

Правна уредба на културното наследство в България и в ЕС

Сравнителен анализ

София, 2006

Правна уредба на културното наследство в България и в ЕС

Сравнителен анализ

ISBN-10: 954-91322-6-9

ISBN-13: 978-954-91322-6-7

Фондация „Програмен и аналитичен център за европейско право“

доц. Борис Велчев, Екатерина Методиева,

Елена Розалинова, доц. д-р Иля Прокопов – автори

*Иванка Василева – експертна помощ при
събирането и обработката на информацията*

Това издание е изготвено в рамките на проект
„Изследване и популяризиране на добри практики
за подобряване на националната политика в областта на културно-
историческото наследство и ролята на националната музейна система“.

Проектът е финансиран от централния бюджет на
Република България съгласно ПМС № 87 от 16 май 2005 за разпределяне
на средствата, предвидени в централния бюджет за 2005 г. за
юридически лица с нестопанска цел, регистрирани в обществена полза.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	4
УРЕДБА НА КУЛТУРНО- ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО И МУЗЕЙНАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРСКОТО ПРАВО.....	14
ИСПАНИЯ	39
ИТАЛИЯ.....	68
ФРАНЦИЯ.....	77
ОБЕДИНЕНО КРАЛСТВО (Великобритания и Северна Ирландия)	87
УНГАРИЯ.....	102
ГЪРЦИЯ	120
ПРЕПОРЪКИ КЪМ УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА НАКАЗАТЕЛНО-ПРАВНАТА УРЕДБА, ПОСВЕТЕНА НА ПАМЕТНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА.....	127
ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ В БЪЛГАРСКАТА МУЗЕЙНА СИСТЕМА И НЕОБХОДИМОСТТА ОТ НОВ ЗАКОН ЗА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО.....	131
БЕЛЕЖКИ.....	141

ВЪВЕДЕНИЕ

Екатерина Методиева

Елена Розалинова

Международната общност полага целенасочени усилия по отношение на съхраняването на световното културно наследство, изразяващи се в редица международноправни актове, приети в рамките на универсални и регионални международни организации. Процесът на глобализация налага преосмислянето на подхода за закрила на културното наследство, прилаган в рамките на националната държава, и обединяване около общи принципи, унифициране на нормативната рамка и по-широко сътрудничество между държавите. Културното наследство се възприема не само като символ на възходящия процес на човешкото развитие, но и като определен материален субстрат, чието съхранение и рационално управление може да акумулира определени икономически ползи. Ето защо приложното поле на закрилата на културното наследство е значително разширено – в обхвата и влизат както непосредствените мерки, предприемани за физическото запазване на паметниците на културата, защитата от посегателства в случаите, когато те са предмет на престъпление или нелегален трафик, но и правила за тяхното оптимално използване като източник на икономически ползи и не на последно място – популяризирането им сред обществеността с научна или образователна цел.

Като световна тенденция се наблюдава преход от партикуларната закрила, осъществявана само в рамките на териториалния суверенитет на държавата, към възприемане на принципа на устойчивото развитие, постижимо само чрез многостранно сътрудничество. ЮНЕСКО, в качеството си на най-всеобхватна световна специализирана организация в областта на културата, е разработила универсални критерии за оценка и класификация на културните паметници, които представляват обект на особена закрила по силата на приетите от организацията многостранни конвенции за опазване и съхранение на световното културно наследство. Европейският съюз, въз основа на трансферирания от държавите суверенитет, обезпечава т. нар. **четири свободи на общността**: свободата на движение на хора, стоки, услуги и капитали. В контекста на общия европейски пазар особена актуалност придобива въпросът за движението на културни паметници на територията на ЕС и извън нея. Въпреки че общата политика в областта на културата, която е част от политическото и икономическото сътрудничество на държавите членки (т. нар. **Първи стълб на Европейската общност**), предвижда запазване на голяма част от правомощията за националните

правителства според принципа на субсидиарното приложение на нормите на европейското право, в националните законодателства на европейските държави са инкорпорирани нормите на регламент 3911/92 и директива 93/7 на Съвета на ЕИО, уреждащи процедурата за връщане на нелегално изнесени паметници на културата. С оглед на успешното завършване на предприєдинителния процес на България към ЕС и хармонизирането на вътрешното законодателство с правото на ЕС е необходимо възприемане на **позитивния опит** на страните членки на ЕС за кодифициране на материята в областта на културното и природно наследство и имплементиране на съответните правни норми в законодателството, тъй като предстоящото членство в ЕС автоматично привежда в действие принципа на директния ефект на правото на ЕС по отношение на новоприєдиналата се държава, от което произтичат съответните права и задължения.

В България правната уредба на културно-историческото наследство не притежава необходимата вътрешна цялост и обхватност, която е необходима за един толкова важен сектор като културата. Нещо повече – няма ясна позиция на държавата по отношение на политиката и в тази област, което пречи на създаването на ефективно действащ правен механизъм, който да санкционира и осигури провеждането на тази политика, а от тук нататък е прекъснат целият полезен процес – оценката за нейната ефективност, преценяване на предимствата и недостатъците, което би довело до преформулирането на нови положения с оглед постигането на по-голяма ефективност в културната област.

Проведеното изследване има за цел да представи основните положения на българската правна уредба в областта на културата, да проучи съответните чужди законодателни решения, възприети от различните европейски държави, с оглед тяхното обобщаване и използване при формулирането на препоръки за добри практики, които биха могли да послужат при бъдещото изработване на нормативните актове, уреждащи културния сектор в България. Обект на изследване беше културното законодателство на Гърция, Испания, Италия, Обединеното кралство, Унгария и Франция. Основните въпроси, които са засегнати в настоящото изследване, могат да бъдат групирани в няколко основни пункта.

I. НАЦИОНАЛНИ ПОЛИТИКИ В КУЛТУРНАТА ОБЛАСТ

От гледна точка на сравнителното право се очертават най-общо два основни подхода при формулирането и осъществяването на културната политика на отделните европейски държави.

От една страна стоят държави като Гърция, Испания, Италия, Франция, които са страни богати на културно и историческо наследство, издигнали

като основен принцип в своята културна политика закрилата на това наследство. Някои от тях са закрепили това положение в своята Конституция (Италия), а всички последователно го прокарват в устройствените си закони, посветени на наследството, като постулират неговото опазване от разпиляване и предаването на бъдещите поколения. Особеностите на този тип системи се изразяват в следното:

- Основният акцент е поставен върху защитата на наследството. Това е и водещият приоритет в политиките на отделните държави. Тази защита обхваща културните ценности, отговарящи на по-общо установени критерии за оценка и класификация, позволяващи разширяването на кръга от обекти, предмет на закрила;

- Грижата за наследството се осъществява преимуществено от публичната власт, на която са поверени множество и различни правомощия за провеждането на закрилата на наследството. На държавата са гарантирани привилегирани права по отношение на придобиването на културни ценности с оглед тяхното запазване на национална територия;

- Наличие на множество разрешителни режими във връзка с разпореждането и износа на културните ценности, както и спазване на надлежно регламентирани процедури и форми на сделките с подобни предмети. В много случаи процедурите са сложни и се отличават с това, че в тях взимат участие различни органи.

Другият подход е по-либерален и е характерен за някои индустриализирани западни държави (Великобритания, Швейцария, Германия). Като държави те не са толкова богати на културно-историческо наследство, но за сметка на това са с утвърдени традиции в пазара на културните ценности. Спецификите на този модел се състоят в следното:

- Основен приоритет и първостепенно значение заема правото на частна собственост. Като гаранция за необезпокояваното упражняване на това право държавата е свела до минимум възможностите за неговото ограничаване;

- Въз основа на стриктно установени критерии държавата осъществява закрилата, която обхваща изчерпателно изброени (*numerus clausus*) обекти. Насърчават се частните и предприемачески подходи за осигуряване на закрилата на културните ценности.

- Наред с някои публични органи съществуват и множество автономни структури с функции в областта на наследството, и сформирани на публично-частен принцип. Ролята на професионалните членствени организации е голяма – например във Великобритания меродавно е определението за музей, дадено от подобна организация – Сдружението за музеи.

II. ОПРЕДЕЛЕНИЯ НА ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ

Културна ценност

Понятието „паметник на културата“, което съществува по нашето право, не е възприето в болшинството от правните системи на европейските държави (с изключение на Гърция и Франция, където то съществува като легален термин). За целта те използват категорията „*културни ценности*“ (Унгария, Обединеното кралство, Италия, Испания и др.). Почти всяка държава дава определение на това понятие, като за определянето му се използва един общ критерий – доколко съответният обект представлява ценност или интерес от художествена, историческа, антропологична, техническа, етнографска и т. н. гледна точка. Наред с това отделните закони включват в тази категория *ex lege* определени категории – като например библиографско и документално наследство (Испания, Италия), археологически зони и природни места (България, Испания), публични сбирки и колекции (Италия).

Наред с понятието „културна ценност“ испанският закон използва и конструкцията „обекти от историческото наследство“, като в категорията историческо наследство включва всички онези предмети, притежаващи определена правно регламентирана стойност. Обектите на културно-историческото наследство се разделят на движими и недвижими. В испанския Закон за историческото наследство е дадено определение за недвижим обект на историческото наследство, като в него се включват наред със самия недвижим обект и онези движими обекти, които се намират в определена физическа, функционална или историческа връзка с недвижимия такъв и поради това са неотделими от него и могат да се отчуждават единствено с него. По принципа на изключеното трето (*tertio non dato*) всички останали обекти са движими. Такова решение е възприето в законодателството на почти всички от изследваните държави.

Колекция или сбирка

На колекциите или сбирките е призната собствена правосубектност, в много случаи те са институционализирани. В повечето закони е дадена уредба на публичните или държавни колекции с оглед установяването на правила при управлението и разпореждането с предметите, които ги образуват, предвид тяхната особена значимост. Унгарският закон в преходните си разпоредби дава легално определение на „публична колекция“ – това е всяка библиотека, архив, музейна институция или видео- и аудиоархив, които са създадени или се управляват от държавата, местните изпълнителни власти, самоуправляващите се органи на малцинствата, публични тела или образувания. Гръцкият закон е уредил частните колекции. Предвидил е разрешителен режим за придобиването на качеството *колекционер*, като са въве-

дени някои изисквания и несъвместимости за колекционерите. Испанският закон също дава определение на държавна колекция – тази, която съдържа обекти на историческото наследство – собственост на държавата или обекти, които са вписани към фондовете на държавните музеи.

Наличието на колекция е необходимо условие за създаване на музей в правото на почти всички държави. Наред с това повечето държави в законите си предвиждат възможността за заемане на обекти от колекциите, както и условията, при които може да става това.

Копия и репродукции

В законите на повечето държави е уреден въпросът за репродукциите на културни ценности, принадлежащи към музейни сбирки. В гръцкия, испанския и италианския закон е установен разрешителен режим за възпроизвеждането на културните ценности под каквато и да било форма. При изработването на репродукции се изисква спазването на определени принципи – закрила на правата на интелектуална собственост на авторите, улесняване на културното изследване, грижа за запазването на оригиналите, ненамеса в обичайната дейност на музея. В Италия от подобни критерии се ръководи компетентният орган при даването на разрешение за създаване на копия и репродукции.

III. ИНСТИТУЦИИ, ОТГОВОРНИ ЗА ОПАЗВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО

Музеи

Легално понятието за музей е изяснено във всяко едно законодателство. Тенденцията навсякъде е една – концепцията за музея като институция, приоритетно ориентирана към хората. Това най-ярко е изразено в определението за музей, възприето във Великобритания: *„Музеите дават възможност на хората да изследват колекциите за вдъхновение, образование и удоволствие. Те са институции, които колекционират, пазят и предоставят достъп до артефактите, които управляват за обществото“*. Другите европейски държави не правят изключение в тази насока – легалните дефиниции за музей в Испания и Италия наблягат на неговите социкултурни функции и ориентират към публичността. В Испания държавата е предоставила законодателни правомощия на отделните автономни общности във връзка с приемането на закони за историческото им наследство. Така е поставена база за конкуренция между тях в посока към постигане на модела на модерния музей. В Унгарския закон се постулира, че културните ценности трябва да се направят широко и еднакво достъпни за всички членове на обществото. Тази тенденция обаче в никакъв случай не

трябва да се тълкува в смисъл, че музеят изостава от своята научноизследователска дейност.

Регламентирани са и различните видове музеи, като най-често като критерии се възприемат видът на собствеността върху тях (държавни, на определена автономна единица или частни), природата на техните фондове (археологически, исторически, на изкуството и т. н.) и значимостта на техните колекции (национални, регионални).

Музеите са уредени като институции, чието създаване е подчинено преди всичко на *разрешителен режим* – т. е. за създаването им е необходимо волеизявление на властнически орган, което да санкционира тяхното съществуване. За правно-организационна форма на музеите се прилагат правилата на съответното корпоративно или нестопанско право, без в повечето случаи да се предвижда някакъв специален статут на музей *per se*. Гръцкото право обаче предвижда, че музеят може да се учреди като юридическо лице или като неперсонифицирано образувание.

По отношение на процедурите за създаване на музеи навсякъде е възприет принципът, че при спазване на нормативно установените изисквания на закона всяко физическо или юридическо лице може да създаде такъв. Самите условия за създаването на музеи предполагат в повечето случаи наличие на сграден фонд; достатъчна и адекватна колекция за полето на дейност на музея; достъпни фондове за изследване, проучване и културно представяне; изработването на графици за публична посещаемост; наличие на квалифицирани професионални кадри; твърд бюджет, който да гарантира дейността на музея и уставни правила за организация и управление.

Основните полета на дейност на музеите могат да се обединят най-общо в консервация и изследване, популяризиране на културни ценности и администриране.

Във връзка с институциите, администриращи дейностите, свързани с музеите и културните ценности, обикновено европейските държави предвиждат съществуването на централни ведомства към съответното министерство на културата, които са компетентни в тази област. У нас това е Националният център за музеи, галерии и изобразителни изкуства (НЦМГИИ), в Испания подобна роля изпълнява Главната дирекция по изящни изкуства, архиви и културни ценности наред със съветите по култура, във Великобритания – Департаментът по музеи, медии и спорт, в Унгария – Директоратът по историческото наследство, в Италия – Дирекцията музеи и археологически паркове. Във Франция министърът на културата се явява орган с обща компетентност в областта на закрила на културното наследство. Към министерството функционира Дирекция за архитектура и културно наследство. На регионално ниво действат регионални дирекции, а в отделните департаменти са създадени специализирани служби с контролни правомощия.

IV. ЗАКРИЛА НА КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ

Закрилата на тези обекти предполага прилагането на специфичен режим по отношение на тях, обоснован от тяхното качество на обществено достояние. Затова са въведени определени ограничения в упражняването на правото на собственост върху тях, като техните собственици или управители следва да се съобразяват с установените в закона правила – да позволяват на надлежните органи да ги изследват; да ги предоставят в рамките на нормативно определените срокове за участие в изложби; тяхното прехвърляне, както и всяка друга промяна в правното им положение подлежи на разрешителен режим и се отбелязва към съответния регистър; консервационни и възстановителни работи по тях могат да се предприемат единствено с разрешение на компетентния орган; създават се правомощия за администрацията да извършва проверки, свързани с опазването на културните ценности.

Всяка държава е установила специфична система на закрила на културните си ценности. В България това става чрез регистрирането и класифицирането на паметниците на културата.

Испанският закон е предвидил общ и специален режим на закрила. Специалният се прилага за обектите, принадлежащи на католическата църква или на някои други сродни образувания. Общият режим предвижда три нива на закрила според значението на конкретния движим обект, които дадени във възходящ ред са следните: обекти от историческото наследство (имащи общо значение за историческото наследство поради своята художествена, археологическа и т. н. стойност), обекти, включени в общия инвентар (притежаващи индивидуална значимост поради своята историческа, археологическа, научна, художествена и т. н. стойност), и обекти от културен интерес.

Закрилата на културните ценности в Унгария се осъществява чрез тяхното включване към музеи или колекции. Ценности и колекции, влизащи към културното наследство, които не се съхраняват в публични колекции или музеи и които са от изключителна и незаменима природа трябва да бъдат декларирани като защитени от Директората с цел да се осигури тяхната закрила. Във връзка със закрилата на културните ценности съществуват различни инвентари: националният общ инвентар е средство на консерваторска политика; пълният национален инвентар е с научни цели; специалният инвентар на градините има схематично значение. Предвидено е съществуването на специализиран държавен орган – Централен офис за закрила на културното наследство, който разполага предимно с разрешителни правомощия. В унгарската практика е възприето мнението, че защитният режим на културните ценности е пречка за развитието на пазар на културни ценности и модерната тенденция е либерализиране в тази насока.

В Италия съществува диференциация между директна и индиректна закрила. Директната закрила се отнася за предметите, изрично посочени в Кодекса, и се състои в разрешителен режим за промяна на собствеността, за износ и за излагане на изложба. Индиректната защита се състои в определяне на чисто техническите параметри и условията, при които се съхраняват културните ценности.

Закрилата по гръцкото законодателство е протекционистична и се осъществява от Министерство на културата. Всички разрешения се издават от министъра на културата, без да съществува възможност това правомощие да бъде делегирано. Към министъра е създаден Съвет по музеите, който има съветателни функции. Специализирани органи са Централният археологически съвет и Централният съвет за съвременни културни паметници.

Закрилата в Обединеното кралство е гарантирана само за онези обекти, които са от национално значение. Преценката дали те са такива се прави на базата на т. нар. *Уейвърли* критерии, а именно:

- да са толкова тясно свързани с националната история и живот, че тяхното изчезване би било беда **и**
- да са от изключително художествено значение **или**
- от изключително научно значение за изучаването на клон от изкуството, науката или историята.

V. ВНОС И ИЗНОС НА КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ

В повечето държави са създадени специфични правила, касаещи вноса и износа на културните ценности. Испанският закон различава три вида износ: окончателен, временен с възможност за продажба и временен. Разрешения за износ са необходими при износа на обекти от общия инвентар, които са декларирани от културен интерес и които са на 100 и повече години. Износ без необходимото разрешение се квалифицира като контрабанда, а предметът на незаконния износ преминава в собственост на държавата. Държавата предприема необходимите мерки за възстановяването на такива предмети. Обектите от културен интерес могат да се изнасят единствено временно. Държавната администрация може да забрани износа на определени обекти като предпазна мярка.

Във връзка с износа държавата може да упражни право на предпочитателно придобиване по отношение на предмета на износа. Тази постановка е възприета в почти всички европейски закони. В Испания специален орган преценява дали въпросният предмет и неговото придобиване

представлява интерес за публичните колекции и само ако това е така, дава препоръка за упражняване на привилегированото право от държавата. В други държави (като Франция) е предвидено, че привилегированото право може да се упражни от държавата и в полза на частни лица. Това е така с оглед запазването на културните ценности на държавна територия. Във Великобритания при износ на обекти – национално богатство както публични институции, така и частни лица могат да искат да купят обекта на износа. Собственикът е свободен да прецени дали да го продаде или не. Това положение е дало основание да се приеме, че там не са предвидени никакви привилегировани права, а само се дава възможност при износ да се направи предложение за купуване.

В Испания при внос на културни ценности те се ползват от свободен режим за период от 10 години – те не могат да бъдат декларирани от културен интерес за този срок, изнасят се с предварително разрешение от държавната администрация, която действа в условията на обвързана компетентност и е длъжна да даде исканото разрешение, винаги когато молбата отговаря на предвидените в закона изисквания, без да има право на каквото и да е право на предпочитително придобиване по отношение на тези обекти. След изтичането на десет години за тези обекти започва да се прилага общият режим по ЗИН (чл. 32).

В Унгарското законодателство изрично е предвидено, че държавата трябва да съдейства за връщането на незаконно изнесените културни ценности на техните законни притежатели. В Унгария е забранен вносът на няколко групи обекти – фалшификати, чийто внос би навредил на националните интереси, откраднати културни ценности и такива, предмет на незаконен износ. Предвидено е, че **защитените** културни ценности могат да се изнасят единствено временно с културни или научни цели. Режимът отново е разрешителен.

VI. ОЦЕНИТЕЛНА ДЕЙНОСТ

Оценяването на културните ценности в повечето държави има значение за тяхното класифициране и включване към някоя защитена категория, а така също и във връзка с техния износ. Отделните законодателства предвиждат най-често оценката да се извършва от специализирани експертни кадри към публичните музеи. Във Великобритания това става от експертни съветници към националните музеи и галерии. Те преценяват дали съответният обект отговаря на някой от специално дефинираните критерии (*Уейвърли*) за национално значение и с оглед на това дава мнение дали да се разреши или не износът. Наред с експертните съветници към националните музеи във Великобритания действа и още един орган

от значение във връзка с оценяването – Ревизираща комисия (независим консултативен орган). Оценяването на културните ценности в Испания е поверено в правомощията на **Съвета по квалификация, оценяване и износ на обекти от историческото наследство на Испания**. Този съвет е съвещателен колегиален орган към Главната дирекция по изящни изкуства и културни ценности.

Правомощия на съвета:

а) произнася се по молбите за разрешаване на износ на обекти на историческото наследство, както и за срока на износа;

б) произнася се за временния износ на движими обекти от историческото наследство, както и за срока и условията на износа;

в) проучва обмяната на движими културни ценности – държавна собственост, която правителството проектира да направи с други държави;

г) определя стойността на изнесените незаконно обекти с цел да се определи съответната санкция;

д) оценява обектите, които се дават на държавата вместо плащане на данъчни задължения. Компетентна е да дава оценки и в другите случаи, предвидени в закона;

е) по време на своята работа може да се подпомага от експерти и други съвещателни органи. С оглед оценителната дейност членовете на Съвета, както и експертите, които са избрани, имат право на достъп до обекта с цел неговото изследване;

ж) оценява обектите, които Министерството на културата предвижда да придобие за държавните библиотеки, архиви, музеи при отсъствие на техни собствени оценителни органи, както и уведомява за упражняване на правото на предпочитително придобиване в полза на държавата в сроковете, предвидени в закона.

УРЕДБА НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО И МУЗЕЙНАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРСКОТО ПРАВО

Екатерина Методиева

1. ДЕФИНИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ В ОБЛАСТТА НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО

1. Колекция и музейна сбирка – в нормативната база не се откриват легални определения на тези понятия, но те се споменават в текста на чл. 11, ал. 1 от Закона за паметниците на културата и музеите (ЗПКМ), където е предвидена възможността (при съобразяване съответните нормативни изисквания) физически и юридически лица да създават *музейни сбирки* и *колекции* от произведения на изкуството, предмети с научна и художествена стойност. Наред с това в Правилника за устройството, задачите и дейността на Националния център за музеи, галерии и изобразителни изкуства (НЦМГИИ) е отбелязано, че един от регистрите, които центърът води е този на *музейните сбирки*, а директорът на центъра е овластен да дава разрешение за създаването, преобразуването и закриването на *музейните сбирки*. Правилникът за устройството, задачите и дейността на НЦМГИИ придава на музейната сбирка собствена правосубектност, предвиждайки възможността да участва в конкурси за субсидиране на проекти. Подобно по смисъл на музейна сбирка е понятието *музейна експозиция*, за което говори чл. 7, ал. 2 на ЗПКМ като абсолютно необходим елемент за откриване на музей.

2. Експонат – липсва легално определение на понятието, но за експонати говори чл. 22, ал.1 ЗЗРК във връзка с временния износ на ценни такива от нашето културно-историческо наследство. В този случай съответната гаранция се поема от държавата чрез Министерството на финансите. Експонатите и по-точно тези експонати – движими ПК, собственост на държавата се споменават и в текста на чл. 31, ал.1, т. 8 ЗЗРК във връзка с включване на определен процент от наемната им цена във фонд „Култура“ при тяхното отдаване под наем с изложбена цел извън страната.

3. Музеен фонд – в своя фонд музеят съхранява паметниците на културата. Чл. 7а ЗПКМ предвижда, че музеите формират три вида фонда:

- *основен фонд* – включва собствените и предоставените за управление на музея движими паметници на културата (ПК), съответстващи на неговия профил;

- *обменен фонд* – движимите паметници на културата, които включва могат да се обособят в две групи – тези, които не съответстват на профила на музея и тези, които многократно повтарят движими паметници на културата от основния фонд;

- *научно-спомогателен фонд* – тук влизат тези предмети и материали, които са от значение за изследователската, експозиционната и образователната дейност на музея.

Движимите паметници на културата от първите два фонда представляват национално богатство, а движимите паметници на културата, които са с **най-голяма научна и културна стойност** се включват в *Националния музейен фонд* (НМФ). От Националния музейен фонд музеите могат да обменят помежду си паметници на културата само по взаимно споразумение и след съгласуване с Министерството на културата.

Възможно е прехвърляне на движими ПК от фонда на един музей във фонда на друг музей. В определени случаи Министерството на културата може да нареди прехвърляне – при неправилно или невъзможност за добро стопанисване, при закриване на музейна сбирка или музей.

4. Музеен експерт – в нормативните документи, отнасящи се до оценяването на ПК това понятие не се споменава, доколкото оценката се дава от експертни комисии, а не от отделни експерти. Чл. 6, ал. 2 от Наредба № 1 постановява, че в експертно-оценителните комисии се включват *музейни специалисти и външни експерти*, които трябва да отговорят на определени законоустановени изисквания.

5. Експертно-оценителна комисия – по Наредба № 1 експертно-оценителните комисии извършват оценка на движими ПК, собственост на физически и юридически лица. Тяхното съществуване се свързва с въведеното за физическите и юридическите лица задължение да декларират притежаваните движими ПК. Минималните изисквания, на които трябва да отговарят членовете на комисията, техните задължения, процедурата за съставяне на експертно-оценителната комисия, формиране и оспорване на експертната оценка и другите въпроси, свързани с експертно-оценителната дейност ще бъдат разгледани в последната точка на настоящето изложение.

6. Независим експерт-оценител* – няма изрично легално определение на това понятие, но принципът за липса на личен интерес е залегнал в текста на чл. 7, ал. 2 от Наредба № 1. Въведено е в задължение за членовете от състава на комисията преди приемането на експертната оценка да попълнят декларация за липса на личен интерес в конкретния случай. За верността на деклариранияте данни и обстоятелства те носят наказателна отговорност по чл. 313 НК.

7. Паметник на културата и артефакт – за „артефакт“ липсва легално определение или някаква законова уредба, а за „паметник на културата“ определение е дадено в чл. 3 на ЗПКМ. То включва следните белези:

1. Паметник на културата е *свидетелство* – източник на информация, от който могат да се установят факти за човешко присъствие и дейност и за процесите в природата

2. Като такъв паметник на културата е *материално свидетелство* – съществува обективно навън и независимо от съзнанието на човек

3. Той е *автентично материално* свидетелство

4. Има *наугна и/или културна стойност* и притежава *обществена значимост*

5. Паметник на културата е *движим* или *недвижим*.

Паметниците на културата са *обществено достояние*. Собствениците или ползвателите им осигуряват достъп за тяхното показване. Това е така защото ПК имат *познавателно и възпитателно* предназначение.

Подобно по смисъл е и понятието „**културна ценност**“. В Закона за закрила и развитие на културата (ЗЗРК) е дадено легалното му определение – автентично материално свидетелство за човешко съществуване и дейност, което има значение за развитието на културата и е обществено значимо.

Паметниците на културата в зависимост от собствеността върху тях са държавни, общински и на физически и юридически лица. Промяната на собствеността на регистрираните движими ПК може да става само след писменото уведомяване на музея, в който са регистрирани. Недвижимите ПК, собственост на физически и юридически лица, ако имат голяма стойност като исторически паметници или голямо значение за националното културно развитие, могат да бъдат отчуждавани. Това става по предложение на министъра на културата по установения ред за отчуждаване на имоти за държавни и обществени нужди.

8. Недвижим и движим паметник на културата:

До определение за *недвижим* паметник на културата може да се стигне по тълкувателен път на базата на чл. 2 от Наредба № 5 – това е автентично материално свидетелство за човешко съществуване и дейност, което принадлежи *неразделно* към средата, в която и за която е създадено, както и *трайно* принадлежащите му движими ценности. В чл. 12 ЗПКМ е посочено кои обекти са недвижими ПК:

1. всички археологически обекти, градежи и паметни места и принадлежащата им декоративна и художествена украса на територията и в акваторията на Република България. Те са ПК по силата на закона (*ex lege*) – из-

глежда законодателят е сметнал, че тяхната културно-историческа стойност и обществена значимост е толкова силно изразена, че е необходимо да ги предвиди изрично в правна норма;

2. обявените по надлежния ред за ПК от Министерството на културата и декларираните от Националния институт за ПК – това са тези недвижими обекти, които не влизат в категорията на т.1, но които притежават всички характеристики на ПК, имат културно-историческа стойност и са обществено значими и поради това е необходимо да бъдат защитени, като им се даде статут на ПК.

Наредба № 5 определя процедурата за обявяване на обектите на недвижимото културно-историческо наследство за ПК. Самата процедура включва:

1. *идентифициране* – това е сложна дейност, която се изразява в издирване, локализиране и опис на обектите. Идентифицирането може да се извършва системно – чрез системни теренни обхождания и проучвания или инцидентно – при провеждане на стопански, строителни или подобни работи;

2. *деклариране* – обектите се декларират от НИПК и се поставят под временна закрила до доказването на тяхната културно-историческа стойност и обществена значимост. Предложение за деклариране пред НИПК може да прави всяко заинтересовано лице;

3. *заключителна комплексна оценка* – тя доказва културно-историческата стойност и обществена значимост на декларираните обекти. Извършва се от НИПК въз основа на критериите, посочени в чл. 17, ал. 2 от Наредбата. Въз основа на нея се определя видовата характеристика и категория на декларираните обекти, както и режимите за тяхното опазване;

4. *утвърждаване, обнародване и регистриране* – изготвените списъци на декларираните обекти се утвърждават от органите, посочени в чл. 21. Утвърдените списъци се обнародват в ДВ и се регистрират в Националния регистър на недвижимите ПК. Това е правопораждащият юридически факт, при осъществяването на който възниква недвижим ПК.

Недвижимите ПК могат да бъдат **класифицирани** съобразно различни критерии:

1. В зависимост от принадлежността им към определен *исторически период* – праисторически, антични, средновековни, възрожденски и такива от ново време;

2. В зависимост от пространствената им структура и *териториален обхват* – единични и групови обекти. Груповите обекти от своя страна се подразделят на ансамбъл, комплекс, историческо селище и историческа

зона – определения на тези понятия са дадени в чл. 6, ал. 3, т. 2 на Наредба № 5;

3. В зависимост от *научната и културна област*, към която се отнасят – видовете са изброени в чл. 6, ал.4 на Наредбата;

4. В зависимост от *местоположението* им спрямо селищни структури: такива, които се намират в населено място и такива, които се намират в извън населено място;

5. В зависимост от *културно-историческата им стойност* се степенуват в:

- категория „*световно значение*“ – това са обектите от **общочовешка стойност** според критериите, утвърдени от международната конвенция за за- щита на световното наследство;

- категория „*национално значение*“ – обектите от **изключителна стойност** за българската история и култура;

- категория „*местно значение*“ – обекти, свързани с местна история и култура;

- категория „*ансамблово значение*“ – обекти с относително ниска индивидуална културно-историческа стойност, които поддържат пространствената характеристика на груповия паметник, към който принадлежат;

- категория „*за сведение*“ – обекти с ниска индивидуална културно-исто- рическа стойност, които са носители на информация за научната и култур- ната област, към която се отнасят.

Движими ПК

В законовата уредба на ПК не се среща легално определение на понятието „*движим ПК*“. В параграф 2 от допълнителните разпоредби на ЗПКМ обаче е дадено определение на движими ПК – национално богатство. Това са ПК, които са с най-голяма научна и културна стойност и представляват значителен интерес за националното наследство от историческа, художествена или археологическа гледна точка.

Към нормативната уредба на движимите ПК се отнасят ЗПКМ; Наредба № 1 от 28/01/05 за реда за извършване на оценка на декларирани движими ПК, собственост на юридически и физически лица; Наредбата за износ и временен износ на движими ПК; Наредба № 2 за определяне на възна- ражденията и стойността на движими ПК, предоставени на музеите.

Поради своето *естество* единствено движимите ПК могат да бъдат *из- насяни*. Условието, при които едно физическо или юридическо лице може да изнася ПК са дадени в горе цитираната Наредба за износа и временния износ на ПК. Предвидени са *различни режими*, в зависимост от това дали

паметникът на културата влиза в някоя от категориите на чл. 33а от ЗПКМ и дали представлява национално богатство.

1. При износ на движими ПК, които не влизат в нито една от категориите по чл. 33а и не представляват национално богатство е необходимо да се подаде заявление за издаване на сертификата до директора на Националния център за музеи, галерии и изобразителни изкуства (НЦМГИИ). Директорът на НЦМГИИ действа в условията на обвързана компетентност и при представяне на необходимите документи по чл. 16, ал. 2 и 3 в двуседмичен срок издава сертификата за износ на движими ПК.

2. При износ на движими ПК, попадащи в приложението по чл. 33а ЗПКМ режимът е *разрешителен*. Разрешението се издава по искане на заинтересуваното лице до директора на НЦМГИИ, като искането трябва да бъде съпроводено с документите по чл. 13, ал. 2 и 3 от Наредбата. Директорът на НЦМГИИ е компетентен да издаде или да откаже да издаде исканото разрешение. Той трябва да се произнесе в двуседмичен срок, като отказът му подлежи на обжалване по административен ред.

3. Износът на ПК, представляващи национално богатство може да бъде *само временен* и се допуска само *по изключение* в следните случаи:

- за представяне пред чуждестранна публика;
- за осъществяване на консервационно-реставрационни работи, експертизи и научни изследвания.

Режимът тук е отново разрешителен, като компетентен е министърът на културата – той разглежда подаденото от заинтересуваното лице заявление за разрешение за временен износ, заедно с изискуемите по чл. 14, ал. 2 и 3 документи и се произнася в двуседмичен срок. Отказът за издаване на разрешение трябва да е мотивиран и подлежи на обжалване пред ВАС по реда на ЗВАС.

9. Определяне на възнаграждение на приносителя на ПК

Този въпрос е уреден в Наредба № 2 за определяне възнагражденията и стойността на движими ПК, предоставени на музеите на бюджетна издръжка. От буквалното тълкуване на чл. 3 на Наредбата може да се направи извод, че тя борави с две понятия – определяне на *възнаграждение* и определяне на *стойността* на движими ПК. Възнаграждение освен на приносителя на ПК се определя и изплаща и на лицата, съобщици за намерени или открити от тях ПК или предотвратили разрушаването им.

Подборът на движимите ПК и определянето на възнагражденията за тях, както и стойността на предадените безвъзмездно се извършва от експертно-оценителни комисии на базата на историческата, научната, худо-

жествената и материалната им стойност и в зависимост от физико-химическото им състояние. Комисиите могат да се обособят в четири групи:

1. Комисии при музеите, подчинени на общините – определят възнаграждение или стойност до 1000 лв. за отделен ПК. Съставът им е определен в чл. 4, ал.2

2. Комисии при ведомствените музеи – имат същите права и състав както комисиите по т.1

3. Комисиите при националните музеи – определят възнаграждение или стойност до 2000лв. за отделен ПК и са в състав най-малко 7 души, които се назначават със заповед на министъра на културата.

4. Централна комисия – тя определя възнаграждение или стойност над посочените суми и има състав от най-малко 9 души (чл. 7, ал.5). Централната комисия е компетентна да разглежда възраженията, които са подадени по определените от другите комисии възнаграждения или стойности. Тя притежава и едно специфично правомощие – определя по искане на музеите, при наличие на достатъчно данни за това, стойността на липсващи ПК от фондовете им.

Комисиите се назначават за срок от една година, а решенията им трябва да бъдат оформени в протокол, който да отговаря на изискванията за реквизити, установени в чл. 9, ал.2.

10. Дефиниране на особеностите на копие, реплика, фалшификат

В нормативните документи се споменава единствено понятието „копие“, което се използва в чл. 32а и чл. 35а ЗПКМ. ПК могат да бъдат възпроизведени в точни копия и копия с образователно, представително или търговско предназначение.

Тогното копие възпроизвежда визуално максимално характеристиките на ПК. То се изработва за музейни цели и задължително се маркира със знак.

Копието с образователно, представително или търговско предназначение визуално възпроизвежда ПК, като задължително се отличава от него по размер най-малко с една десета.

Изработването на копия на ПК, възпроизвеждането на ПК във фотографско, компютърно, видео или друго изображение, неговото разпространяване с търговска или рекламна цел може да бъде предмет на възмезден договор. Средствата, предвидени в договора се използват за опазване на съответния ПК.

НЦМГИИ води регистър на копията от движими ПК за музейни цели.

II. ИНСТИТУЦИИ, ОТГОВОРНИ ЗА ОПАЗВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ПК

1. Министерството на културата осъществява политиката за закрила и развитие на културата. Това се постига чрез: финансиране на културните институти; обявяване на конкурси за финансовото подпомагане на културни инициативи; развитие на международното културно сътрудничество; информационно осигуряване за участие в международни програми и фондове; подпомагане на социалните предприятия в областта на културата; участие в разработването на нормативни актове за осигуряване закрила на културата. Министерството на културата притежава и контролни правомощия – упражнява *ръководство и надзор* по издирването, изучаването и опазването на ПК и музейното дело. Неговите *разпореждания са задължителни* за всички учреждения, организации и граждани по въпросите, които засягат ПК и музейното дело. Министерството осъществява тази дейност чрез система от органи, включващи различни органи на централно и местно ниво, държавни и обществени органи. Ръководство и надзор по опазване и популяризиране на ПК по места се осъществява от **общинските съвети и кметовете**, чрез специализираните структури в общинската администрация и чрез държавните **музеи**.

Контрол и ръководство по опазването и разпространението на *движимите* паметници на културата се осъществява от **НЦМГИИ**. Центърът провежда държавната културна политика в областта на опазването и популяризирането на движимите ПК и музейното дело. Някои от основните задачи на НЦМГИИ, отбелязани в чл. 8 от Правилника за устройството му се изразяват в:

1. Участие в разработването на нормативни актове, свързани опазването на движимите ПК и музейното дело.
2. Подпомага международното сътрудничество в областта на опазването на движимите ПК и музейното дело.
3. Осъществява пряка връзка и координация с други структури и организации в страната и чужбина по проблеми на опазването на движимите ПК и музейното дело.

Недвижимите ПК и тяхната среда са обект на държавната политика в съответствие със законодателството по опазване ПК. Политиката за опазване на недвижимото културно-историческо наследство се осъществява от **НИПК** към Министерството на културата. НИПК е юридическо лице – държавен културен институт с национално значение на бюджетна издръжка със седалище в София. Сред основните му задачи по опазване на културно-историческото наследство влизат: издирване, изучаване, анализиране на недвижими ПК и тяхната среда; определяне на методики по опазването им; консервация и реставрация на ПК; мониторинг; документирането им; участие в научни разработки и обучения по опазването на ПК.

НИПК има *регистрационни, разрешителни и контролни* функции. НИПК дава указания по опазването на недвижимите ПК за вземане на необходимите мерки срещу повреждане, разрушаване, опустошаване, изчезване или изнасяне в чужбина, срещу изменения и преместване. В Наказателния кодекс в чл. 278 е предвидена наказателна отговорност при осъществяването на онези престъпни състави, свързани с посегателства върху ПК, в това число и недвижимите такива. Изпълнителните деяния се изразяват в унищожаване, разрушаване, повреждане, изнасяне извън границите на страната, отчуждаване с намерение да бъде изнесен ПК. Състави са предвидени както за всяко наказателно-отговорно лице, така и за лицата, които се явяват длъжностни лица по смисъла на чл. 93, т.1 НК (чл. 278, ал.2).

2. Музеи

• Легално определение за музей е дадено в чл. 7 на ЗПКМ – музеите в Република България са *научни и културно-просветни институти, които издирват, изугават, събират, придобиват, съхраняват, документират и популяризират паметници на културата*. Минимално необходимите елементи, които трябва да са налице, за да бъде създаден музей са следните:

1. наличие на движими ПК, позволяващи да се организира тяхното представяне пред публика във вид на музейна експозиция

2. сграден фонд, осигуряващ условия за опазването и публичното им представяне

3. постоянен източник за финансиране дейността на музея.

• Видове музеи:

- Според териториалния им обхват на дейност биват национални, регионални и местни;

- Според собствеността върху тях биват държавни, общински, на юридически и на физически лица;

Държавните и общински музеи са културни институти по смисъла на ЗЗРК – юридически лица на бюджетна издръжка, необходимият за чиято дейност сграден фонд се осигурява от държавата и общините. Те се създават и закриват: националните – с решение на МС по предложение на министъра на културата или на други държавни органи, съгласувано с него; общинските музеи – с решение на ръководните им органи, след съгласуване с министъра на културата.

Частните музеи са културни организации по смисъла на ЗЗРК, а именно – структура, регистрирана по ТЗ, по Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ) или по Закона за кооперациите (ЗК). Дейност като частна културна организация могат да осъществяват и чуждестранни

лица, учредени в съответствие с националното законодателство на държава членка на ЕС, или на друга държава от Европейското икономическо пространство и Швейцария. Тези чужди лица следва да са правоспособни според националното си законодателство да извършват дейност в сферата на културата. *Differentia specifica* на културната организация се състои в нейния специфичен предмет на дейност, а именно – създаването, разпространението и опазването на културни ценности в областта на театъра, музиката, киното, аудиовизията, литературата, художествения превод, танца, цирка, пластичните изкуства, архитектурата, дизайна, фолклора. Те се създават, преобразуват и прекратяват по инициатива на физически и/или частни юридически лица по реда на ТЗ, на ЗЮЛНЦ или на ЗК. Режимът за създаването им е *разрешителен* – компетентен да разреши създаването им е министърът на културата в три месечен срок, въз основа на подадено заявление. Отказът за издаване на разрешение подлежи на обжалване по реда на ЗВАС.

- **Институционална подчиненост на музеите**

Музеите се ръководят:

- а) методически – от Министерството на културата;
- б) в научноизследователската дейност – от Българската академия на науките и съответните ведомствени научноизследователски институти и учреждения;
- в) в административно-организационно отношение – от кмета на общината и ведомството, към което се числят.

- **Механизми за финансиране на музеите:**

В чл. 2 ЗЗРК като основен принцип на националната културна политика е прогласена децентрализацията във финансирането на културните дейности.

Държавните и общинските музеи са юридически лица на бюджетна издръжка. Държавата и общините им осигуряват необходимия за тяхната дейност сграден фонд. По смисъла на ЗЗРК *държавните* музеи са държавни културни институти. Като такива те се финансират:

- изцяло – от бюджета на Министерството на културата или
- частично – със средства на общинските бюджети, въз основа на сключени договори с Министерството на културата или с участието на други физически или юридически лица.

Музеите с национално значение (тези, които изпълняват общонационални и представителни функции по създаване, трайно опазване и разп-

ространение на културни и исторически ценности) се финансират *изцяло* и *приоритетно* от бюджета на Министерството на културата.

Общинските музеи са общински културни институти по смисъла на ЗЗРК. Те се финансират от общинския бюджет. Размерът на субсидията при съставянето на общинския бюджет за съответния музей не може да бъде по-нисък от този през предходната година, независимо от реализираните приходи от дейността му. В случая размерът на разходите не трябва да е по-нисък от размера на определените в бюджета разходи за предходната година.

Регионалните музеи са регионални културни институти по смисъла на ЗЗРК. Те осъществяват своята дейност основно на територията, определена с акта на учредяването им. Те се финансират:

1. от общините, на чиято територия са седалищата им, като за тяхната издръжка се осигуряват целево допълнителни средства от републиканския бюджет. Размерът на тези допълнителни средства се определя ежегодно със Закона за държавния бюджет по предложение на министъра на културата;

2. от вноски, които правят в бюджетите им общините, на чиято територия те развиват дейност, като техният размер се определя ежегодно с решение на съответните общински съвети.

Частните музеи като частни културни организации (ЗЗРК) се създават, преобразуват и прекратяват по реда на **ТЗ, ЗЮЛНЦ или ЗК**.

В **ТЗ** са дадени правилата за учредяване и набиране на капитала или имуществото на различните търговски дружества, като тези правила са различни в зависимост от правно-организационната форма, под която дружеството извършва своята дейност. Дейността им се финансира от собствени приходи, най-голямо значение сред които заема реализираната от дружеството печалба.

ЗЮЛНЦ урежда два основни вида юридически лица с нестопанска цел – това са *сдруженията и фондацииите*. Законът също така разделя тези юридически лица на такива, които *осъществяват дейност в частна полза и такива, които са се определили да осъществяват общественополезна дейност*. Втората група лица се регистрират в централния регистър на ЮЛНЦ при Министерството на правосъдието. На тях законът признава редица права – държавата може да ги подпомага и насърчава чрез данъчни, кредитно-лихвени, митнически и други финансови и икономически облекчения, както и финансирания при условия и по ред, определени в съответните специални закони (чл. 4 ЗЮЛНЦ).

Такова облекчение е предвидено в чл. 59 ЗДДС – (относно освобождаването от данък при внос на стоки) – юридическите лица, определили се да

извършват общественополезна дейност, както и културните организации на бюджетна издръжка (в това число държавните и общински музеи) са освободени от плащане на ДДС при внос на стоки. Други привилегии са предвидени в чл. 23, ал.3 и чл. 48 ЗКПО и чл. 28 ЗОДФЛ – относно облагането на даренията в полза на ЮЛНЦ, чл. 38 и 48 ЗМДТ – относно освобождаване от данък по този закон.

В НК е предвиден специален престъпен състав по отношение на ЮЛНЦ – чл. 259: „Който създава ЮЛНЦ или учредява фондация, която не извършва или извършва привидно обявената при регистрацията и дейност и цел, за да получава под нейно прикритие кредити, да бъде освободен от данъци, да получава данъчни облекчения или да получи друга имотна облага, както и да извършва забранена дейност, се наказва с лишаване от свобода до три години, глоба от три до пет хиляди лева и лишаване от права по чл. 37, ал.1, т.6 и 7.

Частните музеи могат да бъдат създадени и като кооперации – доброволни сдружения на физически лица с променлив капитал и брой членове, които чрез взаимопомощ и сътрудничество осъществяват културна дейност за задоволяване интересите на своите членове. В ЗК не е предвидено ограничение за тях да осъществяват стопанска дейност, нещо повече – още в определението за кооперация в чл. 1 ЗК е отбелязано, че кооперацията е сдружение за извършване на търговска дейност. Ето защо музеят, създаден под формата на кооперация може да извършва търговска дейност и да се финансира от нейните приходи.

Частните музеи участват **равнопоставено** с всички други музеи в конкурсите за субсидия по творчески проекти и програми при условията и реда на ЗЗРК. Министерството на културата подпомага финансово културни инициативи, целеви програми, творчески проекти, и други след провеждане на конкурс. Осъществява финансиране изцяло или частично от републиканския бюджет на *културните институти*, каквито са държавните и общински музеи.

Общинският съвет финансира *общинските музеи*, определя стимулиращи за развитието на музеите на територията на общината размери на местните такси; провежда конкурси за културни инициативи, творчески проекти, целеви програми и други, финансирани от общинския бюджет.

Със ЗЗРК е създаден **Национален фонд „Култура“**, който е юридическо лице на извънбюджетна сметка със седалище в София. Основната задача на фонда е да подпомага развитието на културата, като оперира със средства, предназначени за провеждане на националната политика в областта на културата. Фондът има за органи управителен съвет – с председател министъра на културата, контролен съвет и изпълнителен директор. В

компетентността на управителния съвет е да взема решения за провеждане на *конкурси за финансиране* на културни инициативи, творчески проекти, целеви програми и др. В ЗЗРК са посочени източниците на средства, които формират фонда (чл. 31, ал. 1) и дейностите, за които се разходват тези средства – различни програми и проекти, свързани преди всичко с опазване и популяризиране на културно-историческото наследство. За получаване на средства от фонда няма ограничение да кандидатстват всички културни организации, в това число и музеите. Средствата се предоставят след провеждане на конкурс въз основа на сключени договори. Лицата, на които са предоставени средствата са длъжни да ги разходват по предназначение, защото в противен случай ще дължат тяхното възстановяване плюс лихва в размер на основния лихвен процент, увеличен с десет пункта.

• Степен на стопанска инициатива на музеите

В зависимост от вида на музея (държавен, респ.общински или частен) и в зависимост от правно-организационната форма на частния музей може да бъде диференциран режимът им на стопанска инициатива. Наблюдават се няколко възможности:

Държавните и общински музеи са държавни и общински културни институти по смисъла на ЗЗРК. На тях ЗЗРК изрично им признава възможността наред с основната си музейна дейност да извършват и допълнителни дейности, включително и **стопански**. Законът обаче е въвел две ограничения по отношение на извършваните стопански дейности – те трябва задължително да са **свързани с основните** и получените допълнителни средства да **остават** в културния институт, който ги е реализирал.

На същите музеи им е законно призната възможността да събират държавни такси за извършването на услуги и за издаване на документи и дубликати. Половината от постъпленията остават в съответния музей, а останалата част се внася във фонд „Култура“.

Държавните и общински музеи се ползват от редица данъчни облекчения:

- По ЗДДС са освободени от данък при внос на стоки;

- По ЗКПО на научноизследователските бюджетни предприятия им се преотстъпва петдесет на сто от данъка по чл. 2в (върху приходите им от дейностите, които извършват) за стопанската им дейност, която е пряко свързана с или е помощна за осъществяване на основната им дейност;

- По ЗМДТ музеите на бюджетна издръжка се освобождават от данък при придобиване на имущество; по чл. 38, т. 2 се освобождават и от данък наследство; освободени са от данък върху недвижимите имоти сградите – паметници на културата, когато не се използват със стопанска цел, както и музеите.

Частните музеи както е известно се учредяват по реда на ТЗ, на ЗЮЛНЦ или на ЗК. Ето защо режимът на стопанска инициатива е различен за едните и за другите. Когато са избрали формата на **търговско дружество** или **кооперация** никъде не е предвидено ограничение в стопанската им дейност.

Когато са учредени като **ЮЛНЦ**:

ЗЮЛНЦ дава уредба на един доста спорен въпрос – дали и при какви условия ЮЛНЦ могат да извършват стопанска дейност? КС с решение 10 от 1994 г. приема, че наред със сдруженията с идеална цел има и сдружения със смесен характер – с идеална цел, но с елементи на извършване на стопанска дейност. Чл. 6 от ЗКПО ги обявя за данъчно-задължени лица.

Възможността за извършване на стопанска дейност е предвидена като **изключение** – това следва от обстоятелството, че само със закон трябва да е предвидена. Тези изключения са в няколко насоки – чл. 3, ал.3 определя тази дейност като *допълнителна*, т. е. не основна, но свързана с основната – стопанската дейност се явява средство за постигане на идеалната цел. Законът е въвел изискване в устава на ЮЛНЦ да се впише предмета на стопанска дейност. В теорията се спори дали така се ограничава неговата правосубектност, като за меродавно е възприето виждането, че това не е ограничаване на правосубектността, тъй като законът не предвижда никаква санкция ако ЮЛНЦ извършва стопанска дейност във от записаната в устава му. Наред с това законът не възпроизвежда съществуващата преди по стария ЗЛС възможност юридическото лице да се прекрати от съда поради извършване на дейност, противоречаща на устава му. Такава възможност е предвидена единствено при противоречие на закона, обществения ред, добрите нрави, но не и при противоречие на устава. Следователно едно ЮЛНЦ може да извършва стопанска дейност и във от тази, която е вписана в устава му. Единствените ограничения на стопанската дейност остават тази дейност да е **допълнителна** и **приходите да се използват за постигане на определените** в устава или учредителния акт цели. **ЮЛНЦ не могат да разпределят печалба**. Така основната разлика между търговските дружества и ЮЛНЦ, извършващи стопанска дейност остава забраната за вторите да разпределят печалбата – но те могат да я рефинансират за нов оборот. Тези лица видимо не могат да бъдат търговци по смисъла на чл. 1, ал. 1 ТЗ, защото за да бъде едно лице търговец е необходимо или да извършва сделките в чл. 1, ал.1ТЗ по занятие или по правно-организационна форма да е вид търговско дружество. ЮЛНЦ когато извършват някоя от абсолютните търговски сделки по чл. 1, ал. 1 или ал. 3 ТЗ те ги извършват *инцидентно*, а регистрацията като търговец не е необходима, а и не е възможна. Стопанската дейност на ЮЛНЦ обаче се подчинява на търговското законодателство както по отношение на търговските сделки, така и по отношение на правилата за ликвидацията и несъстоятелността (чл. 14, ал.4).

III. ПРИСЪСТВИЕ НА НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИЯ СЕКТОР И БРАНШОВИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ПРОЦЕС (мониторинг, възможности за финансиране на различни проекти)

В ЗЗРК(чл. 10, ал.2) е предвидена възможността лица, които извършват сродна творческа дейност в областта на културата да се сдружават на доброволни начала в *творчески съюзи* за постигането на общи нестопански цели. Те, заедно с другите частни културни организации и отделни творци участват равнопоставено с всички останали в конкурсите за субсидия по творчески проекти и програми при условията и по реда на ЗЗРК. Конкурсите за финансова подкрепа се провеждат от националните центрове по изкуствата и културните дейности, които са юридически лица на бюджетна издръжка към Министерството на културата, създадени да реализират културната политика в съответната област. Националните центрове се подпомагат от **обществено-експертни съвети и комисии**, в чийто състав влизат представители на неправителствения културен сектор, браншовите организации,заинтересовани ведомства, както и отделни творци и експерти. Тези съвети и комисии са *консултативни органи*, създадени за определени културни направления и за определен срок. В тяхната дейност влиза обсъждането на важни и актуални въпроси, попадащи в кръга на тяхното направление; изразяване на мнения и даване на препоръки по тези въпроси. Те могат да изразяват мнения в случаи когато определени произведения на изкуството и културата накърняват добрите нрави и морал, открито проповядват насилие, порнография, расова, религиозна и национална нетърпимост или застрашават развитието на подрастващите. Обществено-експертни съвети и комисии се създават и на местно ниво – в техните правомощия влизат даването на мнения и оценки за дейността на общинските и регионални музеи (културни институти), за съчетаването на принципите на националната културна политика с местните условия и традиции, за определени произведения на изкуството и културата, които могат да увредят душевното здраве на децата и младежите.

Неправителственият сектор участва и при формирането на управителния съвет на Националния фонд „Култура“. Негови членове са представители на организациите с нестопанска цел в областта на културата, творчески съсловни организации, културни дейци, академични общности – свързани с културата. Управителният съвет взема решения за провеждане на конкурси за финансиране на културни инициативи, целеви програми, различни творчески проекти. Средствата от фонда се предоставят след провеждането на конкурса, въз основа на направените предложения от експертните комисии в съответната културна област. За получаване на средства от фонда могат да кандидатстват всички културни организации, включително и организации с нестопанска цел, както и отделни културни дейци. Идентичен фонд се създава и на местно ниво. Постъпленията, от ко-

ито се формира са изброени в чл. 36, ал. 2 ЗЗРК. Предвидена е възможност за участие в съвместно финансиране с физически и юридически лица на културни инициативи с българско и международно участие, както и за осъществяване на проекти и програми в областта на културата.

НЦМГИИ провежда конкурси за субсидиране на проекти в областта на движимите ПК и музейното дело. За участие в конкурсите, при пълна равнопоставеност, могат да кандидатстват: музеи и художествени галерии на бюджетна издръжка; музейни и художествени сбирки; частни музеи и галерии; културни организации, регистрирани по съответния съдебен ред, творчески сдружения, асоциации. Центърът публично обявява размера на годишната държавна субсидия, програмите, условията и реда за кандидатстване с проекти за финансова подкрепа. Той провежда ежегодни сесии за субсидиране на проекти в областта на музеите и музейното дело, като определя характера и тематичната насоченост на тези сесии и публикува обява в ежедневната преса за тях. Кандидатите за субсидия следва да внесат в центъра необходимите по чл. 19, ал. 2 документи. Вносителите, чиито проекти са одобрени сключват договор с директора на НЦМГИИ, който упражнява цялостен контрол по изпълнението на договора.

IV. РЕГИСТРАЦИОНЕН РЕЖИМ И КЛАСИФИЦИРАНЕ НА ПАМЕТНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА

Отговорният орган и механизмът за извършване на регистрацията и класификацията на паметниците на културата са различни в зависимост дали се касае за движим или за недвижим паметник на културата.

1. При движимите ПК компетентен е НЦМГИИ, който провежда държавната културна политика по опазването и популяризирането на движимите паметници на културата в страната и в чужбина. Редът за регистрация на движимите ПК – собственост на юридически и физически лица е регламентиран в Наредба 1 от януари 2005 г. за реда за извършване на оценка на декларираните ПК.

В Наредбата е въведено задължение за всяко юридическо и физическо лице, собственик на движим ПК да декларира този ПК пред най-близкия регионален или специализиран национален музей. Ако се окаже, че обектът, представен от собственика няма качеството на ПК по смисъла на чл. 3 ЗПКМ на лицето се издава удостоверение за това обстоятелство, а върху предмета се прави съответна маркировка ако естеството на предмета позволява това. Видът и характерът на ПК определя кой музей е компетентен да извърши оценяването и в случай, че това не е най-близкият регионален музей, пред който е подадена декларацията той служебно я препраща на музея по компетентност, като уведомява за това декларатора. Следващата

стъпка в процедурата е оценяването на ПК – то ще бъде разгледано в последната част на настоящето изложение. Оценителната фаза завършва с изготвяне на експертна оценка, след което длъжностното лице, което води регистъра на ПК към съответния музей поставя регистрационен номер на движимия ПК. Този номер се състои от определен брой цифри, всяка от които има определено значение – чл. 11, ал.3. В регистъра към музея на вписване подлежат също така фактите и обстоятелствата по чл. 11, ал.2. За движимите ПК – национално богатство се води единен регистър.

2. При недвижимите ПК редът за регистрацията им беше разгледан в точката за недвижими ПК по-горе. Тук значение има Наредба 5 за обявяване на недвижимите ПК, която регламентира процедурата на регистрацията им. Регистрирането е заключителният етап от поредица процедури, които включват: идентифициране, деклариране, заключителна комплексна оценка, утвърждаване, обнародване, за да се стигне накрая до регистриране в Националния регистър на недвижимите ПК.

Докато при регистрирането на движимите ПК основен компетентен орган е НЦМГИИ, то при недвижимите ПК това е НИПК – той извършва идентифициране на обектите на недвижимото културно-историческо наследство – самостоятелно или във взаимодействие с други лица; идентифицираните обекти се декларират от НИПК след предварителна оценка на тяхната културно-историческа стойност и обществена значимост; заключителната комплексна оценка се извършва от НИПК; въз основа на тази оценка НИПК определя окончателната **видова характеристика и категория на обектите**, както и режимите за тяхното опазване и ги предлага за утвърждаване от компетентните органи, посочени в чл. 21. Утвърдените и обнародвани в ДВ ПК се регистрират в Националния регистър на недвижимите ПК.

Недвижимите ПК в зависимост от тяхното научно-историческо, архитектурно-градоустройствено и художествено значение се степенуват като:

1. паметници от световно значение – тези обекти, които са от общочовешка стойност, съобразно критериите на Конвенцията за закрила на световното наследство;

2. паметници от национално значение – те са от изключителна стойност за българската история и култура;

3. паметници от местно значение – те са свързани с местната история и култура;

4. паметници от ансамблов значение – това са обекти с относително ниска индивидуална културно-историческа стойност, които поддържат пространствената характеристика на груповия паметник, към който принадлежат;

5. паметници за сведение – обекти с ниска индивидуална културно-историческа стойност, които са носители на информация за научната и културната област, към която се отнасят.

Класификацията на ПК се извършва от централните органи по опазването им.

НИПК е компетентен да извършва научната класификация на недвижимите ПК. Процедурата за това е регламентирана в глава втора на Наредба 5, където са дадени различните категории ПК, в зависимост от определени критерии (те бяха разгледани в графата за недвижимите ПК по-горе). Отписването или прекатегоризирането на ПК става по реда за тяхното утвърждаване и задължително се обнародват в „Държавен вестник“.

3. Механизъм на остойностяване на националното богатство

В ЗПКМ е отбелязано, че движимите ПК от основния и обменния фонд на музеите представляват национално богатство и че движими ПК – национално богатство, са движимите ПК, които са с най-голяма научна и културна стойност и представляват значителен интерес за националното наследство от историческа, художествена или археологическа гледна точка. В Наредба 1 за реда за извършване на оценка на декларирани движими ПК, собственост на физически и юридически лица се отбелязва, че НЦМГИИ въз основа на постъпилите експертни оценки от музеите вписва движимите ПК, представляващи национално богатство в единния регистър на тези паметници, воден от него. Тъй като ПК – представляващи национално богатство са движими ПК то редът и механизмът на тяхното остойностяване е даден в горе цитираната Наредба 1. Към нея отправя изрично и чл. 11, ал.3 ЗПКМ, като отбелязва, че въз основа на оценката се определя стойността на всеки деклариран движим ПК и на ПК, представляващи национално богатство. Оценяването се извършва от експертно-оценителни комисии към съответния регионален или специализиран национален музей. Комисиите се назначават по тематични области от директора на музея, а отношенията им се уреждат с договор, по който комисията е длъжна да изготви експертна оценка на съответния движим ПК. Работата на комисията се материализира в протокол, който се съхранява в деловодството на музея. Характеристиките, които експертната оценка трябва да съдържа са детайлно уредени в приложение 3 към Наредбата. Определяне на приблизителна стойност в левове не се прави, освен ако деклараторът е заявил, че движимият ПК е предназначен за износ (износът на ПК – национално богатство може да бъде само временен и в *numerus clausus* случаите по чл. 33в, ал. 2 ЗПКМ). Съществува възможността деклараторът да възрази на направената оценка пред директора на музея, когато не е съгласен с нея. В този случай директорът изисква експертна оценка от нов състав на комисията и нейната оценка е окончателна.

V. ПРЕСТЪПНИ ПРОЯВИ И АДМИНИСТРАТИВНИ НАРУШЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО

В правната теория са изработени общи критерии, по които си приличат и такива, по които се различават административните нарушения от престъпленията. Въпросните две категории са основанията в процеса на реализиране на двата вида отговорност – наказателната и административно-наказателната. Наказателната отговорност възниква тогава, когато едно лице извърши някое от деянията в НК (в случая някой от съставите на престъпленията, свързани с ПК, които ще бъдат изчерпателно изброени по-долу, съгласно принципа на законоустановеност на престъпленията). НК е предвидил деяния с висока степен на обществена опасност, тъй като защитава основни ценности и обществени отношения. Наказателната отговорност по нашето право е лична и може да се релевира само и единствено от съда.

Административно-наказателната отговорност възниква при нарушаване на административно-правните норми, свързани с ПК, които се съдържат в отделните специални нормативни актове, посветени на ПК. Тази отговорност се характеризира с това, че се налага по административен ред и от административни органи (например административно-наказващи органи и актосъставители могат да бъдат Министерството на културата, като централен орган на изпълнителната власт, органите към него, органите на местно самоуправление, органите в общините, както и други държавни и обществени органи). Съдът не е единственият, който може да реализира административно-наказателната отговорност (АНО).

Някои от нормите в отделните нормативни актове, свързани с културата, ПК и музеите са *задължаващи* (например въвеждането в задължение за всяко лице-собственик на ПК да го декларира; лицата, открили или намерили ПК са длъжни в седмичен срок да съобщят за това на компетентните органи; задължението за вземане на мерки за запазване на откритата находка и уведомяване незабавно общината или най-близкия музей при извършване на строителни и благоустройствени работи и др.), а други – *забраняващи* (например задължението лицата-собственици да не изнасят ПК, представляващи национално богатство; да не извършват разкопки без разрешение; да не сключват сделки с ПК, без знанието на музея, в който тези ПК са регистрирани). Ето защо АНО може да възникне както чрез *действие*, така и чрез *бездействие* на съответното физическо лице – в зависимост от това каква норма се нарушава.

Друга специфика на АНО е, че тя винаги е лична – тя се реализира само спрямо физически лица (както наказателната отговорност). В сравнителното правно съществува и т. нар. *корпоративна отговорност*, но по нашия Закон за административните нарушения и наказания (ЗАНН, който е общият закон в тази материя и въвежда общ ред за реализиране на АНО, независи-

мо от това в кой отрасъл е извършено едно административно нарушение) изрично е указано, че АНО е лична и не може да се налага на юридически лица. При АНО основните моменти, които трябва да се изяснят са:

1. въпросът за административното нарушение;
2. въпросът за административното наказание;
3. въпросът за процедурата, по която се реализира АНО – нормативните актове отпращат винаги по този въпрос към ЗАНН.

По отношение на въпросите за нарушението и наказанието важи принципът на законоустановеност – т. е. те са предварително и изчерпателно визирани в законовите текстове на специалните закони, посветени на културата. Едно деяние няма да представлява нарушение, ако не е изрично предвидено като такова в административно-наказателните разпоредби на законите в областта на културата.

Нарушенията, свързани с опазването на ПК и музейното дело, като всички други административни нарушения се характеризират със следните белези: те представляват деяния, изразяващи се в действие или бездействие; те са виновно извършени; обявени са за наказуеми; те са противоправни (нарушават някоя норма от културното ни законодателство) и общественоопасни. *В теорията основната разлика, която се възприема за разграничителен критерий между административните нарушения и престъпленията, е степента на обществената опасност.* Именно тази особеност не позволява едновременно да се реализира наказателна и АНО, тъй като едно деяние съобразно степента на обществената опасност може да бъде или нарушение, или престъпление. Ако обществената опасност е висока то се вписва като престъпление по НК (такива са съставите на чл. 278, чл. 278а, чл. 278б), а ако е по-ниска като административно нарушение по съответния културен закон (глава 7 на ЗПКМ, глава 6 на ЗЗПК).

Основният въпрос тук е как се определя степента на обществената опасност, като в теорията и законодателството преди всичко е възприет количественият критерий – в зависимост от причинените щети и ако техният размер е голям, тогава деянието е с по-голяма обществена опасност и се вписва като престъпление. Във връзка с престъпленията, свързани с културата законодателят изброително е определил кои прояви са с висока обществена опасност и е намерил за уместно да ги инкриминира. Те не са систематично отделени в отделна глава на НК или в раздел към някоя глава като престъпления против културата, а са механично вмъкнати в НК като чл. 278, 278а, 278б в главата „Престъпления против дейността на държавни органи и обществени организации“. По-подробен анализ на наказателно – правната уредба на ПК и отделните състави в НК е направен в точката за препоръките.

VI. ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ НА ЕКСПЕРТНО-ОЦЕНИТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ

1. Организационна структура**

Организацията на оценителите е различна в зависимост дали се касае до оценка на движими или на недвижими ПК.

По отношение на движимите ПК от значение в това отношение са Наредба 1 за реда за извършване на оценка на декларирани движими ПК, собственост на юридически и физически лица и Наредба 2 за определяне на възнагражденията и стойността на движими ПК, предоставени на музеите.

По Наредба 1 е уредена процедурата на регистрация на движими ПК, важна част от която е оценяването на същите. Компетентни да извършват такава оценка са експертно-оценителните комисии към регионалните или специализираните национални музеи. Съставът на комисиите включва музейни специалисти и външни експерти. В процедурата за назначаването им вземат участие различни органи – директорът на съответния музей представя в НЦМГИИ списък, придружен с творческата биография на лицата, които отговарят на изискванията и могат да бъдат включени в състава на експертно-оценителните комисии. НЦМГИИ разглежда постъпилите кандидатури и се произнася със становище. По негово предложение министърът на културата утвърждава със заповед списък на лицата, които отговарят на изискванията и могат да извършват оценка на движими ПК. От този списък директорът на съответния музей определя лица, които да формират състава на съответната експертно-оценителна комисия, която се назначава по тематични области. Тя се състои от председател и двама членове, а отношенията им с музея се уреждат въз основа на договор, сключен с директора на музея, с предмет – изготвяне на експертна оценка. Сроктът за приемането на тази оценка по принцип е едномесечен, но е предвидена възможността да бъде удължаван когато характеристиките и състоянието на паметника налагат това – до 3 месеца, а при особени случаи – до 6 месеца. Със заповед на директора на съответния музей се определя точното време, в което заседава комисията. Заповедта се оповестява и публично – чрез обявление на видно място в съответния музей. По принцип комисията заседава в съответния музей, но в определени случаи се допуска това да стане и извън него – тогава когато: размерът или състоянието на паметника не позволява да бъде преместван; декларираните ПК са в голямо количество; когато преместването би могло да засегне или да навреди на сигурността на паметника. Разноските по преместването се поемат от декларатора, по силата на сключен договор с директора на музея.

За заседанието на комисията е необходимо да е налице целият и състав, а за вземането на решенията е необходимо мнозинство 2/3 от състава и, т.

е. поне двама. Резултат от дейността на комисията е експертната оценка на движимия ПК. Предвидена е възможност когато деклараторът не е съгласен с оценката да възрази в 7 дневен срок пред директора на музея. В този случай директорът назначава нова комисия, най-малко двама от членовете на която трябва да са лица с научна степен или научно звание. Тяхната експертна оценка е окончателна.

Наредба 2 има значение във връзка с оценителната дейност от тази гледна точка, че тя борави с две понятия, свързани с оценителната дейност – определяне на възнаграждение или стойност на даден движим ПК. Както вече беше изяснено по-горе за възнаграждение се говори когато съответният музей придобива ПК на възмездно правно основание, а за стойност – когато съответният ПК му бива даряван. По наредбата възнаграждение или стойност се определят на основата на историческата, научната, художествената и материалната стойност на ПК и от физико-химическото му състояние. Комисии има към общинските, ведомствените и националните музеи, а наред с тях съществува и централно експертно-оценителна комисия, която е натоварена със специфични правомощия: да определя възнаграждение или стойност над максималния размер, до който са оправомощени да го определят другите комисии; компетентна е да се произнася по възражения срещу определените от другите комисии стойности или възнаграждения; при наличие на достатъчно данни определя стойността на липсващи движими ПК от фондовете на музеите.

По отношение на експертно-оценителната дейност на **недвижимите ПК** от значение са Наредба 16 за определяне на увеличената стойност и вписване на законна ипотека върху недвижимите имоти – ПК и Наредба 5 за обявяване на недвижимите ПК.

По Наредба 5, като основен етап от процедурата за регистрация на недвижимите ПК заема заключителната експертна оценка за придобиване статут на ПК. Тук компетентният орган да направи тази оценка е НИПК, който въз основа на резултатите от нея определя видовата характеристика и категория на декларираните обекти, както и режимите на тяхното опазване. Тази оценка доказва културно-историческата стойност и обществена значимост на декларираните обекти. От нея обаче може да се установи, че декларираните обекти на недвижимото културно-историческо наследство не отговарят на системата от критерии за придобиване на статут ПК. В този случай те трябва да се отпишат от декларационните списъци и да се вдигне определеният предварително режим за тяхното опазване. Срещу всичко това може да се възрази от заинтересуваните лица по административен ред – пред министъра на културата чрез НИПК.

По **Наредба 16** е определена процедурата за извършване на оценка на недвижимите ПК – преди и след извършването на консервационни, рес-

тавращионни или други работи по тяхното опазване, с цел определяне на увеличената им стойност и вписване на законна ипотека за нея в полза на държавата. Определяне на увеличената стойност и вписване на законна ипотека е необходимо в случая, когато недвижимият ПК е собственост на граждани. В увеличената стойност се включват само *необходимите и полезни* разноси за ПК, които имат икономическо значение за собственика. В нея не се включват:

1. луксозните разноси – направени за подчертаване художествената изразителност на сградата, за консервация и реставрация на стенописи, резби и др., които нямат стопанско значение за собствениците – разходи с културно предназначение;

2. разходите за подобрене на имота, които се извършват от НИПК по искане на собственика, за да се създадат по-благоприятни условия за обитаване. Тези работи се разрешават от инвеститора, който заплаща изпълнението им на НИПК, а събира стойността им от собственика;

3. сумите, изразходвани за запазване на характера и средата на ПК. Те са задължителни за собствениците-граждани, нямат икономическо значение за тях, поради което се заплащат от държавата.

Увеличената стойност се определя на базата на оценки, едната извършена *преди*, а другата *след* укрепителните, консервационните и реставрационните работи. Това става по една и съща тарифа. Ако последва изменение на тарифата, меродавна ще е новата тарифа. Оценката на имота – недвижим ПК преди започване на консервационните и реставрационните работи се извършва според кубатурата му. В отделна част се посочва стойността на художествените елементи на паметника – тези елементи се оценяват по настоящата им действителна цена като особени подобрения като се имат предвид времето, когато са правени, материалите, които са употребени, и вложеният труд, а не тяхната научна, историческа и художествена стойност.

При определянето на увеличената стойност е необходимо предварително да се установи каква част от стойността на сградата съставляват елементите от нея, предмет на реставрация, консервация и т. н., в процент към общата стойност на сградата. При определяне цената на напълно реставрирани сгради те се приемат за нови, като не се приспада овехтяване. За сгради, които се реставрират частично, се определя каква идеална част от общата стойност на сградата съставляват елементите и частите от нея, които ще се реставрират. При оценяването на сградата след реставрацията съответната идеална част от нея се приема за нова и не се приспада овехтяване. Конструктивните подобрения на сградата, които увеличават здравината и подобряват категорията ѝ по тарифата, се вземат предвид при оп-

ределяне конструкцията на сградата и оценяването ѝ след реставрацията, консервацията и т. н.

В Наредбата е установено задължение за собствениците на недвижिमия имот – ПК да го застраховат, като включат в застрахователната стойност и увеличената стойност на паметника вследствие на извършените по него консервационни и реставрационни работи.***

2. Създаване на унифицирана форма и критерии за оценка

По отношение на *движимите ПК*:

Експертната оценка е формата, в която приключва оценителната дейност на движимите ПК в процеса на регистрацията им. В Наредба 1 и приложение 3 към нея са посочени критериите, на които се основава експертната оценка – това са характеристиките, които тя трябва да съдържа. Тук влиза информация за наименованието, описанието, състоянието, теглото, авторството, мястото и времето на създаване, материалите на изготвяне, техниката, размерите, състоянието, приблизителна стойност в левове, специфични особености и др. Експертната оценка може да *не* съдържа някои от характеристиките, когато не е възможно тяхното определяне. Тя съдържа и цветна снимка на движимия ПК с размери не по-малки от 8x12 см. Когато е необходимо поради особеностите на предмета се прилага втора снимка, отговаряща на същите изисквания. Върху долния десен тъгъл на снимката се полагат печатът на музея и подписът на председателя на експертно-оценителната комисия. Печатът трябва да обхваща и част от долния десен тъгъл на определеното за снимката поле.

Ако ПК не е предназначен за износ, в експертната оценка не се определя приблизителна стойност в левове.

Срокът, за който важи оценката е 12 месеца. Тя се изготвя в три еднообразни екземпляра и след като се подпечата с печата на музея, се номерира с пореден номер за всяка календарна година.

По отношение на *недвижимите ПК*:

Заключителната комплексна оценка, която се извършва от НИПК на недвижимите обекти на културно-историческото наследство трябва да е основана на система от утвърдени *критерии* за:

1. автентичност и степен на съхраненост
2. научна и художествена стойност
3. взаимодействие със средата
4. взаимодействие с обществото.

3. Професионални изисквания към оценителите

По отношение на този въпрос правна уредба се открива в Наредба 1, която е относима към оценителната дейност на движими ПК. Посочено е, че в експертно-оценителните комисии се включват музейни специалисти и външни експерти. Към тях са отправени две изисквания: *1. да притежават най-малко образователно-квалификационна степен „магистър“ и 2. да имат най-малко пет години стаж в съответната област.*

Когато на изготвената от тях експертна оценка бъде противопоставено възражение се назначава нова комисия, която да даде нова експертна оценка. Към нейните членове се поставят *нови изисквания*, а именно – най-малко двама от членовете трябва да притежават *научна степен или научно звание.*

4. Организиране на система за придобиване на статут оценител

Назначаването на членовете, образуващи състава на експертно-оценителните комисии беше разгледано в една от по-горните точки, свързани с оценителната дейност. В нашето право не се говори отделно за оценители, тъй като те не действат самостоятелно и в този смисъл не им е призната такава специфична самостоятелна правосубектност. В оценителния процес те участват, като влизат в състава на експертно-оценителните комисии и влияят при вземането на решенията.

ИСПАНИЯ

Екатерина Методиева

I. НАЦИОНАЛНИ ПРИОРИТЕТИ В ОБЛАСТТА НА ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Като основна цел Законът за историческото наследство на Испания си поставя *закрилата, обогатяването и предаването на бъдещите поколения* на историческото наследство. За постигането на тази цел в закона е установена защита на три нива – в зависимост от значимостта на съответния обект. Възлага се на органите от държавната администрация да гарантират запазването на историческото наследство, да съдействат за неговото обогатяване, както и да насърчават и покровителстват достъпа на всички граждани до обектите от историческото наследство. Изрично се набляга, че държавата трябва да защитава посочените обекти срещу незаконния износ и грабежи.

II. ДЕФИНИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ В ОБЛАСТТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

1. Паметник на културата и артефакт

В испанското законодателство не се съдържат легални определения на тези понятия. Испанският законодател използва формулировката на „обекти от историческото наследство“, в която влага смисъла, който по нашето право се влага в понятието „паметник на културата“. Поради тази причина испанският законодател не дава определение на ПК, защото то не е необходимо, а смисълът на „обекти от историческото наследство“ се изяснява:

- чрез използване на постановките на вещното право – което дава определение на вещь (в какъвто смисъл се използва понятието обект), а към вещното право и изрично препраща законът при определяне на недвижимите обекти, и
- чрез определяне на Историческото наследство на Испания – което включва само онези обекти, които притежават определени нормативно-регламентирани качества (като историческа стойност, художествена стойност и т. н.).

2. Недвижими паметници на културата

Основната правна уредба на недвижимите паметници на културата се намира в Глава II на **Закон 16 от 1985 г. за испанското историческо наследство**.

Там е отбелязано, че за целите на закона като недвижими обекти се схващат наред с вещите, изброени в чл. 334 на испанския Граждански Кодекс (недвижимите вещи по смисъла, който вещното право влага в тях), но и всички онези елементи, които съставят сградите и които образуват част от тях самите или тяхната среда или биха образували, дори и в случай на отделяне да съставляват едно перфектно цяло с лесно приложение спрямо други конструкции или за различни цели в сравнение със своя оригинал, без значение от материята, от която са направени и дори отделянето да не пречи видимо на художествените или артистични качества на недвижимия обект, към който те принадлежат. По отношение на чл. 334 от ГК трябва да се отбележи, че испанският законодател е подброявал казуистично, изброявайки кои вещи са подвижни и кои са недвижими, абстрахирайки се от общия критерий на „земята и всичко онова, което трайно е прикрепено към нея“, който е възприет в нашия ЗС.

Недвижимите обекти, които влизат в испанското историческо наследство като монументи, градини, групи от обекти, исторически места, както и археологически зони, могат да бъдат декларирани от културен интерес.

- **Монументи** са онези недвижими обекти, които са реализация на архитектурата и инженерството, както и работи на колосалната скулптура, винаги щом имат историческо, художествено, научно или обществено значение.

- **Историческа градина** е онова ограничено пространство, съставляващо подредени от човека природни елементи, понякога допълнени с фабрични структури, представляващо интерес със своя произход или историческо минало, или със своите ботанически или естетически качества.

- **Исторически групов обект** представлява групирането на недвижимите обекти, образуващи постоянна или разхвърлена селищна цялост, обусловена от една физическа структура, представителна за еволюцията на една човешка общност, която свидетелства за нейната култура или представлява ценност от гледна точка на използване от общността. Също така исторически групов обект е и всяко индивидуализирано ядро от недвижимости, разбрани като по-висша публикационна общност, която обединява същите характеристики и може ясно да бъде разграничена.

- **Историческо място** е мястото или природната местност, свързани със събития или спомени от миналото, с популярни традиции, с културни или природни творения, или с творби на човека, които имат историческо, етноложко, палеонтоложко или антроположко значение.

- **Археологическа зона** е място или природна местност, където съществуват подвижни или недвижими обекти, подпадащи се на изучаване с археологическа методология, изровени или не или такива, които се намират на повърхността, под земята или под териториалните води на Испания.

Образуването на делото по деклариране на недвижим обект като такъв от *културен интерес* (най-високото ниво на защита по ЗИН) води до суспендиране на съответните общински разрешения за парцелиране, строителство или разрушаване на сгради в съответните зони, засягащи недвижимия обект, както и на тези действия, за които е дадено вече разрешение. Неотложните работи, които поради причина на висша сила трябва да бъдат свършени в такава зона, се уточняват и за тяхното разрешаване се произнасят компетентните органи по изпълнението на Закона за историческото наследство (ЗИН). Суспендирането на започнатите работи е в зависимост от решението или срока за който е образувано делото по деклариране.

По време на движението на делото по деклариране от културен интерес на групов исторически обект следва да се вземат предвид неговите връзки със средата, към която принадлежи, както и защитата срещу особености от географско естество в природните местности, които образуват неговото обкръжение.

Един недвижим обект, деклариран от културен интерес е неразделен от своето обкръжение. Не биха могли да се предприемат никакви действия по неговото отделяне или придвижване, освен ако това е неизбежно на основание висша сила или обществен интерес. Гаранция за това е, че винаги трябва да се спази надлежната процедура, предвидена в чл. 9, ал. 2 ЗИН.

По отношение на монументите, декларирани от културен интерес не могат да се осъществяват вътрешни или външни работи, пряко засягащи недвижимия обект или която и да било от съставните му части или принадлежности без изричното разрешение на органите по изпълнението на ЗИН. Това разрешение може да допусне поставянето върху фасадите на надписи, символи или сигнали, така както и извършването на работи в обкръжението на обекта, свързан с декларацията. Същите правила в ЗИН са предвидени и за историческите градини.

ЗИН забранява разгласяване с комерсиална цел и поставяне на какъвто и да е вид кабели, антени или други предавателни устройства в историческите градини или върху фасадите на монументите, декларирани от културен интерес. Наред с това се забранява извършването на всякакви конструкции, променящи характера на недвижимите обекти и такива, които пречат на наблюдението им.

Декларирането на някой исторически групов обект, историческо място или археологическа зона като обекти *от културен интерес* е свързано с възникването на задължение за общината или общините, на територията на които се намират, да съставят специален план на закрила на касаещата ги от декларацията област или друг инструмент за планиране от предвидените в градоустройственото законодателство, който при всички случаи

трябва да отговаря на установените изисквания в ЗИИ. За приемането на споменатия план е необходим одобрителен доклад на компетентната администрация, натоварена с опазването на съответните културни ценности. Законът предвижда, че след изтичането на три месечен срок от представянето на плана се счита, че е налице одобрителен доклад. Предходното съществуване на друго планиране, противоречащо на защитата или предходната липса на общо планиране не са основания, които могат да влияят върху задължителността на специалния план.

Планът установява еднакви условия за публично ползване, приоритетния ред на оборудването в сградите и пространствата, пригодени към тях. Едновременно с това трябва да предвиди възможни места за възстановителни работи, както и да съдържа критериите, относими към консервацията на фасади, покриви и оборудването, свързано с тях.

До окончателното одобрение на плана, което става с решение на компетентната администрация по закрилата на културните обекти, не се допускат нови отчуждения, промени в сградите, парцелиране, нито добавки, макар и за някои от тях да е дадено разрешение преди образуването на делото по декларирането.

От окончателното одобрение на плана, за който се отнася този член, съответните общински съвети са компетентни пряко да разрешават работи по развитието на одобрения план и които засягат единствено недвижими обекти, които не са монументи, исторически градини или разбрани в обкръжението на такива. В този случай общинските съвети за дадените от тях разрешения в максимален срок от десет дена следва да се отчетат пред компетентната администрация по изпълнението на ЗИИ. Работи, които се извършват на базата на разрешения, противоречащи на одобрения план са незаконни и компетентните органи могат да разпоредят тяхното разрушаване или възстановяване, като разноските се поемат от органа, дал съответното разрешение, наред с отговорността за административни нарушения, която се предвижда.

Във връзка с планирането на историческите групови обекти се осъществява каталогизация на отделните им съставни елементи, като изградени като външни или вътрешни отделения или други структури от значение като съпътстващите природни елементи, определяйки видовете възможна намеса върху тях. Върху отделните елементи се разпростира единна защита.

Като изключение планът за закрила на исторически групов обект може да позволи градоустройствени промени само в случай, че предполагат подобрене във връзките със заобикалящата го среда или намаляват изхабяването на самия обект. Консервацията на историческите групови обекти, които са декларирани от културен интерес включва поддръжката на гра-

доустройствената структура и архитектура, както и основните характеристики на тяхната среда. Заместването на недвижими обекти трябва да става по изключение, дори и ако е частично, като единствено може да се прави доколкото допринася за общото запазване на характера на груповия обект.

По отношение на историческите места или археологическите зони, когато те са декларирани от културен интерес, предприемането на всякаква работа по тях следва да бъде надлежно разрешена от компетентните органи по опазването на историческото наследство. Същите органи от своя страна разполагат с възможността преди да дадат разрешение да постановят извършването на действия, свързани с изучаването на земните недра, извършване на археологически разкопки, съгласно правилата за това в закона. И тук се забранява поставянето в археологическите зони на всякакви видове кабели, антени и други предавателни устройства.

По отношение на недвижимите обекти на историческото наследство всяка автономна общност на Испания има свой закон за историческото наследство и е създала определени правила, отнасящи се както до движимите, така и до недвижимите паметници на културата. Така например в Декрет 19) 1995 г. с който се приема регламент за защита и насърчаване на историческото наследство на Андалусия, в глава III е уреден въпросът с недвижимите ПК. Във връзка с тяхната защита е предвидено тяхното особено вписване (т. к. съществува и общо, осигуряващо по-ниска степен на защита) в Главния Каталог на Историческото Наследство на Андалусия. В особеното вписване попадат, наред с недвижимия обект и онези движими обекти, които поради връзката си с недвижимия са неотделими от него и поради това могат да се прехвърлят или отчуждават единствено с него. С цел да се определят движимите обекти с културна значимост, които следва да се включат при вписването на недвижимите се взема предвид степента им на *физическа, функционална или историческа връзка* с недвижимия обект. *Историческата връзка* се взема предвид *само* в онези случаи, в които движимите обекти увеличават или допълват стойността на недвижимия, така също и когато са необходими за неговото опознаване. Движимите обекти, които са неотделими от недвижимите – обект на особено вписване, могат да бъдат отделени от тях единствено когато това е необходимо за запазването на едните или другите или с цел тяхното изучаване и разпространение. За целта обаче е необходимо предварително разрешение от Съвета по Култура. По отношение на преместването на тези движими обекти, влизачи в Главния Каталог са създадени специални правила. За целта техните титуляри следва да уведомят предварително в срок от минимум 15 дни Съвета по Култура, като точно определят мястото, където претендират да преместят обекта. Не се счита за преместване смяната на местоположението на обекта вътре в самия недвижим ПК. По изключение се допуска преместване без предварително уведомяване, в неотложни случаи, когато се окаже необходимо за

запазването на движимия обект. В този случай следва да последва уведомяване в 5 дневен срок от самото преместване, придружено с описание на обстоятелствата, оправдаващи неговия неотложен характер.

3. Движими паметници на културата

Законодателството на Испания не говори за паметници на културата, а за обекти на испанското историческо наследство, които са или движими, или недвижими, като съдържанието което влага в тях е на движими или недвижими вещи по смисъла на вещното право. Според чл. 335 от Гражданския кодекс на Испания движими вещи са тези, които могат да бъдат придобити, не са недвижими и като цяло които могат да бъдат пренасяни от едно място на друго, без да накърняват недвижимата част, към която са прикрепени. Тук трябва да се уточни, че това е определението на движима вещ, дадено в общия ГК, а ЗИН като специален по отношение на него влага различен смисъл – изключва една част движими вещи от категорията на движимите обекти на историческо наследство и ги причислява към недвижимите – това са движимите обекти, които са част от недвижимия такъв.

Движимите обекти могат да са обекти от културен интерес или движими обекти, включени в Общия инвентар, според установеното ниво на закрила.

Правна уредба на движимите ПК се открива в ЗИН, където на тях е посветена Глава III. Там е отбелязано, че държавната администрация във взаимодействие с останалите компетентни администрации изработва Общия инвентар (опис) на онези движими обекти от историческото наследство на Испания, които не да декларирани от културен интерес и които имат своя отделна значимост. За тази цел компетентната администрация може да поиска от титулярите на права върху обектите, влизащи в историческото наследство на Испания да предоставят за преглед тях самите, както и съответната информация за тяхното включване в Инвентара, ако тя се окаже необходима.

Собствениците и останалите титуляри на реални права върху обекти със забележителна историческа, художествена, археологическа, научна, технико-културна стойност могат да представят молба, надлежно документирана пред компетентната администрация с цел да се започне процедурата по включването на споменатите обекти в Общия инвентар. Компетентният орган трябва да се произнесе по молбата в срок от четири месеца.

Собствениците или притежателите на движими обекти, които притежават определена правно регламентирана стойност и характеристики (културна, художествена и т. н. стойност), са длъжни да уведомяват компетентната администрация за съществуването на тези обекти преди да ги прода-

дат или прехвърлят на трети лица. Същото задължение е установено и за лицата или образуванията, които по занятие търгуват с движими обекти на Историческото Наследство на Испания, като те наред с това следва да водят книга-регистър на сделките, които сключват със споменатите обекти.

Спрямо движимите обекти, влизащи в историческото наследство на Испания, се прилагат определени правила:

- съответната компетентна администрация може по всяко време да прави проверки, свързани с тяхното опазване.

- техните собственици или в съответния случай останалите титуляри на реални права върху тях са длъжни да позволяват да се извършва изследването им, след предварителна и основателна молба. Те са длъжни също така да ги предоставят, при предприемане на необходимите гаранции за това, на временни изложби, които се организират от органите по изпълнението на ЗИН. Това задължение за заемане е установено за не повече от един месец на година, но титулярите по своя воля могат да ги предоставят и за по-дълъг период от време.

- Прехвърлянето приживе или по случай на смърт (*mortis causa*), както и всяка друга промяна в правното положение на обектите следва да се съобщи на компетентната администрация и да се отбележи в Общия Регистър.

Движимите обекти на испанското историческо наследство могат да бъдат декларирани от *културен интерес*. За такива се считат движимите обекти, влизащи в недвижим ПК, който е бил предмет на декларация от културен интерес и тя ги признава като основна част от неговата история.

Движимите обекти, декларирани от културен интерес, и тези, които са включени в Общия инвентар и са притежание на църковни организации, не могат да се прехвърлят на никакво основание (нито възмездно, нито безвъзмездно), нито да се преотстъпват права върху тях на частни лица или търговски образувания. Тези обекти единствено могат да се отчуждават или преотстъпват в полза на държавата, субектите на публичното право или на други църковни организации.

Движимите обекти, част от историческото наследство на Испания, не могат да се отчуждават от публичните администрации, с изключение на отчуждителните сделки между самите тях при спазването на установените за това нормативни правила. Тези обекти са незаменими и спрямо тях не важат правилата за придобиваната давност, т. е. те не могат да се придобиват на основание изтекла давност.

Движимите обекти, влизащи в испанското историческо наследство, изнесени без необходимото разрешение, което по закон се изисква, преминават в собственост на държавата. Те са неотчуждими и незаменими. При не-

легален износ държавата се заема да осъществи всички действия за пълното възстановяване на обектите. Когато предишният собственик е съобщил за изгубване или кражба на обекта на незаконния износ, може да иска предаването му от държавата. В този случай той следва да покрие разходите по възстановяването на обекта или ако той вече е бил отчужден – цената, която следва да плати държавата на добросъвестния приобретател на обекта. Изгубването или кражбата не следва да се доказват, защото се подразбират, когато собственикът на откраднатия обект е субект на публичното право.

По отношение на таксата, платима при издаване на разрешение за износ на движими обекти, влизаци в историческото наследство на Испания, в ЗИН са установени специални правила:

а. Облагаемо събитие – изразява се в даването на разрешение за износ на споменатите обекти.

б. Изключения – не следва да се плати такса при:

- износ на движими вещи, които се осъществява през периода от десет години следващ неговото законно внасяне, когато този внос е формен с необходимите документи и обектите не са декларирани от културен интерес.

- законно разрешен временен износ на движими вещи от историческото наследство на Испания.

- износ на движими обекти от живи автори.

в. Данъчно-задължено лице – физически лица или образувания, национални или чуждестранни, в чиято полза се издава разрешението за износ.

г. Облагаема основа – определя се от действителната стойност на обекта на износа. За действителна стойност се счита декларираната от молителя, като в случай, че данъчната администрация определи по-висока стойност от тя се взема предвид.

д. Ставка – в зависимост от стойността на обекта тя варира от 5% до 30%.

Таксата става дължима когато се издаде разрешението за износ. Постъпленията от тази такса се използват изключително за придобиване на обекти от интерес за Историческото Наследство на Испания.

Държавната администрация може да разрешава временния износ на движими обекти на историческото наследство. В този случай в разрешението следва да се отбележи срокът и гаранциите при износа. Спрямо изнесените по този ред обекти не може да се упражнява правото на предпочтително изкупуване. Неизпълнението на условията за връщане, при които е дадено разрешението се квалифицира като незаконен износ (контрабанда).

Движимите обекти на законен внос, надлежно документиран по начин, че внесенят обект пълно може да се идентифицира, не могат да бъдат декларирани от културен интерес за срок от десет години от датата на внасянето. Тези обекти могат да се изнасят с предварително разрешение на държавната администрация, при издаването на което не може да се упражнява каквото и да било право на предпочителното им придобиване. След като изтече срокът от десет години, за посочените обекти се прилага режимът на ЗИН, освен ако техните притежатели поискат от компетентния орган срокът да бъде удължен с още десет години. Преди да се постанови удължаване трябва да се вземе и мнението на Съвета по квалификация, оценяване и износ на обекти на историческото наследство. Въпреки всичко това обаче движимите обекти, които притежават стойност, релевантна за историческото наследство и са обект на внос, могат да бъдат декларирани от културен интерес по молба на техния собственик и преди изтичането на десет годишния срок ако държавната администрация реши, че обектът обогатява историческото наследство на Испания. Всички тези правила обаче не се прилагат за обекти на историческото наследство на Испания, придобити навън и подлежащи на внасяне отново в Испания.

При формулирането на молбата за износ (освен в случаите, когато не е изтекъл десет годишният срок за внесените обекти) декларирането на стойността от молителя се счита за неотменимо предложение за продажба в полза на държавната администрация, която ако не разреши поискания износ разполага със срок от шест месеца да приеме предложението и със срок от една година от приемането му да плати цена за същия. Сам по себе си отказът на молбата не означава приемане на предложението, което винаги трябва да става изрично.

III. ЗАКРИЛА НА ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО

Основно уредбата на обектите, принадлежащи към историческото наследство, се съдържа в ЗИН. Там се различават *общ режим* и *специални режими* на защита.

1. **Общ режим на защита**

В самия общ режим съществуват три нива на закрила според отделната значимост на обекта, които подредени във възходящ ред на закрила са следните:

- *обекти, влизаци в историческото наследство на Испания:*

В историческото наследство на Испания влизат всички недвижими и движими обекти с историческа, художествена, палеонтоложка, археологическа, етнографска, научна или техническа стойност. Наред с тях в него се

включват и документалното и библиографско наследство, археологически находки и зони, природни места, градини и паркове с художествена, историческа или антроположка стойност (чл. 1.1 ЗИН). Това е минималната степен на закрила на обектите, която от своя страна предполага собствениците им да изпълняват установените правни изисквания.

- **обекти, включени в Общия инвентар на движимите такива:**

Тук е установено едно по-високо ниво на закрила за онези обекти, които са част от историческото наследство на Испания, без да са декларирани от културен интерес, но притежават самостоятелна значимост поради своята историческа, археологическа, научна, художествена, техническа или културна стойност. Закрилата им предполага техните собственици да изпълняват установените в закона изисквания.

- **обекти от културен интерес:**

Максималното ниво на закрила е дадено на онези движими и недвижими обекти, които са декларирани от културен интерес. Тези обекти се включват в Общия Регистър на обектите от културен интерес и се декларират като такива чрез закон или индивидуално чрез кралски декрет:

В първия случай се включват недвижимите обекти, предназначени за оборудването на държавни архиви, библиотеки и музеи, както и движимите обекти, пазени във вътрешните им граници (чл. 60).

Във втория случай е необходимо предварителното образуване на административно дело по декларацията им от компетентния орган, придружено с одобрителен доклад на някой от следните органи: Съвета по квалификация, оценяване и износ на обекти от историческото наследство, Академиите, Университетите, Висшия Съвет за научни изследвания, както и съответните компетентни органи от автономните общности.

И тук закрилата предполага собствениците да изпълняват установените в закона нормативни изисквания.

2. Специални режими на защита

Такива са установени за археологическото наследство, етнографското наследство, документалното и библиографско наследство, както и за инвентара на католическата църква.

3. Компетентни органи по защитата

Автономните общности са компетентни да образуват служебно (*ex officio*) или по молба на определено лице дела по деклариране на обектите от културен интерес. Наред с това според решение на Конституционния

съд от 31 януари 1991 г. те могат също така да декларират споменатите обекти. По същия начин пак те са компетентни по делата за включване на обекта в Общия Инвентар.

Държавата има същите правомощия както и автономните общности, но само по отношение на обектите, влизащи в националното наследство или тези, които влизат в историческото наследство и се управляват от държавната администрация.

4. Дефиниране на особеностите на копие, реплика, фалшификат

Чл. 24 на Декрет 620 дава правна уредба на *копията* и *репродукциите* на обекти от фондовете на държавните музеи. Там се отбелязва, че съответните министерства съобразно музеите към тях или съответно компетентният орган от автономната общност (когато управлението на музея им е поверено по силата на съответен договор), са компетентни да установят условията за разрешаване на репродукции на обекти от музея. За целта обаче компетентните органи следва да се ръководят от определени принципи: улесняване на културното изследване, закрила правата на интелектуална собственост на авторите, отнасяне с необходимата грижа към пазенето на творенията и ненамеса в обикновената дейност на музея. Споразуменията за осъществяването на репродукции или копия с обекти от фондовете на държавните музеи с търговски или комерсиални цели следва да бъдат формализирани в договори.

IV. ИНСТИТУЦИИ, ОТГОВОРНИ ЗА ОПАЗВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ПАМЕТНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА

1. Музеи

а. Роля и функции на музеите

ЗИН и Кралски Декрет 620/1987, с който се приема Регламентът за държавните музеи и испанската система на музеите, дават определение на музей, следвайки линията, възприета от Международния съвет за музеите: „Музеите са институциите с постоянен характер, които придобиват, съхраняват, изучават, обменят и излагат с научна и образователна цел, както и с цел разглеждане и опознаване на сбирки и колекции от историческо, художествено, научно и техническо значение, както и такива от друга културна природа.“ (гл. 59.3 ЗИН).

От тази дефиниция се създава една нова концепция за музея, отворен за публичността, който наблюдава на своите социокултурни функции. Новата испанска Конституция от 1978 г. в своите членове 148 и 149 установява компетентността на автономните общности на полето на културата, а това от

своя страна отбелязва едно състезание между тях към постигане на модела на модерния музей. Така в своето вътрешно законодателство те дават различни свои дефиниции за музей.

Функциите на музеите са регламентирани в чл. 2 на споменатия горе Регламент 620 и се изразяват в:

- консервация, каталогизация, реставрация и изложбено поддръждане на колекциите;
- извършване на проучвания в рамките на тяхната специалност или в рамките на притежаваните от тях колекции;
- периодично организиране на научни изложби според самата природа на музея;
- изработване и публикуване на каталози и монографии, свързани с техните фондове;
- развиване на дидактическа дейност;
- всяка друга функция, която им е възложена от нормативен акт.

б. Видове музеи

Според собствеността върху тях музеите най-общо се разделят на *държавни, музеи на автономните общности и частни*.

Според *природата* на музейните фондове (с уговорката, че това деление се прави с оглед мажоритарния облик на фонда, като се резервира категорията „общ“ за случаите на разнообразие на фондовете, което не позволява причисляване към една от посочените категории), музеите се разделят на къща-музей, археологически музей, музей на съвременното изкуство, на декоративното изкуство, на изящните изкуства, на науката и техниката, на природните науки и история, специализирани, етнографски и антроположки, исторически, общи и други, които не влизат в посочените категории.

В ЗИН е установена възможността държавната администрация да създава музеи, след предварителна консултация със съответната автономна общност, когато това е необходимо от културна и обществена гледна точка, без значение от инициативата в тази насока на други органи, институции или отделни лица. Държавните музеи с национален характер се създават чрез кралски декрети, като е необходим и одобрителен доклад от Министерството на културата.

На ниво национално законодателство не се открива регламентация, отнасяща се до създаването на другите видове музеи – частните или общностните. Такава обаче е дадена на общностно ниво. Така например в чл. 5 от Закона за музеите на Андалусия е установен разрешителен режим за

създаването на музеи. Право на инициатива имат публични органи, както и физически и юридически лица, заинтересовани от създаването на музей. Те следва да представят писмена молба, придружена от съответния проект за музей пред Съвета по култура. Проектът на музея дефинира самия музей чрез теоретичните постановки на неговите цели, които трябва да са обединени в три програми:

1. **институционална програма** – съдържаща информация относно лицата или органите – създаващи музея, структурата на музея, годишния му бюджет и неговите източници, органи и т. н.;

2. **музейна програма** – съдържа информация относно културната област на бъдещия музей, функционално разделение на услугите, които ще предлага, времето за посещаемост и т.н.;

3. **музеографска програма** – съдържа информация относно обектите, които влизат във фонда на музея, техният произход, оборудване и вътрешни разделения на музея и др.

Когато е направен и представен проектът на музея, компетентен орган да разреши неговото създаване е Съветът по култура, който се произнася със заповед. Заповедта може да разреши или да откаже създаването на музея, като в случай на разрешаване музеят следва да бъде вписан в Регистъра на музеите на Андалусия. След това заповедта – разрешение се публикува в Официалния бюлетин на Съвета на Андалусия. Самият Регистър на музеите в Андалусия се води за всички музеи, които се намират на нейната територия, независимо от собствеността върху тях. Регистърът е структуриран в три отделения: а) музеи на автономната общност; б) публични музеи, които не са на автономната общност; в) частни музеи.

В Закона за музеите на Кантабрия са установени минималните изисквания, които трябва да бъдат спазени за откриването на музей:

- подходящ сграден фонд, предназначен за седалище на музея;
- достатъчна и адекватна колекция на полето на дейност и целите на музея;
- достъпни фондове за изследване, проучване, изучаване и публично представяне;
- подредено излагане на колекциите;
- инвентар (опис) на фондовете;
- постоянен график за публична посещаемост;
- квалифицирани кадри, занимаващи се с управлението, консервацията и поддръжката;

- твърд и достатъчен бюджет, гарантиращ дейността на музея;
- правила за организация и управление.

в. Система на музеите на ниво държава

В испанската музейна система влизат:

- държавните музеи, вписани към Министерството на културата;
- националните музеи, които не влизат в горната точка;
- музеите от особено значение поради значимостта на техните колекции и чието включване в музейната система става чрез договор с Министерството на културата, след изслушване на съответната автономна общност, на територията на която се намират.

По отношение на *държавните* музеи специална регламентация се намира в гореспоменатия Декрет 620, в чийто чл. 3 е дадено определение на държавен музей: това са музеите, основани на националната територия от държавната администрация или нейните органи по места. *Национален музей* е държавен музей, на който поради своите цели или поради значимостта на колекциите му се дава категорията на национален. Държавната администрация може да сключва договори с автономните общности за управление на държавните музеи. Това не променя техния характер.

г. Държавни музейни колекции

Държавните колекции на музейните фондове се състоят от обекти на испанското историческо наследство, собственост на държавната администрация и нейните органи и са вписани към фондовете на държавните музеи. Тези обекти образуват постоянната колекция на музея, независимо от това, че могат да бъдат заемани на други музеи или образувания с научни, културни или представителни цели. Всяко излизане на тези обекти извън музея, към който са записани следва да бъде предварително разрешено със заповед на съответното министерство. В заповедта се определя максимален срок на депозиране на обекта, мястото, където той ще бъде изложен, необходимите мерки за неговото запазване и сигурност, включително и по възможност неговото застраховане.

Депозирането на обектите в недържавни институции става чрез сключване на специален административен договор. Съответната институция се задължава:

- да изпълнява предписанията в заповедта, с която се разрешава депозитът;
- да поема обикновените разноски, произтичащи от запазването и излагането на депозирания обект;

- да не третира по какъвто и да е начин обекта без изрично предварително съгласие на министерството, разрешило депозита;
- да информира музея за всяка опасност, застрашаваща обекта и да му осигури възможност да прегледа обекта;
- да върне при поискване обекта.

д. Управление и основни полета на дейност на държавните музеи

За адекватно функциониране на държавните музеи според техните цели, всички техни функции могат да се обединят в следните полета на дейност:

- *консервация и изследване* – тук влизат дейностите по идентификация, научен контрол, запазване и третиране на музейните фондове. Наред с тях тук трябва да се отнесат и дейностите по: 1. изработване на точни определения за научния анализ на фондовете; 2. техническият и съответно аналитичен преглед на програмите за опазване и реставрация; 3. изработване и изпълнение на изследователски програми съобразно специализацията на музея; 4. редактиране на научни публикации на музея;

- *разпространение* – свързано е с излагането и монтажа на фондовете по начин, позволяващ комуникация, наблюдение и образование. Крайната цел е да се постигне доближаване на музея до обществото чрез дидактическите изложбени методи, приложението на различни методи за комуникация;

- *администриране* – тук влизат функциите, свързани с административното обслужване на музейните фондове, тяхната сигурност и свързани с тях функции.

В чл. 25 на Декрета 620 е отбелязано, че наред с осъществяването на културните дейности, присъщи на възложените на музеите функции, музеите могат да осъществяват при наличие на необходимите условия за това и други строго културни дейности, при положение, че те не пречат на нормалното упражняване на функциите им.

е. Механизми за финансиране на музеите

В тази насока от значение е една Заповед от 10 юли 1989 г., с която се уреждат икономическите субсидии и помощи на музеите и институциите, които посредством договор с Министерството на културата влизат в Музейната система на Испания.

Министерството на културата може да предоставя на музеите от музейната система на Испания субсидии и икономически помощи. Това става по предложение на Главната дирекция за изящни изкуства и архиви (тя

действия по молба на съответния музей). Тези субсидии и икономически помощи имат за цел да спомогнат за финансирането на работи и оборудване, които да улеснят документирането, издирването, запазването и реставрирането на фондовете, така както и финансиране на дейности, свързани с разпространяване на културата и квалифициране на персонала. За предоставянето на тези помощи и субсидии се преценяват следните обстоятелства:

- значимостта на дейността на кандидатстващия за помощта музей в областта на културата или значимостта на неговите фондове;
- липса на икономически средства у молителя или трудности за усвояване на други финансови средства;
- пропорционалност спрямо поисканите помощи и икономическите средства, с които разполага молителят за осъществяването на проекта.

Субсидиите и помощите са целеви и следва да се употребяват за постигането на икономическата цел, за която се отпускат. Те се отпускат по молба на съответния музей пред Главната дирекция по изящни изкуства и архиви и към нея се добавят следните документи:

- фотокопии от данъчната регистрация на молителя;
- дейностите, които молителят е извършвал в културната област;
- детайлен проект на работите, съоръженията или дейностите, за които се търси помощта;
- бюджет, определящ приходите и разходите, които предвижда представения проект;
- ако проектът предвижда работи по недвижим обект – следва да се отбележи кой е собственикът му;
- всеки друг факт или обстоятелство, които според молителя оправдават отпускането на помощта;
- молителят с надлежен документ следва да установи, че няма непогасени публично-правни задължения към социалното осигуряване.

При предоставяне на помощите е въведено задължение за бенефициентите писмено да информират за всяка промяна в дейността, за която са отпуснати помощите. Те също така в тримесечен срок от започването на изпълнението на дейността трябва да представят отчет с всички оригинални документи като фактури, сертификати, материализиращи направени разходи с предоставените средства.

Във връзка с механизмите на финансиране следва да се отбележи и фи-

гурата на „един културен процент“, която е установена в чл. 68 от ЗИН. Там е предвидено, че в бюджета на всяка публична работа, която се финансира изцяло или частично от държавата, се добавя една част равна най-малко на един процент от фондовете на бюджетна сметка. Предназначението на тази част е финансиране на работи по консервацията и обогатяването на историческото наследство или за насърчаване художественото творчество, с предпочитание за собствени творби или тяхното непосредствено обкръжение.

Ако за изпълнението на конкретната публична работа е предоставена с концесия на конкретно лице и е без участието на държавата в нея, единият процент се прилага спрямо целия бюджет за изпълнението на работата. Единият процент не се дава за такива работи, които засягат сигурността и отбраната на страната, както и сигурността на публичните институции.

2. Взаимообвързаност на институциите и организациите, администриращи въпросите с ПК

На централно ниво в управлението на ПК е *Министерството на културата*. Към него е създадена *Главна поддирекция за закрила на историческото наследство*. В най-общи линии тя се занимава със следните въпроси:

а. Съставяне на Регистъра с обекти от културен интерес и на Общия инвентар на движимите обекти:

- Централизиране на информацията, свързана с обектите от културен интерес, декларирани от автономните общности или от държавата, както и в съответния случай движимите обекти от Общия инвентар;
- Придвижването на делата по деклариране на обектите от културен интерес и тези от Общия инвентар;
- Каталогизиране на движимите обекти на Католическата църква.

б. Прави предложения за придобиване на обекти от историческото наследство и мерките, които следва да се вземат за тяхната защита:

- Предлага и приема мерките срещу незаконния трафик на културни ценности;
- Предприема действия във връзка с доноси за грабежи;
- Придвижва молбите за даване на държавни гаранции за работи от културен интерес;
- От нейните среди се избира секретарят на Съвета по квалификация, оценяване и износ;

- ¹Прави предложения за придобиване на обекти от историческото наследство на Испания: оферти за директни продажби, право на предпочитателно придобиване, даване вместо плащане на данъци, дарения на културни ценности, неоттеглими предложения за продажба;

- Координира звената от Министерството на културата, които се намесват в управлението на обектите от историческото наследство на Испания, както и редица други публични органи:

1. Прилага и изпълнява мярката за насърчаване един културен процент;

2. Взаимодейства с Бригадата по историческото наследство от тялото на Полицията; с групата по историческото наследство към Гражданската Гвардия и с митническия департамент към данъчната администрация;

3. Има правомощия във връзка със секретариата на Съвета по историческо наследство;

4. Организира и участва в курсове, срещи и конгреси в Испания и в чужбина;

5. Участие в международни проекти във връзка с културно-историческото наследство;

6. Придвижва испански кандидатури за деклариране на обекти от световно значение.

3. Институт по историческото наследство

Той е отговорен за:

- Изготвянето и изпълнението на планове за консервация и реставрация на подвижими и недвижими обекти от историческото наследство;

¹ Оферти за директни продажби – такива предложения могат да правят отделни лица или частни образувания директно пред Главната дирекция по изящни изкуства и културни ценности или пред някоя публична институция, заинтересувана от увеличаването на своите колекции. За тези предложения следва да се уведоми Съветът по квалификация, оценяване и износ, който се произнася относно това дали предложеният обект представлява интерес за придобиването му от публичните колекции или не и ако представлява – на каква цена. След като се вземе решение се уведомява заинтересования, а придобитите обекти с министерска заповед се вписват към съответната публична институция, за която са придобити.

Неоттегляемо предложение за продажба – винаги при подаването на молба за износ декларирането на стойността на обекта (това се прави от молителя) се счита за неоттегляема оферта за продажба (за цена се счита декларираната стойност) в полза на държавната администрация, която ако не разреши износа разполага с 6-месечен срок да приеме офертата и с едногодишен от приемането на офертата да извърши следващото се от това плащане. Отказът на молбата за износ не означава приемане на офертата, което винаги следва да става изрично (ЗИН, чл. 33). Приемането на офертата става чрез заповед на Министерството на културата, която следва да се съобщи на заинтересования. От този момент нататък обектът се предоставя на Министерството или се поверява за пазене на досегашния му собственик.

- Установява приоритетните линии на изследване във връзка с критерии, методи и техники на консервация и реставрация на историческото наследство;
- Архивиране и систематизиране на работите, извършени във всеки конкретен случай;
- Формиране на техници и специалисти, които да обслужват целите на Института;
- Насърчаване на проектите за испанското археологическо изследване в чужбина.

4. Съвет по историческото наследство

Този орган *има за основна цел да улесни* взаимодействието във връзка с историческото наследство между държавната администрация и администрациите на автономните общности.

Правомощия:

- Изготвя и приема Националния план за историческо наследство, който има за цел да насърчава взаимодействието между различните органи и да предоставя необходимата информация за развитието на научното и техническо изследване;
- изготвя и предлага извършването на кампании от информативни и популяризиращи историческото наследство действия;
- Информира за необходимите мерки, които следва да се предприемат за осигуряване изпълнението на поети от страна на Испания международни обещания във връзка с историческото и наследство;
- Информира за съдбата на възстановените обекти в следствие на незаконен износ.

V. ИЗНОС И ВНОС НА ПК

1. Износ и разрешения за износ

Износът на обекти от историческото наследство на Испания е уреден в Глава III от ЗИН и в Глава III на *Реал Декрет 111/86*. Разрешения за износ са необходими при износа на обектите, които попадат в някоя от следните категории:

- Включени са в общия инвентар на движимите обекти на историческото наследство;
- Декларирани са като обекти от културен интерес или е образувано дело по тяхното деклариране като такива;

- На сто или повече години са.

Установени са три вида износ: *окончателен, временен с възможност за продажба и временен*. Обектите от културен интерес единствено могат да се изнасят временно, като се спазят изискванията на закона (чл. 31 ЗИН): „Държавната администрация може да разрешава временното излизане от Испания на движимите обекти по чл. 5. Във всички случаи в разрешението следва да е отбелязан срокът и предоставянето на необходимите обезпечения по износа.“

Като предпазна мярка държавната администрация може да забрани окончателния и временния с възможност за продажба износ за онези обекти, които поради своята принадлежност към историческото наследство могат да бъдат включени в някоя от категориите на специална закрила, предвидени в ЗИН.

Обектите от историческото наследство, които са изнесени без необходимото разрешение, се считат за принадлежащи на държавата (чл. 29 ЗИН). В този случай държавната администрация взема необходимите мерки за възстановяването им от незаконния износ.

а. Окончателен износ и временен износ с възможност за продажба

Разрешение за такъв износ се изисква за културните обекти на повече от 100 години или за тези, които са включени в Общия Инвентар (чл. 5 ЗИН). Такова разрешение не е необходимо, а обикновена нотификация (уведомление) за онези обекти, които са законно внесени и за които молбата за износ отговаря на предвидените изисквания. При разрешаването на този износ се плаща такса, която отива в полза на държавната хазна. За този износ е необходимо заинтересуваният да подаде молба, в която той сам отбелязва стойността на обекта. Декларирането на тази стойност се счита за неоттеглима оферта за продажба в полза на държавата, като за цена се счита отбелязаната стойност.

Според чл. 29.1 ЗИН обектите от историческото наследство, за износа на които е необходимо изрично разрешение, ако бъдат изнесени без таква преминават в собственост на държавата и не могат да се отчуждават оттам насетне.

б. Временен износ

Наред с отбелязаните по-горе обекти, може да се иска разрешаване на временния износ и за обектите от културен интерес. Наред с тях временно могат да бъдат изнесени и обектите, чийто износ е забранен като предпазна мярка.

Неизпълнението на условията за връщане в Испания на обектите, чийто временен износ е разрешен, се третира като незаконен износ (Реал Декрет 111/86, чл. 55).

Максималният период на временния износ не може да надхвърля 5 години, които могат да се удължават до 10 или 20 години, в зависимост от категорията на изнесените обекти.

в. Процедура по даването на разрешение за износ

Процедурата започва с подаване на молба за износ с необходимата документация и фотография на всеки обект, който ще се изнася. За тези молби за износ се уведомява Съветът по квалификация, оценяване и износ, който се произнася със съответния акт. След като се запознае с акта на Съвета, Генералният директор по изящни изкуства и културни ценности резолира молбата. В случай, че разреши износа разрешението се удостоверява от генералния директор по закрила на наследството и се предава на заинтересувания, който трябва да го представи пред съответните гранични власти.

По определени причини, каквито може да са принадлежността на обектите към категории, предмет на специална защита, актът на Съвета по квалификация, оценяване и износ може да има отрицателно съдържание и износът да не се разреши. В този случай, освен че това следва да се съобщи на молителя, съществуват възможности да се образува дело за деклариране на обекта от културен интерес или държавата да го придобие чрез приемането на неоттеглимата оферта за неговата продажба (която се фингира при износа).

г. Износ на творби на по-малко от 100 години

- **Износ с дестинация страните от ЕС.** Съобразно действащото право ако обектите са на по-малко от 100 години, не са включени в Общия Инвентар на движимите обекти, нито са регистрирани от културен интерес и са частна собственост, *не се нуждаят от разрешение за износ.*

- **Износ с дестинация трети държави.** Обекти на по-малко от 50 години както на живи автори, така и на вече починали не се нуждаят от разрешение на Министерството на Културата. Единствено пред граничните служби лицето, което изнася следва да даде клетвена декларация.

- Обекти на повече от 50 и по-малко от 100 години – тук за износа на някои от тях се изисква разрешение – когато тяхната стойност надхвърля определен размер, нормативно определен по категории обекти (пр. картини, скулптури и т. н.), а ако тя е по-ниска – не се изисква такава.

2. Внос

При внос на художествени или артистични обекти на митницата се попълва декларация за тях, а собствеността върху тях се удостоверява с документите за покупката им. Вносът се счита за валиден за срок от десет

години, след изтичането на които собственикът следва да поиска продължаването му или по време на десетте години може да поиска изнасянето на съответните обекти.

Движимите обекти, чийто внос е осъществен по предвидения в закона ред и са снабдени с надлежните документи, позволяващи тяхното безпогрешно идентифициране, не могат да бъдат декларирани от културен интерес за период от 10 години от датата на вноса им. Тези обекти могат да се изнасят с предварително разрешение от държавната администрация, която действа в условията на обвързана компетентност и е длъжна да даде исканото разрешение винаги когато молбата отговаря на предвидените в закона изисквания, без да има право на каквото и да е право на предпочитително придобиване по отношение на тези обекти. След изтичането на десет години за тези обекти започва да се прилага общият режим по ЗИН (чл. 32).

За да насърчи вноса на културни ценности според чл. 63 от Реал декрета 111/86 се освобождава от данъци вносът на движими обекти от Общия инвентар или декларирани от културен интерес на основата на молба за образуване на съответното дело за тяхното включване в съответните категории, представена от собствениците им или лицата упражняващи реални права върху тях.

Според ал. 2 на първата допълнителна разпоредба на Закон 49/2002 за данъчния режим на организациите с нестопанска цел, данъчно-задължените лица по данъка за облагане доходите на физическите лица имат право да приспаднат 15% от стойността, която са платили за да придобият обекти на историческото испанско наследство извън Испания. Поставено е обаче изискването собственикът на съответния обект да не го отчуждава най-малко 3 години. Същото данъчно облекчение е предвидено и за пасивните субекти по корпоративния данък.

VI. РЕГИСТРИРАНЕ И КЛАСИФИЦИРАНЕ НА ПК

В ЗИН са установени три нива на обща закрила на обектите на историческото наследство, които бяха разгледани по-горе. Най-високото ниво на закрила предвижда регистриране на обектите от културен интерес. Компетентен орган по регистрацията на обекти, които са част от националното богатство или които принадлежат на публични институции, подчинени на централната власт е Министерството на културата. Останалите обекти от историческото наследство се декларират от автономните общности.

Акът, с който се образува делото по декларацията трябва да съдържа описание, позволяващо идентификация на обекта, а в случая на недвижим

обект – наред с индивидуализирането му, трябва да се отграничи и прилежащото му обкръжение. Образуването на делото става по молба на заинтересованото лице или *ex officio* и се публикува в Официалния държавен бюлетин. Обектът се поставя в предварителен защитен режим, еднакъв с този за вече декларираните обекти от културен интерес. Декларирането на обекта от културен интерес се извършва чрез Реал Декрет или по предложение на Министерството на културата.

Обектите, които бъдат декларирани от културен интерес се вписват в един общ централизиран регистър, тези в процес на регистрация също се отбелязват в този регистър. Към регистъра за всеки един вписан обект се открива официален титул, съдържащ идентифициращи данни за съответния обект и в който се отбелязват всички правни или художествени действия, които се извършват във връзка със съответния обект.

Собствениците и лицата с права върху обектите, декларирани от културен интерес имат определени задължения: длъжни са да *позволяват и улесняват*: проверката им от компетентните по закона органи, изследването им от съответните специалисти след предварително обоснована молба от последните, да позволяват публичното и безвъзмездно посещение на обектите най-малко четири дена в месеца, като предварително оповестят дните и часовете за това. В случая на движими обекти може да се предвиди като заместващо задължение предоставянето на обекта за излагане за максимален период от пет месеца на всеки две години на място, характеризиращо се с адекватни условия за сигурност.

VII. ПРЕСТЪПНИ ПРОЯВИ И АДМИНИСТРАТИВНИ НАРУШЕНИЯ

1. Контрабанда

Чл. 5 на ЗИН дава определение за „износ“ – напускането на испанската територия от който и да е обект от историческото испанско наследство, т. е. на някой от обектите, които според чл. 2 ЗИН притежават някоя от посочените там стойности.

Чл. 75.1 с един по-рестриктивен критерий установява, че износът на *движим* обект от историческото наследство без необходимото за това разрешение съставлява престъпление или административно нарушение в съответствие със законодателството в тази насока. В тази насока може да се стигне до извода, че обект на нарушението или престъплението е движимият обект, притежаващ някоя от стойностите, отбелязани в закона, за да се счита той за обект на историческото наследство. Това, че в полето на защита не са включени недвижимите обекти на историческото наслед-

ство и по този начин техният незаконен износ би се квалифицирал единствено като административно нарушение по чл. 76 на ЗИН, но не и като престъпление се критикува в теорията. В чл. 76 изброително са посочени проявите, които съставляват административни нарушения, като се отбелязва, че те са нарушения доколкото не осъществяват състава на някое престъпление.

В Закона за контрабандата е установен обективен критерий за разграничение между отговорността на основание престъпление или административно нарушение. Този критерий се изразява в това дали стойността на обектите надхвърля определена стойност (три милиона пезети) и ако е така – извършеното съставлява престъпление, а ако посочената стойност е по-ниска от предвидената стойност – деянието е нарушение. Възприемането на този количествен критерий предполага необходимостта от *оценяване* на обекта. Чл. 75.2 ЗИН възлага на Съвета по квалификация, оценяване и износ да определя стойността на незаконно изнесенния обект. По този начин основно от оценката зависи дали ще е налице престъпление или административно нарушение и по този повод в литературата се изтъкват предимствата оценяването да се извършва от Съвета по оценяване предвид сложността и спецификата на тази материя, както и предвид необходимостта от оценяване, основано на систематизирани и унифицирани критерии. Отбелязва се също така, че е твърде сложно, дори и за специалистите да дадат икономическа оценка за художествените и исторически обекти поради тяхната социокултурна природа, предполагаща една идеална преди всичко, отколкото парична стойност.

Изпълнителното деяние на контрабандата се изразява в напускането на испанска територия на обектите от историческото наследство. Това обаче само по себе си не е достатъчно за ангажирането на отговорност, а наред с него като условие е необходимо износът да е осъществен без надлежното разрешение, което се изисква по закон. При обектите от културен интерес или при тези, чийто износ е изрично забранен от Министерството на културата съществуват определени специфики – те могат да се изнасят единствено временно и затова контрабандата при тях се изразява отново в тяхното напускане на територията (макар и с надлежното разрешение за това), когато не са изпълнени условията за връщането им обратно в Испания.

а. Обществени отношения, които се засягат

Засягат се различни държавни интереси – данъчни (данък е предвиден при даване на разрешение за износ) и културни най-вече. За разлика от престъпленията против историческото наследство, уредени в чл. 323 на Наказателния Кодекс, в който противоправното поведение е насочено към стойността и социокултурната функция на обектите, при контрабандата напускането на националната територия от обектите не засяга тяхната

стойност, която остава невредима, а засяга културната цялост и ползата от историческото наследство – по този начин обществото се лишава от достъпа до съответните обекти. Поведението ще бъде престъпно, дори и обектите да са предназначени за държава от ЕС.

б. Субект на контрабандата

Във формулирането на чл. 2 на Закона за контрабандата субектът на престъплението се определя с израза „който“, водещ до извода, че извършител на това престъпление може да бъде всяко наказателно-отговорно лице, т. е. не е необходимо то да притежава определено качество.

в. Наказателни състави по НК

В чл. 323 и 324 НК на Испания са установени състави на престъпления свързани с историческото наследство. По чл. 323 изпълнителното деяние се изразява в причиняването на вреди на архив, регистър, музей, библиотека, учебно заведение, научен кабинет или на подобна институция, както и на обект с историческа, художествена, културна или монументална стойност, както и на археологически останки.

Субект на престъплението може да бъде всяко наказателно-отговорно лице. Законът изрично предвижда възможността съдията да възложи разноските по предприетите реставрационни мерки върху автора на престъплението.

Видът на вината тук е умисъл.

По чл. 324 изпълнителното деяние е същото, както по чл. 323 – причиняване на щети на посочените институции или обекти. Тук обаче се изисква причинените щети да надхвърлят размера от 400 евро, а вината е непредпазлива.

По отношение на *административните нарушения*, свързани с историческото наследство в чл. 76 на ЗИН са изброени поведенията, които съставляват нарушения. Там е възприет принципът на субсидиарността, като изрично е отбелязано, че посочените деяния могат да се квалифицират като административни нарушения единствено ако не осъществяват състава на някое престъпление.

VIII. ОЦЕНИТЕЛНА ДЕЙНОСТ

Оценяването на обектите, притежаващи характеристиките на ПК е поверено в правомощията на **Съвета по квалификация, оценяване и износ на обекти от историческото наследство на Испания**. Този съвет е съвещателен колегиален орган към Главната Дирекция по изящни изкуства и кул-

турни ценности. Нормативно е уреден в ЗИН и Реал Декрет 111/1986 г., уреждащ неговия състав, функции и правомощия.

Три от най-важните аспекти, с които се занимава Съветът са разглеждане на молбите за износ, за внос на културни ценности и въпросите по придобиването на културни ценности.

Съставна част на Съвета е Комисията по оценяване, уредена в чл. 9.4 на Декрета 111/1986, където са дадени нейният състав и функции.

1. Състав на Съвета по квалификация, оценяване и износ на обекти от историческото наследство

Реал Декрет 111/1986 в своя чл. 7 установява състава на Съвета:

- **Президент.** Свободно избран от Министерството на културата измежду членовете на Съвета по предложение на Генералния Директор по изящни изкуства и културни ценности.

- **Вицепрезидент.** Свободно избран от Министерството на културата измежду членовете на Съвета по предложение на Генералния Директор по изящни изкуства и културни ценности.

- **Секретар на Съвета.** Може да бъде изслушван, но няма право на глас. Той е титуляр на подчинено на главна поддирекция по закрила на историческото наследство звено и се определя от Генералния директор по изящни изкуства.

- **Членове с право на глас (гласни):**

- **Осемнадесет гласни** се избират от Министерството на културата, 15 от тях по предложение на Генералния Директор по изящни изкуства и културни ценности и три по предложение на Генералния директор по книги и библиотеки. Гласните се избират измежду лица с призната компетентност от различните сфери на дейност на Съвета.

- **Четири гласни се избират от Министерството на финансите** – един по предложение на Генералния директор по митници и специални данъци и три по предложение на Главния данъчен директор.

2. Правомощия на Съвета

- а) произнася се по молбите за разрешаване на износ на обекти на историческото наследство, както и за срока на износа;

- б) произнася се за временния износ на движими обекти от историческото наследство, както и за срока и условията на износа;

- в) проучва обмяната на движими културни ценности – държавна собственост, която правителството проектира да направи с други държави;

г) определя стойността на изнесените незаконно обекти с цел да се определи съответната санкция;

д) ²оценява обектите, които се дават на държавата вместо плащане на данъчни задължения. Компетентна е да дава оценки и в другите случаи, предвидени в закона;

е) по време на своята работа може да се подпомага от експерти и други съвещателни органи. С оглед оценителната дейност членовете на Съвета, както и експертите, които са избрани имат право на достъп до обекта с цел неговото изследване;

ж) ³оценява обектите, които Министерството на културата проектира да придобие за държавните библиотеки, архиви, музеи при отсъствие на

² Плащането на което и да е данъчно задължение може да се осъществи чрез предаването на обекти от историческото наследство, които са от културен интерес или които са включени в Общия Инвентар. Процедурата за това изисква заинтересованият да се обърне към Съвета по квалификация, оценяване и износ на обекти от историческото наследство, отбелязвайки своето намерение. За това е необходимо да представи документите, доказващи че притежава правото на собственост което иска да прехвърли, както и графичен материал (скица) и данъчна оценка. Комисията по оценяване решава в пленарно заседание за наличието на интерес от включването на съответния обект в публичните колекции, а също така се разпорежда дали представената оценка от собственика е адекватна. Актът на комисията се подписва от секретаря на Съвета по квалификация, оценяване и износ и се потвърждава от президента на самата комисия. Решението на комисията се съобщава на заинтересования и на данъчната администрация и от този момент нататък той следва да се обърне към нея защото тя е компетентната институция да приеме плащане с тези обекти. При всички положения направените оценки не обвързват заинтересования, който може да плати в брой своя данъчен дълг.

³ Право на предпочитително придобиване – при отчуждаване на обект, който е деклариран от културен интерес или е започнала процедурата по декларирането му като такъв или ако обектът е включен в Общия Инвентар следва да съобщи за намерението се да го отчужди на съответния компетентен орган (отговарящ за закрилата на историческото наследство) или на Министерството на културата, като декларира цената и условията, при които смята да стане отчуждаването. Търговете от своя страна следва предварително в срок не по-дълъг от 6 седмици и не по-къс от 4 да уведомят същите органи за публичните търгове, на които ще се предлагат обектите от описаното по-горе естество, като предоставят данни за тях от съответните каталози. В двумесечен срок от предвидената нотификация държавата в лицето на Министерството на културата може да упражни правото на предпочитително придобиване (след предварителен доклад на Съвета по квалификация, оценяване и износ) за себе си, за някоя благотворителна организация или за което и да е образувание на публичното право, задължавайки се да плати договорената цена или в случая на търг – най-високата предложена цена. В посочения срок от два месеца продавачът се уведомява за упражняването на това право. При публичните търгове държавата може да упражни това право чрез участието на представител на Министерството на културата на търга, който да заяви, че иска да придобие обекта по най-високата предложена цена. В случай, че страните по сделката не са съобщили за отчуждаването на обекта държавата има правото да развали договора между тях и упражни правото си на предпочитително придобиване.

техни собствени оценителни органи, както и уведомява за упражняване на правото на предпочтително придобиване в полза на държавата в сроковете, предвидени в закона;

з) всяка друга функция, която му се възложи по силата на правна норма.

Съветът се събира в редовно пленарно заседание един път месечно и в извънредно – въз основа на решение на президента или когато това се поиска от повече от половината от членовете му.

Съветът може да образува секции, всяка от които да е съставена от по минимум трима от неговите членове. На секциите може да се делегира упражняването на следните правомощия:

- произнасянето по молбите за износ на обекти от историческото наследство, когато се отнасят за обекти със стойност не по-висока от определен нормативно размер (10 млн. пезети).

- произнася се по временния износ на обекти, които не са били декларирани от културен интерес или неподлежащи на износ. В спешни случаи, преценени от президента или в негово отсъствие от вицепрезидента може да се произнася за временния износ.

- прави оценка и уведомява за упражняването на правото на предпочтително придобиване от държавата. Когато определената стойност на обекта надхвърля определен размер (10 млн. пезети) въпросът се разглежда и решава от пленума.

Според чл. 9.4 от Реал Декрет 111/86 към Съвета се създава *Комисия по оценяването*, състояща се от:

- Четири гласни, избрани от Министерството на културата по предложение на Генералния директор по изящни изкуства и културни ценности. Те се избират измежду осемнадесетте гласни на съвета, които се избират от Министерството на културата;

- Четирите гласни на Съвета, които се избират от Министерството на финансите;

- Президентът на Комисията се избира и назначава измежду нейните членове от Министерството на финансите по предложение на Главния данъчен директор;

3. Правомощия на Комисията

- Оценява обектите, които се дават на държавата вместо плащане на данъчните задължения (чл. 8.e)

- Прави необходимите оценки с оглед прилагането на насърчителните правила, установени в Глава VII на ЗИН в сроковете и съгласно законоустановената процедура, с цел финансиране на работи по консервация, поддръжка и възстановяване, както археологически разкопки – когато всички те са във връзка с декларирани обекти от културен интерес.

- Предвиденото правило в член 74 от ЗИН, според което необходимите оценки за прилагането на насърчителните по този закон мерки се правят от Съвета по законоустановения ред.

В своята работа Съветът по класификация, оценяване и износ може да поръчва доклади или проучвания на отделни специалисти или специализирани институции по аспектите, които намери за необходими по време на упражняването на функциите си. Във връзка с получаване на обезщетения, възнаграждения и несъвместимостите се прилага предвиденото в действащото законодателство.

ИТАЛИЯ

Елена Розалинова

І. ОБЩИ ПРИНЦИПИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Принципът на опазване на културното наследство намира място в различни по своя характер и йерархично място материално-правни закони в националната правна система на Италия. Общо формулираното задължение на държавата да опазва културното наследство е намерило конституционното си основание в член 9 на Италианската Конституция. Спецификата на нормативната уредба произтича от факта, че италианските провинции и общини се ползват с широка автономия, имат редица компетенции, делегирани от централната държавна власт, осъществявани чрез приемането на подзаконови нормативни актове, регулиращи различни сфери от обществения живот, в това число и културната. Ето защо, освен Конституцията на страната и Кодексът за културните ценности от 22 януари 2004 година, обобщаващ както достиженията на националното законодателство в тази област, така и задължителните норми на правото на Европейския съюз и на международноправните актове, по които Италия е страна (Конвенцията на ЮНЕСКО от 1970 г. и Конвенцията на *UNIDROIT* от 1995 г.), уредба на дейността, свързана с опазване на културното наследство и музейното дело се съдържа и в други нормативни актове (закони, декрети-закони, декрети на президента), посветени на административно-териториалното деление и функции на относително самоуправляващите се териториални единици.

Кодексът за културните ценности посочва основните принципи на държавната културна политика, насочена към съхраняване на културното наследство с цел укрепване на националното съзнание и развитие на културата. Тази задача, както и повишаване стойността на културното наследство и представянето му пред обществото, са осъществявани от държавата, регионите, градовете-областни центрове, провинциите и общините. Това задължение е вменено и на останалите държавни органи, частни собственици, владетци или държатели на предмети с културна стойност. Основните насоки на тази дейност са маркирани в декрет-закон № 112 от 1998 г., глава V „Културни ценности и дейности“:

1. закрила е всяка дейност по откриване, консервация и опазване на културни ценности;

2. управление е всяка дейност, служеща си с материални и човешки ресурси, за да осигури представяне на културните ценности пред обществото;

3. повишаване на стойността е дейност по подобряване на условията на съхранение и популяризиране на културните ценности;

4. културната дейност е насочена към създаване и разпространение на изкуството и културата;

5. насърчаване е дейността по поддържане и развитие на културните мероприятия.

Всеки от посочените приоритети, с изключение на изрично посочените в закона като преимуществено запазени за държавата, се осъществява от органите на местно самоуправление в съответната административно-териториална единица. Дейностите, представляващи държавен монопол в областта на културата са следните:

- обявяване на културните ценности, които се намират под режима на закрила, на тяхното историческо и културно значение;

- разрешения, задължителни предписания, забрани, одобрения и други подобни мерки, свързани със съхранението, сигурността и неприкосновеността на ценностите;

- контрол върху движението и износа им;

- неотложни действия и разрешение на археологически разкопки;

- експроприиране на движими и недвижими ценности

- съхранение на държавния архив, на документацията на съдебните и административните органи, като и на документи, чието пазене е предоставено на държавата;

- контрол на архивите на държавните органи и частни лица с признато историческо и художествено значение;

- функциите по контрол върху износа и връщането на нелегално изнесени предмети с културна стойност, определени в регламент № 3911/1992 и директива 93/7 на Съвета на Европейския съюз;

- превенция и санкциониране на престъпленията, насочени към предмети и обекти с културно значение;

- политиката, свързана със специализираните училища и културни институти, занимаващи с професионалната подготовка и квалификацията на кадри;

- сътрудничество с областите, изготвяне на съвместни програми за изготвяне на бази данни за културните ценности и извършването на реставрации.

Съотношението между държавата и регионите по повод закрила на културните ценности е определено в член 5 на Кодекса, а това се осъществява посредством сътрудничеството на местните власти с Министерството на културните ценности и дейности. Въз основа на отделни споразумения в рамките на „Постоянната Конференция за отношенията между държавата и регионите“, последните могат да упражняват закрила върху частни библиографски сбирки, географски карти, музикални партитури, фотографии, ленти и негативи. Споразуменията могат да предвиждат и специфични форми на културно сътрудничество на централно и местно ниво. На последно място, природните обекти се намират изцяло под закрилата на местната власт според своето местонахождение.

II. ОПРЕДЕЛЯНЕ И КЛАСИФИКАЦИЯ НА КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ

Кодексът определя, че културни ценности са всички движими и недвижими вещи, принадлежащи на държавата, регионите, другите местни органи, както и на всички юридически лица с идеална цел или цел печалба и на физически лица, които представляват художествен, исторически, археологически или етноантропологически интерес. Освен тях културни ценности са и:

- сбирките на музеи и галерии, собственост на държавата или местни органи;
- архивите и отделни документи;
- библиографските сбирки.

За културни ценности могат да бъдат обявени движими и недвижими вещи, архиви и отделни документи, предмети, свързани с историята на литературата, военното дело, политиката, изкуството, принадлежащи на частни лица. Кодексът съдържа примерно изброяване на движимите и недвижимите вещи частна собственост, които могат да бъдат обявени за културни ценности, съответно да се ползват с режима на закрила: предметите от значение за изследване на праисторията и палеонтологията, предметите с нумизматична стойност; манускрипти, автографи, марки и книги, които са уникални; партитури, географски карти и фотографии със същото качество; вили, паркове и градини с художествена и историческа стойност, както и обществени площади и пътища; кораби; пострройки в характерен пасторален стил.

На специфичен режим на закрила подлежат фрески, надписи, графити, барелефи, табели или орнаменти, които са част от сграда; художествени композиции; рисунки, графики и скулптури, чиито автор не е жив или са изминали повече от 50 години от създаването им; произведения на съвременната архитектура с висока стойност; негативи, фотографии, записи и други аудиовизуални средства, създадени преди повече от 25 години, паметници от времето на Първата световна война.

Извън изброените категории може да бъде признато качеството културна стойност с административен акт на Министерството или друг компетентен орган, в който се „декларира“ наличието на художествен, исторически или етноантропологически интерес. Процедурата започва по мотивирано искане на региона или друга заинтересувана териториална единица като задължително се уведомява собственикът или владелецът на каквото и да е основание за първоначалната оценка на вещта и за евентуалното извършване на оглед през следващите 30 дни. Издаването на акта също се съобщава на собственика или владелеца и подлежи на вписване в специален регистър, което е противопоставимо на всеки последващ отчуждител на вещта. Актът може да се обжалва по административен ред пред Министерството.

Недвижимите вещи, собственост на държавата, се вписват в специални списъци, придружени от подробен архитектурен план, по одобрени от Министерството и Агенцията за държавна собственост критерии. Министерството съвместно с регионите изготвя национален каталог на културните ценности и извършва обмен на информация, а съвместно с университетите изготвя програми за изследвания и научни инициативи.

Описаният режим представлява т. нар. **директна закрила на културните ценности**. Предметите от тази група имат следните характеристики:

- не могат да бъдат изнасяни извън територията на страната, освен временно и в изрично посочените от закона случаи;
- част от тях (архитектурните паметници, националните паметници, архивите, сбирките на музеите и галериите и др.) са изключителна държавна собственост и поради това са неотчуждими, а останалите подлежат на разрешителен режим от Министерството при промяна на собствеността без да се накърнява тяхната цялост и качество;
- излагането им на експозиции и други подобни публични мероприятия е подчинено на разрешителен режим от страна на Министерството. За обектите, които са изключителна държавна собственост е необходимо предварително предизвестие от 4 месеца преди започването на изложбата.

Кодексът предвижда и **допълнителна (индиректна) защита**. Тя включва определяните от Министерството разстояния, до които достъпът до пред-

метите да бъде ограничен, за да не засяга целостта им, да не бъдат променяни условията или средата, в която са съхранявани. Местните органи могат да предвид това в архитектурните или градоустройствени планове. И при този режим е необходимо уведомяване на собственика или владелеца, когато се касае за архитектурни комплекси се уведомяват и общинските органи.

III. ПРАВЕН СТАТУТ И ДЕЙНОСТ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ, РАЗВИВАЩИ ДЕЙНОСТ, СВЪРЗАНА С КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ

Законодателят е регламентирал осъществяването на културни дейности в две групи – **културни институции и места с културно предназначение:**

- музей е постоянно действаща организация, която придобива, съхранява, подрежда и излага културни ценности с образователна цел;
- библиотека е постоянно действаща организация, която събира и съхранява книги и други информационни материали със същата цел;
- архивът съхранява оригинали на документи, които представляват исторически или научен интерес;
- археологическата местност се характеризира със следи от древни форми на живот и останки от строителство;
- археологически парк е територия със значителни археологически находки и може да се характеризира като „музей на открито“;
- монументален комплекс е съвкупност от сгради, включително и такива, строени по различно време с голяма историческа и културна стойност.

Функционирането на посочените учреждения се осигурява посредством регулиране от Министерството и местните органи. Важно значение имат предвидените споразумения на регионална основа, сключвани между държавата, представлявана от Министерството, и местните органи за определяне на целите, задачите и средствата по повод разпореждането и повишаване стойността на културните ценности. В подобни споразумения могат да участват частни лица и организации с идеална цел, които популяризират познанието на предмети с културна стойност. Предприетите по частна инициатива мерки за повишаване стойността на предмети-частна собственост могат да се ползват с помощ от държавата или регионите в определен размер. Важно е да се подчертае, че за частноправните субекти развиването на културна дейност е право, то за държавата и органите по места съществува задължение за развиване на всяка една от законоустановените насоки на културна активност. Практическото осъществяване става чрез организирането на административни структури, които се ползват с организационна, финансова и научноизследователска независимост. Това

се извършва пряко от държавата. Тя може да осъществява своите функции и посредством прякото им възлагане на културни институции, фондации, асоциации, консорциуми, капиталови дружества и др. Изборът между прякото и непрякото осъществяване на функциите се прави при сравнение в зависимост от степента на ефективност. Отношенията се уреждат чрез договор за поръчка между държавата и натовареното лице.

Фондациите трябва да отговарят на няколко изисквания: в състава им представителите на държавни институции да имат мнозинство, частните субекти да вземат участие в управителния съвет. Освен това уставът трябва да съдържа: целта, за която е учредена, управителни и надзорни органи, субектите, които участват в нея – частни и публични. При наличието на тези обстоятелства фондацията може да се ползва с данъчните облекчения за организациите с идеална цел, предвидени в закон № 460 от 1997 г.

Обособяването на музеите като юридически лица има значение в няколко посоки:

1. отговорността е двойка – на първо място се носи отговорност за изпълнение на правомощията, предвидени в устава, и на второ място е политическата отговорност пред местните органи;

2. уставът се одобрява от орган на местно самоуправление, с който акт учредената институция се ползва с уставна автономия;

3. прилага се общите принципи на Гражданския кодекс – ефикасност, ефективност и икономичност при осъществяване на дейността.

Що се отнася до самите **културни институции и места с културно предназначение**, законодателят е предвидил факултативно изграждане на помощни културни отдели, обслужващи издателската дейност, приходи от продажби на каталози, репродукции и др., организация на изложбите и на специални детски и ученически програми. За създаването им е необходимо разрешение от компетентен орган.

Управленските функции са разпределени между държавата и общините на принципа на субсидиарността. На местната власт са трансферирани следните дейности:

- организацията, функционирането, дисциплината на персонала, решенията за репродукции;
- сигурността и поддържането в добро състояние на културните ценности и обогатяване на музейните сбирки;
- представяне на предметите с културна стойност пред обществото.

Това дава право на регионите да приемат норми, регламентиращи организацията, функционирането и субсидиите за музеите. С декрет на прези-

дента на Републиката от 1997 г. се предоставя праното на регионите, провинциите и общините да разпределят финансовите и човешките ресурси, способите и организацията в процеса на управление на културните ценности.

Във връзка с посочените дейности е създадена специализирана комисиия с паритетно участие на Министерството на културата (5 члена) и представители на местната власт (5 члена) и е председателствана от министъра на културата.

Под особен режим са поставени репродукциите като част от компетенциите на Министерството и местните власти. Те разрешават създаването на копия и репродукции на базата на следните критерии:

- специфичният характер на конкретната дейност
- начинът на извършване на репродукцията
- продължителността и видът на въздействие върху оригинала
- използването и предназначението на репродукциите.

IV. ФИНАНСИРАНЕ

Постъпленията от такси за извършване на репродукции се включват в сметката на местните бюджети. Министерството на икономиката и финансите по предложение на културното министерство пренасочва инкасираните суми към съответните институции. Постъпленията от продажба на билети в държавните музеи са предназначени са предназначени за собствената им издръжка. Министерството, респективно местните органи определят цените и процедурата на издаване на билетите (предварително, по електронен път и др.) и лицата, коти ползват безплатни билети.

Други източници на финансиране са спонсорските договори и договорите с банкови институции, които осъществяват общественополезна дейност в областта на културата и изкуството. Под **спонсориране** се разбира всяка дейност по предоставяне на имуществени блага или услуги във връзка с културни инициативи на Министерството или местните власти от частни лица за закрила и повишаване стойността на културното наследство и с цел да стане известно на обществото името, фирмата, дейността на спонсора или произвеждан от него продукт. В договора за спонсорство се определя размера на предоставяната сума, субектът, който ще я изразходва и контрола върху тази дейност.

При искане за издаване на разрешение за временно изнасяне заинтересованото лице представя пазарна оценка, депозира предмета пред компетентните органи на митническите власти (служба „Износ“) и посочва евентуална

дата, на която предметът ще бъде върнат на италианска територия. При акта на издаване на разрешението заинтересованото лице трябва да представи надлежно обезпечение под формата на банкова гаранция или застрахователна полица в размер над 10% от стойността на предмета. Това задължение не се отнася до културни ценности, изключителна държавна собственост.

Лицата, които упражняват търговия със старинни вещи трябва да са снабдени с предварително разрешение от органите за обществен ред. Те са задължени ежедневно да отразяват в специален регистър извършените сделки с предмети, чиято стойност, определена с декрет на министъра на вътрешните работи, подлежи на такова деклариране. Търгувачите с картини, скулптури, графики, които имат културна стойност, са длъжни да поставят върху тях сертификат за произход.

V. НАКАЗАТЕЛНА И АДМИНИСТРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ

1. Административни санкции:

- при нарушаване на режима на защита или съхранението на културната ценност, в резултата на което бъде причинена вреда, отговорното лице заплаща разноските за реконструкцията му. Ако лицето възрази срещу размера, присъден от Министерството, размерът на обезщетение се определя от тричленна комисия, съставена от един представител, посочен от Министерството, 1 – от отговорното лице, 1 от председателя на административния трибунал. При неизпълнение се пристъпва към принудително изпълнение на вземането;

- ако в резултат на правонарушението предметът е изнесен извън територията на страната, лицето дължи на държавата неговата парична равностойност. Ако са действали няколко лица, отговорността е солидарна;

- действията по отчуждаване, сключените договори и други юридически действия, извършени в нарушение на закона са нищожни;

- при изнасяне на предмет с културна стойност извън територията на Европейския съюз и не бъде представено разрешение за износ, предвидено в регламент 752/92на Европейската комисия се наказва с глоба от 103 до 620 евро.

2. Наказателни санкции

- с лишаване от свобода от 6 месеца до една година или глоба от 775 до 38 734 евро се лишава всеки който видоизменя, премества или реставрира предмети с културна стойност; всеки, който без разрешения засяга целостта на фрески, графити, надписи, орнаменти; всеки, който при неотложна нужда предприема действия, за да се избегне увреждане на обекта, без да

уведоми за това компетентните власти. Същото наказание се предвижда за незаконно използване на културната ценност, непозволено преместване, както и смяна на местожителството на държателя на обекта и неспазването на изискванията за транспортиране;

- лице, което незаконно изнася извън територията на страната или след изтичането на срока, предвиден за временния му износ, не го върне, се наказва със затвор от една до шест години или глоба от 258 до 5165 евро. В тези случаи съдът постановява конфискация на предмета, освен ако не принадлежи на трето лице, несвързано с престъплението. За конфискациите намира приложение митническото законодателство в частта му относно контрабандата. Ако наказаното лице извършва дейност, свързана с публични аукциони или организира експозиции, се наказва и с лишаване от упражняването на тези дейности;

- с лишаване от свобода до една година и глоба от 310 до 3099 евро се наказва лице, което без съответното разрешение предприема археологически разкопки и не изпълнява изискванията за временно съхраняване на находките;

- присвояването на предмети изключителна държавна собственост се наказва със затвор до 3 години и глоба от 31 до 516 евро. Това наказание и наказанието, предвидено за незаконен износ може да бъде намалено с 1/3 до 2/3, в случай че виновното лице окаже значимо съдействие за възстановяването на незаконно изнесени културни ценности;

- фактическият състав относно фалшификацията предвижда затвор от 3 месеци или 4 години и глоба от 103 до 3099 евро и включва следните субекти: лицата, които с цел печалба преправят, фалшифицират или правят репродукции на картини, скулптури или графики, както и антични предмети; всеки, независимо дали е участвал във фалшифицирането или репродукциите, възнамерява да извършва търговия, излага за продан или разпространява на територията на страната фалшификати, представяйки ги като автентични; всеки, който знае за съществуването на фалшифицирани предмети или техни репродукции; всеки, който чрез подправени удостоверения, експертизи и по всякакъв друг начин поддържа и съдейства за поддържането на неистинността на произхода на фалшиви или подправени предмети. Ако престъплението е резултат от извършване на търговска дейност, упражняването ѝ се забранява като това се посочва в издадената присъда. Изключване на наказателната отговорност се предвижда за лица, които излагат, продават или разпространяват копия на картини, графики, скулптури и копия на антични предмети, ако това е изрично упоменато при излагането или продажбата в писмена форма върху предмета или обекта.

ФРАНЦИЯ

Елена Розалинова

I. ОБЩИ ПРИНЦИПИ

Краткосрочните и средносрочни приоритети, очертани в програмата на Дирекция за архитектура и културно наследство във Франция са групирани в 3 основни сфери:

- Ангажиране на отговорността на държавата в дейността по опазване на археологическото и културно наследство, като за целта се създаде държавна институция на двойно подчинение на министъра на културата и министъра на науката, която да се финансира от бюджета.
- Делегиране на правомощия от държавата на териториалните единици в областта на инвентаризацията на културните паметници и поддържане на районите около тях, защитените архитектурни, природни и градски обекти.
- Повишаване на квалификацията на кадрите, които се обучават във висшите училища по архитектура.

Общата тенденция е към постъпателно увеличаване значението на принципа на децентрализацията и разпределяне на отговорността между държавата и регионите.

II. КЛАСИФИКАЦИЯ

Културно наследство по смисъла на Кодекса за културно наследство е съвкупността от вещи, недвижими или движими, публична или частна собственост, които представляват исторически, художествен, археологически, естетически, научен или технически интерес.

Елементи на археологическото наследство са всички останки и следи от съществуването на човечеството, чието запазване и изучаване, по-точно чрез разкопки или разкрития, позволяват да се възпроизведе развитието в историята на човечеството и на отношенията с природната среда.

Морски предмети с културна стойност са залежите, останките от разбити кораби, развалини или изобщо всяка вещь, представляваща интерес за предисторията, археологията или историята, която се намира в публичната морска област или на морското дъно в прилежащата зона.

Във всеки департамент се съставя *списък* на природните паметници и на местностите, чието съхранение и запазване представлява *общ* интерес от художествена, историческа, научна, легендарна или живописна гледна точка. Класираните природни паметници или местности не могат да бъдат разрушени или състоянието или изгледът им да бъдат изменени без специално разрешение. По предложение или след съгласие на общинския съвет, в заинтересуваните общини се създават *зони за защита* на архитектурното и градското културно наследство и пейзажите около исторически паметници и в квартали, местности и пространства за защита по причини от естетически, исторически или културен характер.

Върху вписаните терени в списъка, в границите, определени от заповедта по вписването, заинтересуваните лица не могат да извършват други дейности, освен работа по текущата експлоатация на земеделските земи и за нормалната поддръжка на постройките. Това може да става ако уведомят 4 месеца предварително администрацията за намерението си. Природният паметник или местността, принадлежащи на всяко друго лице, извън следните субекти – *държавата, департамент, община или публично учреждение*, се класира със заповед на министъра, натоварен с местностите, след становище на Комисията за местностите, изгледите и пейзажите към съответния департамент, ако има съгласие на собственика. Заповедта определя условията на класирането.

При липса на съгласие на собственика класирането се обявява, след становище на по-горестоящата комисия, с декрет на Държавния съвет. Класирането може да доведе до възникване на право на обезщетение за собственика, ако последва изменение в състоянието или в използването на местата, представляващо директна, материална и сигурна вреда за собственика.

Искането за обезщетение трябва да бъде направено в 6 месечен срок от задължаването на собственика да измени състоянието или използването на местата, при спазване на особените предписания на решението за класиране. При непостигане на споразумение, обезщетението се определя от съда по отчуждаването. Последниците на класирането *следват* класирания природен паметник или местност, без значение кой е неговият приобретател.

Всеки, който отчуждава класиран природен паметник или местност, е задължен да уведоми приобретателя за съществуването на класирането.

Всяко отчуждаване на класиран природен паметник или местност, трябва в 15 дневен срок от датата на отчуждаването, да бъде съобщено от договарящите лица на министъра, натоварен с местностите.

III. Компетентни органи и организации

1. Музеи

По смисъла на Кодекса за културните ценности музеят трябва да разполага с постоянна колекция, съставена от предмети, чието съхранение и представяне представлява публичен интерес, и която е организирана с познавателна, образователна и развлекателна цел. Музеите на териториалните общности или на техните обединения са организирани и финансирани от съответната общност. Музеите на териториалните общности или на техните обединения, на които е дадено наименованието *Музей на Франция* са подчинени на научния и технически контрол на държавата при условията, предвидени в разпоредбите на Кодекса. Департаменталните или общинските музеи могат да придобият качеството юридическо лице по искане на департаментите или на общините, които са им собственици, с декрет на Държавния съвет. Колекциите на музеите на Франция се вписват в инвентар. На всеки десет години се извършва инвентаризация. Предметите, включени в колекциите не могат да бъдат придобивани по давност. Предметите от колекции на музеи на Франция, принадлежащи на публично лице, са публично-правна собственост и на това основание са неотчуждаеми. Всяко решение за декласиране на някой от тези предмети може да бъде взето само след благоприятно становище на научна комисия, чийто състав и функции се определят с декрет. Всяко прехвърляне на права върху цялата или върху част от колекция на музей на Франция, извършено в нарушение на надлежните разпоредби, е недействително. Исковете за обявяване на недействителност или за ревандикация могат да бъдат упражнени по всяко време, както от държавата, така и от юридическото лице собственик на колекциите.

Когато собственикът на колекции на музеи на Франция, който не е държавата или някое от нейните публични учреждения, продава декласиран предмет, той уведомява административната власт за намерението си за продажба, посочвайки и цената, която иска. Компетентният административен орган може да упражни от името на държавата правото и на привилегировано придобиване. Това той може да направи в срок от два месеца.

При липса на споразумение между отчуждителя и държавата, цената се определя от компетентния орган. Цената се плаща в срок от 6 месеца след съобщаването за решението за придобиване на предмета по исканата цена или след като решението за придобиване стане окончателно. При отказ или на липса на отговор в срока от 2 месеца, посочен във втора алинея, собственикът си възвръща свободата на разпореджане с предмета.

2. Частни колекции

Предметите от колекции на музеи на Франция, принадлежащи на частни юридически лица с нестопанска цел, придобити чрез дарения и завещания

щания или със съдействието на държавата или на териториална общност, не могат да бъдат преотстъпвани възмездно или безвъзмездно, освен на публични лица или на частни юридически лица с нестопанска цел, ако те се задължат предварително да не променят предназначението на тези предмети като части от колекции на музей на Франция. Прехвърлянето на собствеността върху такива предмети може да бъде извършено само след одобрение на компетентния административен орган, след становище на Висшия съвет на музеите на Франция.

3. Компетентни органи

Органите, които осъществяват закрилата на културното наследство са групирани на три нива: министерство, централна администрация, регионална администрация. Освен това функциите са разпределени съобразно с обекта на закрила, както следва:

- Сградите, които имат характер на паметник на културата, се намират под управлението на Министъра на културата;

- Археологическото наследство се контролира от създадения през 2001 г. „Институт за превантивни археологически проучвания“;

- Архитектурните местности, защитените зони около монументите и градските територии са поверени на Министъра на културата.

Основните функции на държавата по закрила на националното археологическо, архитектурно, *движимо*, етнографско, фотографско наследство се осъществяват от Дирекция за архитектура и културно наследство. Тя развива дейност в няколко основни направления:

- Насърчава благородяването на защитените зони

- Инвентаризира и изследва обектите на архитектурно, археологическо, етнографско наследство

- Контролира дейността на архитектите и прилагането на законодателството

- Участва в обучението на специалисти в областта на архитектурата и културното наследство.

Към министерството са създадени регионални дирекции по културните въпроси.

При спазване на принципа на деконцентрация на централната власт, в департаментите са създадени специализирани служби, осъществяващи комплексна дейност, включваща функции: на Министерство на културата при текущото управление на паметниците на културата и защитените зони, на Министерство на туризма в областта на защита на крайбрежните

зони и на Министерство на екологията относно дългосрочното развитие на защитените обекти. Техните функции са съвещателни и контролни относно одобрените архитектурни и градоустройствени планове, както и консервация на архитектурните и исторически паметници.

III. Придобиване на паметници на културата

1. Право на предпочитателно изкупуване и отчуждаване

Държавата може да упражни това право при всяка продажба на произведение на изкуството (независимо дали тя е под формата на публичен търг или на частноправна сделка), осъществена при условията по Търговския кодекс. По силата на това право държавата се встъпва в правата на купувача или на лицето, на което е възложен предметът на публичния търг.

Декларацията, направена от административния орган, че възнамерява евентуално да упражни правото на предпочитателно закупуване, се прави след приключване на продажбата, пред публичния или министерския служител, който ръководи публичните търгове.

Длъжностното лице, натоварено да извърши публичната продажба на вещите или дружеството, оправомощено да извърши такава продажба, дава становище на компетентния орган най-малко 15 дни предварително с всички необходими указания, отнасящи се до посочените предмети. Длъжностното лице информира в същия срок органа за деня, часа и мястото на продажбата. Лицето, оправомощено да се разпорежи със съответните предмети, уведомява незабавно компетентния орган за прехвърлянето на собствеността с всички необходими указания, отнасящи се до предметите.

Компетентният административен орган трябва да вземе решение в срок от 15 дни след публичната продажба или след уведомяването за прехвърлянето на собствеността по договаряне. Недействително е всяко отчуждаване, извършено от собственика или неговите правоприменици, след като са приели предложение за закупуване, направено от администрацията. Искът за недействителност се погасява по давност в шестмесечен срок от узнаването за продажбата от компетентния орган и единствено той може да го предяви. Държавата може също така да упражни това право на предпочитателно закупуване по искане и за сметка на териториална общност или на частноправно юридическо лице с нестопанска цел, собственик на колекции, предоставени на музей на Франция.

Всяко длъжностно лице, натоварено с извършването на публичната продажба на частни архиви, които са били или не предмет на решение за класиране като исторически архиви или всяко лице, оправомощено да организира такава продажба, трябва да представи становище на админист-

рацията на архивите най-малко 15 дни преди продажбата и да придружи това становище с всички необходими документи. В становището се посочва часа и мястото на продажбата. При публична продажба, ако срокът не може да бъде спазен, длъжностното лице, незабавно след като бъде определено за извършване на продажбата, изпраща на администрацията необходимите указания. Ако намери за необходимо с цел защитата на архивното културно наследство, държавата упражнява по отношение на всеки документ от частен архив, който подлежи на публична продажба, право на предпочитателно закупуване, по силата на което държавата се суброгира в правата на купувача в публичната продажба.

Държавата може да пристъпи *служебно* към извършване на разкопки или сондажи, които могат да представляват интерес за предисторията, историята, изкуството или археологията *на терени, които не ѝ принадлежат*. От деня, в който компетентният орган уведоми собственика на недвижимия имот за намерението си да го отчужди, този имот се счита за класиран като исторически паметник и всички последици на класирането се прилагат спрямо него по право. Тези последици спират да се прилагат, ако декларацията за публична полза не бъде направена в 6 месечен срок от уведомяването за отчуждаване. След декларацията за публична полза недвижимият имот може да бъде класиран без формалности с решение на административния орган. При определянето на обезщетението за отчуждаване на имота, дължимо на собственика, не се държи сметка за стойността на паметниците или на предметите, които могат да бъдат впоследствие открити при разкопки в отчуждените недвижими имоти. При липса на споразумение със собственика за извършване на разкопките или на сондажи, тяхното извършване може да се разреши от компетентния орган ако той констатира, че това е от обществен интерес.

2. Права и задължения на собствениците на паметници на културата

Когато вследствие на извършвани работи или каквато и да е дейност, паметници, развалини, сгради, построени под други сгради, мозайки, елементи на антична канализация, останки от жилища или от древни гробници, надписи или изобщо предмети, които могат да представляват интерес за предисторията, историята, изкуството, археологията или нумизматиката, бъдат открити, откривателят на тези останки или предмети и собственикът на недвижимия имот, където са били намерени, *са длъжни да ги декларират незабавно* пред кмета на общината, който трябва веднага да предаде документите по декларирането им на префекта. Последният уведомява компетентния административен орган в материята на археологията. Ако откритите предмети са предадени за пазене на трето лице, последното трябва да направи същата декларация. Собственикът на недвижимия имот е отговорен за временното съхранение на паметниците,

сградите, построени под други сгради или останките с недвижим характер, открити на неговия терен. Лицето, натоварено с пазенето на предметите носи по отношение на тях същата отговорност. Административният орган може да изпрати лица, които да посетят местата, където са направени откритията, както и помещенията, където предметите са били депозирани и да предприеме всички необходими мерки за тяхното съхранение. Случайно откритите движими вещи се предават на държавата за времето, необходимо за научното им изследване. Държавата може да изиска тези предмети срещу заплащане на обезщетение, чийто размер се определя по споразумение или от експерти. Обезщетението се разпределя между откривателя и собственика според общите правила, след като от сумата на обезщетението се приспаднат разноските за експертизата.

В срок от 2 месеца от определянето на стойността на вещта, държавата може да се откаже от закупуването ѝ. В този случай държавата дължи разноските за експертизата.

Публично образувание може да прехвърли безвъзмездно собствеността на всички или част от колекциите си на друго такова, ако последното се задължи да поддържа предназначението на колекциите за музей на Франция. Прехвърлянето на собствеността се одобрява с решение на компетентния орган, след становище на Висшия съвет на музеите на Франция.

Всеки, който открие морски предмет с културна стойност е длъжен да го остави на място *in situ* и да не го поврежда. Той трябва в 48 часа от откриването или от пристигането в първото пристанище да го декларира пред администрацията.

IV. Движение на предмети с културна стойност

Предметите, принадлежащи към публични колекции и към колекции на музеи на Франция, предметите, класирани при прилагане на разпоредбите относно историческите паметници и архивите, както и другите предмети, които представляват значителен интерес за националното културно наследство от гледна точка на историята, изкуството или археологията, се разглеждат като **национални богатства**. За износа, временен или окончателен, извън митническата територия на предмети с културна стойност, извън националните богатства, които представляват исторически, художествен или археологически интерес и попадат в категориите, определени с декрет на Държавния съвет, е необходим *сертификат*, издаден от компетентната администрация. Този сертификат удостоверява, че предметът няма характер на национално богатство. За предметите, чиято възраст не надвишава сто години, сертификатът се издава за период от 20 години с възможност за подновяване. За износа на предмети с културна стойност, които са били

временно внесени на митническата територия, не се изисква получаване на такъв сертификат. Като изключение и при условие на задължително връщане на предметите с културна стойност на митническата територия, може да не се иска издаване на сертификат, когато временният износ на предметите с културна стойност има за цел реставрация, експертиза или участие в изложба. Издаването на сертификат може да бъде отказано само за предмети с културна стойност, които са с характер на национално богатство. Никакво обезщетение не се дължи при отказ за издаване на сертификат.

Сертификат се издава за предмети с културна стойност, законно внесени на митническа територия преди по-малко от 50 години. Ако съществуват сериозни предположения за незаконен внос, административният орган може да изиска доказателство за законността на вноса на предмета и, при липса на доказателство, да откаже издаването на сертификат. Отказва се издаване на сертификат само след мотивирано становище на комисия, съставена поравно от представители на държавата и специалисти, и председателствана от член на Държавния съвет. Декрет на Държавния съвет определя формирането на състава на комисията и условията за публикуване на нейните становища. Мотивите при отказ за издаване на сертификат се изразяват в писмено изложение на правните и фактическите съображения, които са послужили като основание за отказа. В случай на отказ за издаване на сертификат ново искане относно същия предмет е недопустимо за срок от 30 месеца от датата на отказа. Временното изнасяне на национални богатства от митническата територия може да бъде разрешено от компетентния орган с цел реставрация, експертиза, участие в културни прояви или депозиране в публична колекция. Това разрешение се предоставя за срок, определен според петитума на молбата.

V. Наказателни и административно-наказателни разпоредби

За унищожаването, разрушаването и повреждането на предмет с културна стойност се прилагат разпоредбите на френския Наказателен кодекс, уреждащи унищожаването, разрушаването или повреждането на чужда вещ. Причинената вреда трябва да не е незначителна.

Престъпление е и изписването на надписи, знаци или рисунки, без предварително разрешение върху предмети с културна стойност, когато причинената вреда не е незначителна.

Квалифицирани състави са предвидени, когато унищоженият, разрушен или повреден обект с културна стойност е:

1. предназначен за публично ползване или украса и принадлежи на публично лице или на лице, натоварено с изпълнението на публична услуга;

2. регистър, оригинален нотариален акт или оригинален акт на публична власт;

3. недвижим имот или движима вещ, класирана или вписана; археологическо откритие, направено при разкопки или случайно терен, съдържащ археологически останки или съхранен или депозиран в музей във Франция, или в музеи, библиотеки или архиви, принадлежащи на публично лице, натоварено с публична услуга или признато за общественополезно;

4. предмет, представен по време на изложба с исторически, културен или научен характер, организирана от публично лице, натоварено с публична услуга или признато за общественополезно.

В случая, предвиден в т. 3, нарушението е осъществено и ако извършителят е собственикът на унищожената, повредена или разрушена вещ.

Разрушаването, обезобразяването или повреждане на вписан или класиран природен паметник или местност също е инкриминирано.

Могат да бъдат овластени да извършат констатациите, необходими за приложението на точки 3 и 4 и на разпоредбите, имащи за предмет защитата на публичните колекции:

а) държавните служители и служителите, натоварени със съхранението или надзора на предметите или документите, посочени в точки 3 и 4;

б) пазачите на класирани или вписани недвижими имоти или движими вещи, независимо от това кой е техен собственик.

Актовете за нарушение, съставени от държавните служители, служителите и пазачите, се предават или изпращат на прокурора на Републиката (*прокурор при окръжния съд*) при съда по местоизвършване на нарушението. Това предаване или изпращане трябва да се извърши, под страх от недействителност, в четиридневен срок от констатирането на нарушението.

За умишлено неизпълнение на задължението за законно депозиране от лицата те биват глобявани. Административният трибунал може, след като е обявила подсъдимия за виновен, да отложи обявяването на наказанието, нареждайки му, под мярка за парична принуда (*сума, която се дължи за всеки ден неизпълнение на задължението*) според конкретния случай, да се съобрази в определения срок с предписанията, дадени от тази юрисдикция, които имат за цел да преустановят незаконната дейност и да поправят последиците.

Всеки, който наруши разпоредбите относно изменението на недвижим имот, вписан в допълнителния инвентар относно отчуждаването на недвижим имот, класиран като исторически паметник и относно отчуждаването на движима вещ, класирана като исторически паметник, относно представянето на движими вещи, класирани като исторически паметници

и относно трансфера, прехвърлянето, изменението без предварително становище на движима вещ, вписана в допълнителния инвентар на списъка на движимите вещи, класирани като исторически паметници, се наказва с глоба от 3 750 евро.

Наказва се всеки, който изнесе или направи опит да изнесе:

а) окончателно предметите, принадлежащи към публични колекции и към колекции на музеи на Франция, предметите, класирани при приложение на разпоредбите относно историческите паметници и архивите, както и другите предмети, които представляват значителен интерес за националното културно наследство от гледна точка на историята, изкуството или археологията и се разглеждат като национални богатства;

б) временно предметите, посочени в точка а);

в) окончателно предмети с културна стойност, извън националните богатства, които представляват исторически, художествен или археологически интерес и попадат в категориите, определени с декрет на Държавния съвет;

г) временно предмет с културна стойност, посочен в точка в), без да е получил сертификат или разрешение за временно изнасяне, предвидени в същия член.

ОБЕДИНЕНО КРАЛСТВО

Екатерина Методиева

I. НАЦИОНАЛНИ ПРИОРИТЕТИ В ОБЛАСТТА НА ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Най-значимите промени в стратегиите за наследството в Обединеното кралство са:

- Признаване на важната роля на наследството в икономическия живот, по-специално в градското обновяване и издръжка.
- Признаването, че наследството не е просто въпрос на отделни защитени монументи или стари сгради, но че съставлява цялостна историческа среда, имаща важно значение за неговото разнообразие.
- Оценяването, опазването и грижата за много по-широк обхват от наследството, отколкото до този момент, включително индустриални зони и сгради, модернистични сгради, бойни полета, градини и пейзажи.
- Поставяне на ударение върху достъпа до наследството, независимо дали е физически или интелектуален, както и по-голямо признаване на важността на наследството във всички нива на образование.
- Създаването на Лотариен фонд за наследството, който значително увеличава приходите за спонсориране на наследството, както и предоставя по-голямо разнообразие от наследство за спонсориране.
- Нови управленски структури в Шотландия, Уелс и Северна Ирландия, както и създаването на нови регионални структури в Англия, което е довело до по-силни регионални стратегии и фракции за управление на наследството.
- Растяща конкуренция в управлението на наследството на местно ниво и нарастващото признаване на местата и сградите от местно значение.

Краткосрочни приоритети:

- Всеки от компетентните държавни органи осъществява своите цели съобразно по-добрата закрила на местата във всяка област, включително обновявайки програмите на древни паметници, вписани сгради и различните регистри за пейзажите и бойните полета.
- Близко взаимодействие между местните власти и компетентните държавни органи.

- Подобряване на достъпа до наследството чрез финансиране за физически достъп, схеми за интелектуален достъп, подобряване на публичния достъп до отделните места чрез отворени дни и други събития, премахване на пречки за достъпа и чрез образователни програми.

- Работа в партньорство с други агенции на регионално ниво и с частния сектор за координиране на дейността и максимизиране на средствата.

- Обучения – развитие на умения, свързани с наследството чрез училищния и по-високите образователни сектори.

- Търсене на нови възможности за частното партньорство в грижата за наследството.

Средносрочни перспективи:

- Тясно взаимодействие между различните агенции по наследството с цел стратегическо разпределяне на средствата за най-добро посрещане на нуждите.

- По-ефективни проверки на нуждите на наследството.

- Глобална закрила или по-добро интегриране на различните системи на наследството по ред за грижа за цялата историческа среда, особено в управлението на градските и местни пейзажи.

- Постигане на по-голямо разнообразие в наследството.

- Оценяване на ефективността на консервацията; нужда за по-добро адресиране на финансирането и политическите решения за ефективна защита на наследството.

II. ДЕФИНИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ В ОБЛАСТТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

1. Музеи

Дефиницията на ЮНЕСКО за музей не е възприета в Англия. Най-общо използваната дефиниция за музей е тази на Сдружението на музеите – представителният членствен орган за хората, които работят в музеи и галерии в Обединеното кралство. Докато преди то е дефинирало музея като институция, *„която колекционира, документира, пази, излага и интерпретира материални доказателства и друга свързана информация за публична полза“*, от 1998 г. Сдружението признава музеите като приоритетно ориентирани към хората: *Музеите дават възможност на хората да изследват колекциите за вдъхновение, изучаване и удоволствие. Те са институции, които колекционират, палят и предоставят достъп до артефактите, които управляват за обществото*

то. От тази дефиниция се ръководи Регистрационната схема, администрирана от Съвета по музеи, библиотеки и архиви.

Някои музеи и галерии в Обединеното кралство се подчиняват на специално законодателство в тази област. Доколкото тяхното положение на публични библиотеки е законоустановено, местните власти не са длъжни да подпомагат музеи и галерии. Други музеи са обезпечени от университети на доброволна основа. Някои музеи са учредени като дружества или фондации и за тях се прилагат общите правила на корпоративното или нестопанско право, без те да притежават някакъв специален статут като музеи *per se*.

Въпреки това националните музеи и галерии са предмет на специфична регламентация. Съществуват няколко относими към тях Закона на парламента, включително например Британският музеен закон от 1963 и Законът за националното наследство от 1983. Тези закони установяват целите на всеки национален музей, съставът на отговорните за тях органи и установяват техните правомощия и задължения. На повечето национални музеи им е забранено да отчуждават обекти от техните колекции, освен при изключително ограничени условия.

Липсата на регламентация, която да контролира повечето музеи е довела до обособяването на автономни системи на регулиране. Неправителственото сдружение на музеите, например има етичен кодекс, а консултативният орган към правителството – Съвета по музеи, библиотеки и архиви администрира регистрационната схема за музеите и галериите в Обединеното кралство. Въпреки че и двете схеми са автономни, почти всички музеи в Обединеното кралство се присъединяват към тях.

2. Защитени културни обекти от национално значение

За защитата на националните богатства е установена система от критерии, която се нарича Уейвърли (*Waverley*). Критериите Уейвърли имат значение и в едно друго направление – те способстват за свободната търговия с културен материал. За да попада един обект в категорията защитен трябва да отговаря на някой от трите критерия Уейвърли, а именно:

- да бъде толкова тясно свързан с историята и националния живот, че неговото изчезване би представлявало национално нещастие, или
- да бъде от изключително художествено значение, или
- да бъде от изключително значение за изследванията на отделен клон на изкуството, науката или историята.

Във връзка с доклада Уейвърли трябва да се отбележи, че той е предмет на критики от археологическата теория и практика. Изтъква се, че той не

притежава необходимите средства за борба с изгубването на историческо знание, което се причинява от иманярството, тъй като докладът не може да се противопостави на търговията с материал от незаконни разкопки. В доклада не се споменава „група“, „контекст“ или „произход“, които понастоящем са ключови концепции в археологическата теория и практика. Не би могло да има археологическа възстановка без сведения за това къде е намерен един обект (произход) и заедно с какво е намерен (неговия контекст). Когато археологическо място бъде разкопано незаконно за продаваемите артефакти няма записана информация, свързана с техния произход и контекст; каквато и да е информацията от тяхното минало, която би могла да бъде запазена е загубена завинаги. И най-незначително изглеждащият обект на пазара може да се окаже от изключително значение ако е открит в неговия оригинален контекст. Ето защо към системата Уейвърли се отправят обобщено две критики:

- Тя е съзнателно замислена да не препятства свободната търговия на археологически материал.

- Насочена е към това, че значимостта на предметите се преценява съобразно техните присъщи качества, отколкото техните контекстуални такива.

Наред с всичко това във Великобритания се изразява и загрижеността, че Уейвърли критериите не могат да предотвратят разпръскването на колекциите, когато индивидуалните обекти не покриват тези критерии, но ако се преценява като цяло колекцията би ги покрила и по този начин за всички нейни съставни части би важал по-ограничителен режим.

3. Законите постановки в Англия относно археологическите разкопки:

Както беше отбелязано тук подходът благоприятства ограничени, специфични случаи на защита, доколкото насърчава частните и предприемачески подходи, от които последва защитата. Правото на частна собственост е основна ценност тук. Един от най-ранните нормативни документи е Законът за защита на древните монументи от 1882, който е избирал 70 монумента за закрила. Той е насърчавал закрилата от частните собственици, но е давал на държавата правомощието да закупи тези ценности, ако бъдат предложени за продан. Настоящият закон е Законът за старинни монументи и археологически места от 1979. Той въвежда понятието „Места с археологическо значение“. За извършването на дейности, които засягат археологически останки в тези зони е необходимо разрешение. Металните детектори се забранени в защитените зони.

Интересен аспект от британското законодателство разкрива Законът за съкровищата от 1996, който представлява модификация на вековната

практика, известна като *трежър тروی*, която е позволявала на откривателите на злато да придобиват законно право над него след съобщаването на правителството. Тази практика е насърчавала използването на метални детектори и извършването на разкопки из цялата страна. Законът от 1996 задържа своя фокус върху скъпоценностите (злато и сребро), предвижда възнаграждаване на своевременното уведомяване и защита на археологическото богатство. Той позволява на държавния секретар да избира измежду всички предмети, които счете че са от изключително историческо, археологическо или културно значение.“

Държавата не стопанисва места и артефакти (освен ако не притежава земята). Различни национални, местни и общински органи отговарят за археологията в страната. Английско наследство е водещата организация, натоварена с управлението, поддръжката и опазването на историческите монументи и археологически места.

Англия е световен център за търговия на изкуството и антики и във връзка с това са предвидени някои регулативни мерки. Износът на културни предмети е ограничен само по отношение на предметите от национално значение, а износ на археологически предмети почти никога не е забранен.

Англия (и Обединеното кралство най-общо) се характеризира с активно развитие на професионалната археологическа дейност. Аматорската археология е много популярна, както и местното търсене на съкровища с метални детектори.

Търговската дейност с културни ценности в Италия подлежи на предварително разрешение, а извършените сделки подлежат на вписване в регистър към Министерство на вътрешните работи. Търговецът е задължен да поставя сертификата за произход върху продаваните вещи.

IV. ИНСТИТУЦИИ, ОТГОВОРНИ ЗА ОПАЗВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ПАМЕТНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА

Публичните институции имат морален дълг да опазват английското наследство, което е общо благо и е от полза за цялото общество. Те осъществяват своята дейност едновременно на централно и местно управленско равнище. Необходимостта да се мобилизира голям кръг от средства и динамизмът на всеки проект, свързан с наследството изисква активната подкрепа на бизнеса, частните собственици, автономния сектор и обществото като цяло. В повечето случаи основните проекти за развитие на наследството разчитат на комбинираните усилия на всички тези партньори.

1. Държавна администрация – тук влизат различните публични органи и организации, на които са им възложени правомощия в областта на културното наследство на централно, регионално и местно ниво:

- министерството (министерствата), отговорно в областта на културното наследство или други свързани с него области;
- специализирана държавна администрация или услуги на полето на културното наследство;
- регионална и/или местна държавна администрация или услуги в сферата на културното наследство.

2. Компетентни институции

Департамент по култура, медии и спорт

Департаментът по култура, медии и спорт е централен правителствен департамент, провеждащ държавната политика в областта на изкуствата, спорта, държавната лотария, библиотеките, музеите и галериите, даването на разрешения за износ на културни ценности, разпространението и филмирането им, архитектурното наследство, кралската собственост и туризма. Държавният секретар по култура, медии и спорт е компетентен във връзка с вписването в списък на антични монументи, решава молби за вписване на такива, както и за вписване на сгради от специален архитектурен или исторически интерес по отношение единствено на Англия. Държавният секретар наред с това е отговорен и за въпросите, свързани с английските местности от световно значение. Националната асамблея в Уелс и министрите в Шотландия отговарят за изкуствата, библиотеките, музеите и галериите, архитектурното наследство и спорта.

V. ЗАКРИЛА НА НАСЛЕДСТВОТО. ВИДОВЕ ИНВЕНТАРИ

В Англия съществува Национален архив на монументите – това е публичен архив на английското наследство. Той поддържа национален архив от археологически местности, исторически сгради и морски местности за Англия и управлява широка колекция от автентичен архивен материал. Неговият обхват включва разнообразие от палеолитно до индустриално наследство, местности от Втората световна война, както и архитектура от пост-военно време.

Инвентарна система на сградите

Инвентаризирането на сгради от специален архитектурен или исторически интерес е започнало през 1948, а през периода 1994-96 г. е компютъризирано.

Множество местни власти също поддържат неформални регистри на сгради от местен интерес.

Списък на антични монументи

Първият списък на антични монументи е съставен през 1882, като понастоящем в него са включени над 18 000 обекта. Списъците се публикуват и предоставят в дигитален вариант.

Регистър на паркове и градини от специален исторически интерес

Този регистър стартира през 1984 г. Включването в регистъра няма някакво правно действие, но регистрирането е материална предпоставка във връзка с планирането.

Регистър на исторически бойни полета

Началото му е поставено през 1995 и е предмет на постоянно ревизиране. Регистрирането не се свързва с каквито и да са правни последици, но е материална предпоставка за планиране.

Закрила

Няма специална регламентация за места от световното наследство (въпреки, че повечето попадат в други защитени категории), но тяхното регистриране очертава изключителното международно значение на местността като основна материална предпоставка в процеса по планиране.

Места под държавна закрила

Закрилата за редица местности се осъществява от държавните секретари (за Англия и от Департамента по околна среда в Северна Ирландия), Националната асамблея за Уелс и шотландските министри (за Шотландия) според техните правомощия, както са очертани в Закона за старинни монументи и археологически места от 1979 г. Старинните монументи могат да се поверят в грижите на държавата чрез предоставянето на собствеността или управлението им върху нея. Съответният компетентен орган (държавен секретар, Национална асамблея и т. н.) имат признатата възможност да придобиват старинните монументи и прилежащата им земя, въпреки че това тяхно правомощие се възприема като крайно средство и никога не е било използвано. Същите органи могат да подемат грижата за старинните монументи чрез сключване на договор за управление с техния собственик.

Регистрирани сгради

Основната категория за закрила на сгради е тяхното регистриране. „Регистрираната сграда“ е тази, която е включена в законоустановения регистър на сгради от специален архитектурен интерес.

Вписани антични монументи

Основната категория на закрила за монументи (руини, изкопи, археологически находки) във Великобритания е тяхното вписване по Закона за античните монументи и археологически места. Обектите, които се вписват трябва да са от национално значение. Когато даден монумент бъде вписан, е необходимо съгласие на компетентните органи за извършването на всякакви работи, които имат ефект на разрушаване, повреждане, премахване, поправка, промяна и т. н. на монумента. За осъществяването на някои работи се дава автоматично съгласие – работи за осигуряване сигурността например.

Защитени зони

Защитена зона е зоната, чийто характер и външни характеристики са от специален архитектурен или исторически интерес. Законодателството обхваща не само сгради, но подреждането и разполагането на структури, площи и връзките помежду им.

Необходимо е съгласие от защитената зона преди да се пристъпи към събаряне на каквато и да е сграда, намираща се в защитената зона. Местните власти решават дали или не нови подобрения биха засегнали характера и външността на местността.

Преносимо наследство

Обекти или структури, фиксирани към вписаните сгради, обикновено се считат за част от сградата и са защитени от законодателството по вписването. За тяхното преместване е необходимо съгласието на вписаната сграда. Правителството спонсорира пилотни схеми за насърчаване на доброволното вписване на археологически открития с цел да се засилят връзките между археолози и лицата, използващи детектори.

Скъпоценности

Законът за скъпоценностите от 1996 предвижда някои мерки за закрила на преносимото наследство, чрез определяне на категориите от материал, за които трябва да се съобщи на местния следовател. Законът насърчава съобщаването за находки чрез предвиждане на възнаграждения, които да се заплащат на откривателите и земевладелците. Находките се оценяват и могат да бъдат придобити от музеите.

В Шотландия според древното общо право на *bona vacantia* всички обекти, чийто законен притежател или наследник не може да бъде идентифициран, се считат за собственост на короната.

Подводна археология

Законът за закрила на руините от 1973 оправомощава държавния секретар в Англия, Националната Асамблея в Шотландия и другите съответ-

но компетентни органи да изберат област около мястото, където е потънал плавателен съд, ако считат, че той трябва да бъде защитен от неоправомощена намеса във връзка с историческата, археологическата или художествена значимост на съда или неговото съдържание.

Ако има издадена заповед в това отношение, ще представлява нарушение неоторизирани лица да разрушават или преместват каквато и да е част от руината или нейното оригинално съдържание, да ги депозират, както и да затрудняват достъпа до руината. Изисква се разрешение от компетентните органи преди да се предприеме каквато и да е работа.

Вид на собствеността

Мнозинството от вписаните сгради, регистрираните антични монументи и сградите в защитени местности са собственост на частни лица. Малка част от историческите сгради се притежават от местните власти по планирането или от правителствени департаменти.

VI. ВНОС И ИЗНОС НА КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ

1. Рамка на закрилата (природа и правен статут на защитените културни ценности)

Необходимо е разрешение за износ – отворено или специално – за всички обекти на повече от 50 години, които се броят от датата на износа назад. От това правило има някои ограничени изключения – например пощенски марки, лични документи и ценности, произведени от износителя. Целта на контрола на износа е да способства за задържането в Обединеното кралство на културни ценности, които са от изключително национално значение.

С цел да облекчи тежестта за потенциалните износители, правителството на Обединеното кралство е издало значителен брой от отворени разрешения, които дават право на износ за определени специфицирани обекти, без да е необходимо те да получат индивидуално разрешение от Департамента по култура, медии и спорт. Съществуват два вида разрешения – общо отворено разрешение за износ (ООРИ) и индивидуално отворено разрешение за износ (ИОРИ). ООРИ разрешава окончателния износ на онези обекти, чиято оценка е под определен финансов праг. ИОРИ се дава на определено физическо, юридическо лице или организация и разрешава окончателния или временния износ на определени обекти. ИОРИ не може да се даде от Департамента по култура, медии и спорт без съгласието на съответните експертни съветници към националните музеи и галерии. Всички отворени разрешения се дават при определени условия, които се прикрепят към тях. Изискванията на Обединеното кралство за даването на индивидуални разрешения за износ предполагат молбите за

износ да се разглеждат от експертни съветници към националните музеи и галерии.

Ако с молбата за износ може да се предоставят доказателства за това, че културният обект е пристигнал в Обединеното кралство през последните 50 години, за разрешение на износа не се намесва експертен съветник, а разрешението обикновено се дава. Въпреки това, ако културният предмет е бил нелегално изнесен от територията на друга държава членка на Европейския митнически съюз на/или след 1 януари 1993, се уведомяват властите на съответната държава членка.

2. Закрила на националното богатство

За разрешенията, по които се произнасят експертните съветници към националните музеи и галерии, съветникът може да се противопостави на издаването на разрешение ако счете, че обектът притежава един или повече от специално дефинираните критерии за национално значение (*Уейвърли*). Ако експертният съветник се противопостави, молбата за износ се гледа от Ревизиращата Комисия за износ на произведения на изкуството – независим орган, установен да съветва министрите дали даден обект, за който има молба за износ, е от национално значение.

Ревизиращата Комисия преценява обекта по същия критерий (от национално значение). Ако предметът не отговаря на критерия, Комисията ще препоръча да се издаде исканото разрешение. Въпреки това ако обектът е от национално значение, Комисията препоръчва на държавния секретар по култура, медии и спорт за определен срок (между два и шест месеца) да позволи да се направи предложение за купуване на стойност равна или по-голяма от пазарната цена.

Най-често офертите за купуване е нормално да идват от публични източници (музеи, галерии или институции), но също така може да се направи и частна оферта. Собственикът на културната ценност е абсолютно свободен да приеме или откаже каквато и да е оферта. Той не може да се принуди по никакъв начин да продава. Ако собственикът приеме някоя оферта, от публичен или частен източник, молбата за износ отпада. Ако никой не е направил никакво предложение за купуване, обикновено се издава разрешението за износ.

Ако собственикът не приеме предложението (на стойност пазарната цена) от публичен източник, обикновено разрешението за износ ще бъде отказано. Ако собственикът не приеме предложението на частен източник, обикновено износът ще бъде отказан ако частната оферта предоставя гаранции от публична институция за осигуряване на публичен достъп, предоставяне на необходимите условия за консервация и задължение да не се продава обектът за определен период от време.

2. Нарушения във връзка с износа

Престъпление представлява даването на неверни показания или предоставянето на невярна документация във връзка с молба за издаване на разрешение за износ. Престъпление е и износът без разрешение на обекти, за чийто износ се изисква разрешение или доставянето на такива обекти на определено място в Обединеното кралство, с намерението те да бъдат изнесени. Наказуем е също така и умишленият опит да се изнесат подобни обекти без необходимото разрешение.

3 Съществуване на привилегирани права. Условия за упражняването им

Не са предвидени такива права. Въпреки че целта на решението за износ е да даде възможност да се направи предложение за покупка (на стойност пазарната цена), собственикът не е обвързан от това предложение и е свободен да го откаже, но това обикновено ще приключи с отказ от разрешение.

Национални данъци

Фигурата на даването вместо плащане дава възможност произведения на изкуството и обекти от значение за наследството на Обединеното кралство да се прехвърлят от техните собственици в публична собственост вместо плащането на дължимите данъци. Обектите, с които може да става това обикновено попадат в следните категории: земя; сгради; картини; книги; архиви; ръкописи; произведения на изкуството; мебели; занаятчийски предмети; исторически, научни, технически обекти и др. Обектите могат да бъдат приети от държавния секретар по култура, медии и спорт когато представляват интерес от национална, художествена, историческа или научна гледна точка на основата на оценка за тях. Основно изискване тук е, че публичността трябва да има пълен достъп до приетите обекти – те трябва да отиват към публични колекции и земя, сгради, а *in situ* офертите трябва да позволяват адекватен достъп.

Някои особености

Законът за планирането от 1900 предвижда специална закрила за сгради и местности от особено архитектурно или историческо значение. Секретарят по култура, медии и спорт има задължението по този закон да състави списък от сгради от специален архитектурен или исторически интерес. Съществува презумпция в полза на закрилата на вписаните сгради. Необходимо е съгласието на вписаната сграда по отношение на всякакво предложение за разрушение или видоизменянето и, по какъвто и да е начин, който би засегнал нейното особено значение.

Основното законодателство, засягащо археологията в Обединеното кралство е Законът за античните монументи и археологически места от

1979. Той предвижда археологическите места от национално значение да бъдат правно защитени като регистрирани антични монументи – по този начин се изисква от собствениците да получат разрешение преди да приемат осъществяването на каквито и да било действия спрямо тях.

Целта на Закона за скъпоценностите (*Treasure Act*) е да осигури най-ценните открития на ценности да се запазят за нацията чрез предлагането им на музеите. Откриватели и собственици на земята, където са намерени скъпоценните предмети се възнаграждат.

Участие на Обединеното кралство в конвенцията на ЮНЕСКО от 1970 за забрана и опазване от незаконния износ, внос и прехвърляне на собствеността върху културното наследство.

Обединеното кралство е страна по тази конвенция от 31 октомври 2002. При приемането и е направило следните резерви:

- Обединеното кралство тълкува термина „културно наследство“, придържайки се към обектите, които са изброени към анекса на Регламент №3911/92 за износа на културни ценности и към анекса на Директива 1993/97 за връщане на незаконно изнесени културни ценности от територията на държава членка.

- Както между държави членки на Европейския Съюз, Обединеното кралство ще прилага релевантното законодателство на Съюза доколкото това законодателство покрива въпросите, за които се отнася тази Конвенция.

Откраднати културни обекти

Дилърите и аукционерите следва да се подчиняват на редица разпоредби от вътрешното наказателно право, което се прилага за откраднати предмети като цяло, включително и за такива, които са откраднати навън. Редица държави, като например Египет, имат право, което обявява определени културни предмети за собственост на държавата и техният незаконен износ съставлява кражба. Дилърите трябва да са наясно, че недобросъвестното разпореждане с предмети от този вид съставлява престъпление и е основание спрямо тях да се възбуди наказателно преследване. Наред с това откраднатите предмети могат да бъдат иззети от полицията като доказателства. С подобни правомощия разполагат и митниците. Нещо повече – ако е извършено митническо престъпление, като например даването на невярно описание на обекта в съпровождащата го документация, митническите органи имат правомощието да издирят и конфискуват обекта. Когато обектът е издирен от полицията или митниците и не е необходим от доказателствена гледна точка, може да бъде върнат на държавата по произхода.

Културни обекти, откраднати от музеи и други институции

Чл. 7(b) от Конвенцията изисква договарящите държави да предприемат конкретни мерки, свързани с културните обекти, които са били откраднати от музей, религиозен или светски монумент, или от друга подобна институция в някоя от договарящите държави. Изисква се от договарящите държави да забранят вноса на подобни обекти и да помагат на държавата, от чиято територия обектът е откраднат да си го възстанови. Тези правила са създадени, за да действат възпиращо по отношение на лица, които се занимават с откраднати културни ценности от музеи или други институции; подобна функция има и предвиждането, че полицейските и митническите органи са снабдени с адекватни правомощия да конфискуват и задържат подобни обекти.

Опорогени културни обекти

Законът за (престъпленията) при търгуване с културни ценности, който е в сила за Обединеното кралство от 2003, въздига като деяние за всяко лице търгуването с културни ценности, знаейки или предполагайки, че обектът е опорочен. Престъплението покрива търговията (която включва вноса и износа) с културни ценности.

Незаконно изнесени културни предмети

Конвенцията на ЮНЕСКО задължава държавите страни по нея да осуетяват с всички подходящи средства прехвърлянето на собствеността върху културни ценности, когато е вероятно прехвърлянето им да допринесе за техния незаконен внос или износ. Въпреки че наказателното право (включително новото престъпление на търговия с опорочени културни ценности) не се занимава с прехвърляне на собственост върху незаконно изнесени културни ценности, Обединеното кралство разчита на съществуващите разпоредби на гражданското си право, които са достатъчни да уредят тази ситуация. В този смисъл дилърите и аукционерите трябва да са наясно, че според правото на някои чужди държави, незаконният износ на културни ценности предизвиква конфискация на обекта и оправомощава държавата да предяви претенции за собственост върху обекта. По този начин хората, придобиващи подобни обекти поемат риска от евентуални граждански процеси, водени от съответната държава. За да се намали рискът от граждански процеси, дилърите, аукционерите и другите лица, придобили незаконно изнесени културни ценности трябва да се подсигурят, че произходът на съответния обект е сигурен.

Необходимост да се водят адекватни регистри

Конвенцията задължава всяка държава по подходящ начин да задължи дилърите на антики да поддържат регистри с информация за културните

ценности – произход, имена и адреси на снабдителите, както и описание и цена на всеки продаден обект.

В Обединеното кралство е създадена система на автономен контрол, където повечето от професионалните организации, като Международния Съвет на Музеите, Сдружението на музеите, Института на теренните археолози, Института по консервация, както и сдруженията на търговци и аукционери, а наред с тях и индивидуални компании в областта на пазара на изкуство, разполагат с кодекси за поведение или корпоративни правила, които се прилагат чрез вътрешни дисциплинарни методи. Тези правила установяват превенция за членовете на съответното сдружение срещу придобиването на незаконно изнесени културни ценности или такива, чийто произход е спорен.

VII. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ

Особена регламентация на тази материя е дадена в Закона за (престъпленията) при търговия с културни ценности. Законът предвижда, че едно лице носи наказателна отговорност, ако се разпореди с опорочена културна ценност, знаейки или предполагайки, че предметът е опорочен. Без значение е дали извършителят знае или предполага, че обектът е културна ценност. Изяснено е понятието на опорочен културен обект, като първо е изяснено какво е културен обект – „обект от историческо, архитектурно или археологическо значение“. Обектът ще е опорочен ако след влизането в сила на Закона:

- бъде преместен или изровен

• ако преместването или изравянето съставляват престъпление. Без значение е дали преместването или изравянето се е осъществило на територията на Обединеното кралство или другаде, както и дали извършеното съставлява престъпление по английското или някое чуждо право.

Обектът се счита за преместен ако:

- е преместен от сграда или структура от историческо, архитектурно или археологическо значение, когато обектът е формирал част от тях или
- е преместен от монумент със същото значение.

Значението на „разпореждане“ с културни ценности е изяснено в Закона, като е посочено изчерпателно кои хипотези попадат в тази категория:

1. придобиване, отчуждаване, внос или износ на културни ценности
2. споразумяване с трето лице за извършване на действията по т.1 или

3. уговаряне, според което трето лице да извърши действията по т.1 или да се споразумее с друго лице да ги извърши.

Под „придобиване“ се влага смисъл на купуване, наемане, заемане или приемане. Под „отчуждаване“ – продажба, даване под наем, заемане или предоставяне.

В този закон е предвидена и *корпоративна наказателна отговорност* – отговорността се носи едновременно от отговорното длъжностно лице (с чие знание или в съучастие с което е извършено деянието или когато деянието се дължи на небрежност от негова страна) и от самото корпоративно образувание.

УНГАРИЯ

Екатерина Методиева

I. НАЦИОНАЛНИ ПРИОРИТЕТИ В ОБЛАСТТА НА ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Правната уредба на културно-историческото наследство в Унгария е дадена основно в *Закон СХI от 1997 г. за закрила на културните ценности, музейните институции, публичните библиотечни услуги и образованието в сферата на културата* и *Закон LXIV/2001 за закрилата на културните ценности*. Още в преамбюла към Закона от 1997 са застъпени основните моменти на културната политика в Унгария. Постулира се, че унгарските културни ценности са незаменими източници на информация за миналото и настоящето и са интегрална част от националното и световното културно наследство, доколкото придобиването на знания за тези ценности е основно право на всички човешки същества; доколкото обществото има постоянното задължение да осигури специална защита, съхранение и опазване на тези ценности, както и да ги направи широко и еднакво достъпни за публиката.

Сред основните *цели*, които Законът си поставя са:

1. да регулира регистрацията, защитата и опазването на културните ценности, които са се оформили и запазили в курса на националната и световна история, както и да ги направи достъпни, каквито са публичните ценности,
2. да регулира правомощията на институциите, свързани с тези ценности, в полза на запазването на националното и световното културно наследство,
3. да осигури осъществяването на правото на всяко лице да използва библиотеките и да регулира дейността и развитието на публичните библиотечни услуги.

Сред *принципите*, на които е основан законът основно място заема постулатът, че при упражняването на правата, установени в Закона всички лица имат равни права и е забранена всякаква дискриминация, основана на пол, възраст, религия, национална или расова принадлежност или на друго подобно основание. Всички лица притежават следните права:

1. да се запознават с ценностите от културното наследство и да научават за тяхната значимост за историята, за формирането на националната идентичност и идентичността на националните и етнически малцинства;

да са информирани за защитата на тези ценности посредством дейността на музеите, библиотечните услуги, образованието, разпространението на знания, пресата и масовите медии;

2. да се ползват от услугите на публичната музейна система и образователните културни институции.

II. ДЕФИНИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ В ОБЛАСТТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Дефинициите на основни понятия от културната област са дадени в Анекс № 1 към Закона от 1997. Там е отбелязано, че за целите на Закона:

1. Културни ценности представляват всички продукти, които са от изключителна стойност и са характерни за създаването и развитието на живата и неживата природа, за човечеството, за унгарската нация и историята на унгарците, независимо дали са под формата на физически документи, образи, писмени изявления или в каквато и да е друга форма (аудио документи или археологически открития), както и произведения на изкуството.

2. Музейна институция – това са музеи, публични музейни колекции и публични музейни изложбени места.

3. Културна организация – всички обединени общински, на ниво държава (централни), регионални и национални организации, които са създадени да изпълняват една или повече дейности от културно – образователните задължения, вменени на местните правителствени власти по чл. 76 от Закона, а именно да осигуряват подкрепата на културното образование чрез:

- създаване на обучителни програми извън системата на училищата,
- проучване и представяне на общинските природни, интелектуални и художествени ценности и традиции, поддържане и насърчаване на местните културни традиции,
- представяне на световната култура, националната култура, културните ценности на отделните етнически групи или други малцинства,
- насърчаване на развитието и поддържането на отношения между различни култури,
- осигуряване на база за развлекателни културни дейности,
- осигуряване на други възможности, които подпомагат културното образование.

4. Елементи от археологическото наследство – всяка следа от предходно човешко съществуване, която е на повече от сто години и която може

да помогне за възстановяването на човешката история и на взаимодействието на човека с обкръжаващата го среда. Археологическото наследство включва всички места, сгради, структури, обекти или други артефакти, феномени, взаимоотношения, поддаващи се на опознаване, които се намират на повърхността на земята, под нея, под водата или в пещерите.

5. Археологическо място – зона, която може да бъде ясно географски очертана, в която могат да се открият елементи на археологическото наследство в техния първичен контекст.

Наред с тези термини в Закона са дадени определения и на понятията „археологическа разкопка“ и „археологическа находка“.

6. Публична колекция – това е всяка библиотека, архив, музейна институция или видео и аудио архив, които са създадени или се управляват от държавата, местните изпълнителни власти, самоуправляващите се органи на малцинствата, публични тела или образувания.

Наред с тези легални определения в Закона има още редица други – като библиотека, библиотечен ползвател, библиотечна колекция, междубиблиотечен заем, образователна културна институция, културно-образователен специалист, публични библиотечни услуги и др.

III. ЗАКРИЛА НА КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ

В унгарския закон е вменено в задължение на всички лица опазването на културните ценности. Поставянето в опасност, повреждането или разрушаването, фалшифицирането или подправянето на защитени културни ценности е забранено. Културните ценности трябва да бъдат научно изследвани, регистрирани и оценени. Историческата информация и описанието на регистрираните такива ценности, както и друга релевантна информация за тях от друг източник трябва да се направи общодостъпна.

Културните ценности символизират общите интелектуални стойности на цялата нация. Изключителното право да се използват ценности от публичните колекции или да се използват техни репродукции или репродукции на ценности, които са декларирани, че са защитени, както и да се записва и използва информация, засягаща тези ценности, не може да бъде предоставяно за повече от три години.

Държавните органи и местните правителства, църкви, социални и икономически сдружения и граждани трябва да си съдействат, за да осигурят, на индивидуална и колективна основа, адекватна закрила, защита и поддръжка на културните ценности по възможност в тяхната оригинална сре-

да или в колекции или институции, създадени специално за тези цели, или в което и да е друго място, където подобни ценности могат също да бъдат научно проучени и документирани чрез модерни методи и да бъдат представени публично за целите на културното образование.

За закрилата на културните ценности, държавата взаимодейства с другите държави и международни организации, като защита техните интереси по повод закрилата на културните ценности и като се опитва да обезпечи незаконно изнесените културни ценности от територията, към която са принадлежали да бъдат върнати на техните законни притежатели.

Министърът на културата и образованието (Министърът) координира и ръководи закрилата на културните ценности и осъществява надзор спрямо тях. За постигането на тези цели той създава и управлява Директорат по културно наследство (Директорат), надзорни и други органи.

Културните ценности са предмет на специална закрила по време на спешни случаи или национални кризи, бедствия или въоръжени конфликти.

1. Видове инвентари

Съществуващите различни видове инвентари имат различни цели: националният общ инвентар е средство на консерваторска политика; пълният национален инвентар е с научни цели; специалният инвентар на градините има схематично значение.

2. Централен офис за закрила на културното наследство

Този орган, притежаващ национална компетентност, е създаден с министерски указ №190/2001, съобразно признатите правомощия на правителството за неговото създаване от Закона от 2001. Той се управлява и контролира от Министъра на националното културно наследство. Неговият президент е граждански служител със статус на заместник държавен секретар. Офисът има девет регионални звена из Унгария. Той притежава редица разрешителни правомощия: издава разрешения за прехвърляне на културни ценности, за въвеждането на реклами и рекламни кампании за тях; компетентен е да разрешава и контролира онези дейности върху историческите сгради и монументи, за които се предвижда издаването на разрешения; дава разрешения за реставриране на защитени културни ценности, издава разрешения за осъществяване на изследвания, разрешения за реставрация, трансформиране и инсталиране на светлинни източници в историческите сгради/монументи.

Законово е предвидена и възможността да дава задължителни инструкции във връзка с временното съхранение на защитените културни ценности в публичните колекции за сметка на техните собственици.

Офисът участва – по молба на публична колекция – в сключването на споразумение със собственика, засягащо трансфера на защитени културни ценности за експозиционни, изследователски цели или с цел публикация.

Офисът действа и като учреждениято, упражняващо и администриращо привилегированите права на държавата. Даването на разрешения за износ на културни ценности е също правомощие на Офиса.

Офисът може да налага глоби във връзка със закрилата на наследството и да информира Министъра на културното наследство за размера на общата стойност на платените по сметката му глоби, както и за тяхното използване.

3. Деклариране на защитен статус на културните ценности

- Ценности и колекции, влизащи към културното наследство, които не се съхраняват в публични колекции или музеи и които са от изключителна и незаменима природа трябва да бъдат декларирани като защитени от Директората с цел да се осигури тяхната закрила.

- Културни ценности, които се притежават от създателите си и културни ценности, които са внесени в държавата със задължение да се върнат (за изложба, научно изследване и т. н.) може да не се декларират като защитени.

Процедура:

1. Процедурата за получаване на защитен статус започва *ex officio*. Собственикът или друго заинтересовано лице може да предложи започване на процедурата за деклариране на защитения статус;

2. Правилата за защитените културни ценности се прилагат относно отчуждаването, смяна на местосъхранението и всякакви промени в състоянието на културните ценности в процедура по даване на защитен статус;

3. Ако физическата цялост на културната ценност в процес на защита е застрашена или ако съществува опасност такива ценности да бъдат незаконно изнесени от страната, Директоратът със своя резолюция ги декларира за временно защитени, която може да бъде изпълнявана незабавно. Временният защитен статус продължава до края на процедурата по даване на постоянен защитен статус;

4. Директоратът взема решение за даване на защитен статус на основата на експертни мнения и мненията на заинтересованите специализирани органи. Решението за даване на защитен статус установява условията за пазене и разпореждане с обекта;

5. В случай, че собственикът претърпи вреди по време на процедурата, държавата го обезщетява за претърпените вреди съобразно нормите на гражданското право. Искове за обезщетения се изпращат до Директората.

4. Прекратяване на защитения статус на защитените културни ценности

Компетентен да прекрати защитения статус е Директоратът при следните условия:

1. при отпадане на основанията за деклариране на защитен статус
2. когато индивидуалната значимост на обекта не оправдава поддържане на защитения статус спрямо обекти, които са преместени от защитени колекции или групови обекти,
3. когато обектът е разрушен.

Продължителността на процедурата за деклариране на защитен статус е 90 дни. Законът вменява в задължение Министърът да приеме детайлизирани правила за съответното ниво на защитения статус.

5. Регистрация на защитени ценности

Защитените културни ценности се вписват към публично-удостоверителен регистър, който се поддържа от Директората.

Регистърът включва:

- Детайлно описание на обекта, както и всякаква друга информация, позволяваща неговото идентифициране, както и снимки на предмета,
- Име и адрес на собственика (притежателя) на обекта,
- Дата и начин на придобиване (титул на собственост),
- Постоянното или временното местосъхранение на обекта,
- Информация за обстоятелства, засягащи собствеността върху предмета (висящи дела, ипотеки, наследствени договори и т. н.)

Всяко лице може да поиска от Регистъра информация дали определен обект е деклариран или не, при спазване на съответните изисквания за защита на личната информация.

6. Специални правила за защитените културни ценности

1. Правото на собственост върху защитени културни ценности може да се прехвърля само чрез писмен договор;

2. В случай на възмездно прехвърляне на собствеността, държавата има право предпочитително да закупи обекта. Държавата упражнява това свое право посредством Директората;

3. Обект, принадлежащ към защитена колекция или част, принадлежаща към защитен групов обект може единствено да бъде отчуждавана с предварителното съгласие на Директората;

4. Директоратът се уведомява винаги в случаите на конфискуване на културни ценности в хода на съдебен или административен процес (конфискация, отнемане в наказателния процес) или в случаите на други обстоятелства, засягащи собствеността върху обекта (ипотека, наследствен договор и т. н.).

Собствениците на културни ценности имат следните задължения:

Собствениците (лицата, упражняващи правото на управление) на защитените културни ценности трябва да предприемат мерки за да осигурят тяхната цялост, съхранение, подходящо транспортиране и опазване на ценностите.

Консервационни, реставрационни или възстановителни работи могат единствено да се извършват от собственика или да са организирани от собственика с разрешение от Директората. Директоратът е натоварен да извършва инспекции спрямо защитените културни ценности или спрямо условията, предвидени в акта за даване на защитен статус. Тези инспекции той прави на мястото, където подобни ценности се съхраняват. Собствениците трябва да уведомяват Директората за всяка промяна в информацията по резолюцията за защитения статус на културните ценности веднага след узнаването за подобна промяна, но най-късно в 8 дневен срок. Защитените културни ценности представляват публично достояние и подлежат на изследване и проучване. За тази цел Директоратът сключва споразумение със собственика за уговаряне на условията при декларирането на защитения статус и насърчава собственика да предоставя за изложбени или изследователски цели защитените културни ценности или колекции.

Директоратът може с резолюция да нареди временното депозирание на защитени културни ценности в публични колекции ако собственикът или лицето, упражняващо правото на управление върху обекта не осигури подходящи условия за неговото съхранение или ако обектът бъде конфискуван.

7. Защитени произведения на изкуството

Защитата на произведение на изкуството се осъществява чрез неговото категоризиране като музеен експонат. Собственикът на защитено произведение на изкуството се ползва от ползите, които държавата осигурява чрез Министъра на образованието за закрилата и управлението на защитени музейни експонати. Защитените колекции са под надзора на избрания национален музей. Надзорът включва контролирането на подходящото съхранение и управление на музейния експонат или колекция. Всеки музеен експонат е вписан към избрания национален музей.

Собственикът или управителят на защитена колекция отговаря за нейната поддръжка, защита, подходящо управление и охрана. Действия по консервация, реставрация или трансформиране на защитен музеен експонат или колекция могат да се извършват или да се организира извършването им от техния собственик единствено с разрешение на националния музей, избран от Министъра на образованието. Избраният национален музей може да налага на собственика на защитена колекция да я предоставя с експозиционни цели за продължителността на експозицията.

Правото на собственост върху музеен експонат или колекция може да се прехвърля единствено с разрешение за това от избрания национален музей. Подобно разрешение е необходимо и за техния износ извън пределите на държавата.

Правото на собственост може да се придобива от чужденец единствено ако разполага с разрешение, издадено от Министъра на вътрешните работи, освен в случай на наследяване.

Публична музейна колекция може да изложи частна музейна такава и да я изучава с научна цел.

Ако собственикът на защитен музеен експонат или музейна колекция не осигурява тяхното подходящо управление, компетентният национален музей може да нареди тяхното предаване на публична колекция. Компетентният национален или окръжен музей може да извършва проверки за начина на управление, охрана и съхранение на музеен експонат или колекция.

Собственикът на защитена колекция трябва да уведомява за експонатите, които е придобил през съответната година до 31 март пред съответния национален или окръжен музей. Всяка промяна на местосъхранението или в начина на управление на музеен експонат трябва да се съобщи също в рамките на 8 дни на компетентния национален музей. При смяна на собственика на защитен музеен експонат това трябва да се съобщи на компетентния национален музей в срок от 8 дни от новия и от стария собственик.

Разрешение за прехвърляне на правото на собственост не се изисква в следните случаи:

- при придобиване от музей на основание наследяване
- в случая на прехвърляне на защитен музеен експонат между съпрузи, роднини по права линия, както и между братя и сестри, когато приобретателят е унгарски гражданин, живеещ в Унгария.

Молбата за разрешение се подава до съответния музей в писмен вид. В случай на прехвърляне срещу значителна насрещна престация следва да се

отбележи наред с цената и името, адреса и професията на приобретателя. Молбата се счита и за предложение за продажба с оглед упражняването на привилегията на купуване от страна на държавата.

8. Защитени културни ценности

Незаменими ценности и колекции от изключително значение – които *не* се съхраняват в публични колекции или институции от музееен тип – могат да се изберат от офиса за закрила на културното наследство като защитени ценности, с оглед тяхната закрила.

Културна ценност в притежание на своя създател, както и ценностите, внесени на унгарска територия (за изложби, научни изследвания и т. н.) със задължението за връщането им, не могат да се класифицират като защитени такива.

Защитените културни ценности трябва да бъдат въведени в автентичен регистър, воден от офиса. Само въз основа на писмен договор може да се прехвърля правото на собственост върху такива защитени културни ценности, като и тук държавата посредством офиса може да упражни привилегированото си право на изкупуване. Собствениците, както и лицата упражняващи управлението върху защитените културни ценности са длъжни да осигурят тяхната поддръжка, управление и опазване. Всяка промяна, засягаща въпросните ценности следва да бъде съобщена на офиса.

Когато условията за защита отпаднат, както и когато определен обект е отделен от колекция или сбор от елементи, които са защитени като такива, а индивидуалната стойност на елемента не оправдава защитата или когато обектът е унищожен защитният режим може да бъде прекратен.

9. Защита при археологически разкопки

Археологическите находки са собственост на държавата. Правото на собственост върху тях може да бъде преотстъпено от държавата в полза на собствениците на музеи, които се издържат и управляват от държавата. Елементите от археологическите находки трябва по възможност да се съхраняват *in situ* и в техния оригинален контекст.

Който открие елементи от археологическото наследство извън зоната на археологическата разкопка е длъжен своевременно да съобщи за тях и да ги предаде на териториално компетентния нотариус, който предава находката на компетентния музей.

IV. ИЗНОС НА КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ

1. Културни ценности, които могат да се изнасят без разрешение

От Унгария могат да се изнасят следните обекти, без да е необходимо разрешение за това:

1. културни ценности, които са внесени в държавата с научна, експозиционна, образователна и т. н. цел и подлежат на връщане обратно,
2. творби на настоящи автори, с изключение на творбите, регистрирани към колекция или музейна институция или творбите, които са декларираны като защитени,
3. културни ценности на по-малко от 50 години, с изключение на обектите, които Министърът класифицира като подлежащи на разрешение.

2. Процедура за разрешаване на износ

Културните ценности могат да бъдат временно или окончателно изнасяни с разрешение, издадено от Директората.

Молба за разрешение за износ подава собственикът или държателят, с разрешение на собственика пред съответната публична колекция, която придвижва молбата с експертно мнение до Директората. Обектите за износ се представят заедно с молбата.

Разрешението за износ е публичен документ, удостоверяващ, че културният обект, индивидуализиран в него може да бъде изнесен от страната. То включва индивидуализиращи данни и информация за обекта, включително и негови снимки. Разрешението за износ е със срок на годност една година от издаването си и не се допуска удължаване на този срок. То не може да замества други разрешения или митнически процедури, необходими за износа на културните ценности.

3. Разрешение за окончателен износ

Разрешение за окончателен износ може да бъде отказано по отношение на:

- Обекти, водещи се по инвентарите на публични колекции и музейни институции,
- Обекти, декларираны като защитени по Закона от 1997,
- Обекти, вписани като забранени за износ от Министъра на културата и образованието,
- Археологически находки,
- Декоративни и художествени елементи, които са част от историчес-

ки монументи и са вписани в регистъра за монументи, принадлежности, други движими обекти и фрагменти, принадлежащи към защитените монументи,

- Фрагменти от културни ценности, когато техният произход не може да бъде установен,
- Фалшификати и копия, които могат да въведат в заблуждение или ценности, които са видоизменени по някакъв друг начин,
- Минерални или вкаменелостни находки от изключително музейно значение.

За три групи от тези обекти (обектите, водещи се по инвентарите на публични колекции и музейни институции, обектите, чийто износ е забранен от Министъра и археологическите находки) *може* да се издаде разрешение за окончателен износ, когато това е *в интерес* на националната култура, на музейни институции, публични колекции или църкви.

4. Временно разрешение за износ

Такова разрешение се издава ако износът на обекта не застрашава културната стойност или сигурността на самия обект. Защитените културни ценности могат да се изнасят единствено временно с културни или научни цели. Това разрешение се издава единствено за определен срок. За издаването му Директоратът може да изиска лицензполучателят да предостави обезпечение, което да гарантира връщането на обекта. За износа на отделни елементи от исторически монументи е необходимо и съответно разрешение от специализираните органи по тяхното опазване.

5. Внос на културни ценности

Не могат да се внасят на територията на Унгария следните обекти:

- Културни ценности, чийто износ от държавата на произхода или от държавата, от която са транспортирани до Унгария, е бил забранен,
- Културни ценности, чиято държава по произход предвижда издаване на разрешение за износ, в случай че такова не е издадено,
- Фалшификати, чието внасяне би навредило на националните културни интереси,
- Откраднати културни ценности.

Директоратът взема необходимите мерки в случаите на внос на културни ценности, без необходимите за това документи.

V. МУЗЕЙНИ ИНСТИТУЦИИ

Музейните институции са институциите от най-голямо значение във връзка със закрилата на културните ценности. По силата на закона културните ценности, които се съхраняват в музейните институции са предмет на защита. Прехвърлянето на културни ценности, вписани към инвентарите на музейните институции е ограничено с оглед на това, че се изисква разрешение от Министъра за тяхното отчуждаване.

1. Създаване и закриване на музейните институции

При спазване на нормативно-установените изисквания на Закона, всяко физическо или юридическо лице може да създава музейна институция. За създаването на музейна институция или за трансформирането на друга институция в музейна е необходимо разрешение за извършване на музейна дейност от Министъра на културата и образованието. Ако исторически монумент принадлежи на музейна институция е необходимо разрешение от Министъра по закрила на околната среда и регионалното развитие. Разрешението следва да съдържа наименованието на институцията, собственикът, отговорния орган, категоризация на института, сфера и обхват на колекцията и седалище на института. Внасянето на промяна в тази информация е възможно единствено чрез изменението на самото разрешение. Разрешение за дейност се издава единствено когато собственикът (отговорното тяло) на музейната институция може да подsigури условия за продължителна и подходяща дейност, в съответствие с професионалните стандарти, утвърдени от Министъра.

В зависимост от категоризацията на музейната институция, Министърът може да изиска обезпечение за финансовата сигурност при издаването на разрешението.

Директоратът води публичен регистър на издадените разрешения. Издаването, както и внасянето на промени в издадените вече разрешения за дейност подлежат на официално публикуване от Министерството на Културата и Образованието. Надзор за спазване на условията по разрешението се упражнява от Директората и специални надзорни органи, упълномощени от Министъра. За вписаните музейни институции в регистъра към Директората могат да се отпускат субсидии от държавния бюджет.

Министърът на културата може да:

- Отнема разрешението за дейност на музейната институция в случай, че тя не изпълнява:

1. условията по него;
2. приложимите професионални норми;

- отнема разрешението в случая когато институцията бъде закрыта.

За закрыване на музейна институция също е необходимо разрешение на Министъра. При положение, че музейната институция представлява исторически монумент е необходимо също така и разрешение от Министъра на околната среда и регионалното развитие.

Едновременно със закрыването на музейната институция собственикът (отговорният орган) носи отговорността за осигуряване на сигурното съхранение на ценностите, представляващи част от унгарското културно наследство и които до този момент са съхранявани в институцията. Ако той не успее да осигури това, Директоратът предприема мерки да осигури сигурното съхранение на посочените ценности, като покрива разносните за това от предоставеното финансово обезпечение, а ако то не е достатъчно – за сметка на собственика.

По отношение на създаването и закрыването на музейните институции се прилагат правните норми, уреждащи институциите.

2. Музеи

Музеят е културна институция, състояща се от научно подредена колекция от културни ценности. Задачата на музея е трайно да колекционира, регистрира, опазва и възстановява културни ценности, както и научно да ги изучава, публикува материалите от това и представя във вид на експозиции или по друг подходящ начин. Всеки музей трябва да изпълнява установените материални условия за изпълнение на тези задачи, в съответствие с изискуемите професионални стандарти, както и да притежава подходящ сграден фонд и персонал от кадри, притежаващи висше образование в областта. Като музеи могат да се обозначават официално само музеите, притежаващи разрешение за извършване на съответната дейност.

- Видове музеи

Национални музеи

Националният музей поддържа обширна колекция, основана на една или повече основни науки, която е от определящо значение за неговия научен обхват и претендира за научна и културно – историческа изчерпателност. Изключение прави Историческият музей в Будапеща, чийто експозиционен обхват покрива цялата територия на държавата. Националните музеи трябва да изпълняват специалните задачи, възложени им с актовете на Министъра. Главата на националния музей е генералният директор, който се назначава след консултиране с Министъра.

Специализирани музеи от колекции с национална значимост

Специализираният музей от колекция с национална значимост поддържа значима колекция, целяща научна изчерпателност в своята специализирана област; неговият експозиционен обхват покрива цялата територия на държавата. Тези музеи трябва да изпълняват специалните задачи, които им се приписват с актовете на Министъра. На чело на такъв музей стои директор, който след консултиране с Министъра се назначава по предложение на и се освобождава от собственика (отговорния орган), или в случая на държавните музеи – от Министъра, упражняващ контрол.

Окръжни музеи

Местните правителства на окръзите вземат мерки за колекционирането, опазването, научното изследване и представяне на културните ценности, както и за опазването на археологическото наследство чрез поддържане на музейната система. Окръжният музей е институцията, натоварена с управлението на окръжната музейна система. В неговата колекция могат да бъдат представени няколко клона на музеологията. Неговият експозиционен обхват включва цялата територия на отделния окръг или град с права на окръг.

Окръжният музей:

- Насърчава професионалното взаимодействие и работната координация в окръжната музейна система и с другите музейни институции, извършващи дейност в тази област, както и закрилата на други културни ценности, влизащи в полето му на дейност,
- Поддържа регистъра на археологическите места и съдейства за тяхното опазване,
- Извършва редовни проверки на местности с археологическо значение; окръжният музей е натоварен да действа като специализиран орган по отношение на такива местности,

Общото събрание на съответното местно правителство може да открива окръжен музей или може да преобразува в такъв някой от съществуващите музеи. На чело и тук стои директор, който се назначава след консултация с министъра въз основа на предложение от местните органи на изпълнителната власт, които също така го освобождават от длъжност.

При положение, че окръжното управление не желае неговата музейна система да се управлява от окръжен музей, то може да разпредели тази задача по области на регионалните музеи.

Регионални музеи

Регионалният музей има профил, в който влизат няколко клона на музеологията и с експозиционен обхват, покриващ територията на едно

(общински, областен) или повече местни управления. Регионалният музей може да функционира като част от окръжната музейна система или като независимо правно образувание. Той се ръководи от директор, който ако музеят функционира като независимо правно образувание се назначава и освобождава от съответния отговорен орган (собственика), а ако функционира като част от окръжната музейна система – от директора на окръжния музей.

Тематични музеи

Профилът на експозицията на тематичния музей съответства на отделно научно направление (музеоложки клон) и има ограничен експозиционен обхват. Този вид музеи се управляват от директор, който след консултиране с Министъра се назначава и освобождава от управителния орган (собственика).

3. Публични музейни колекции и експозиционни места

Публична музейна колекция е колекция от определени културни ценности, събрани според еднообразните стандарти за колекция, управлението и грижата за които е като за единно цяло, чието регистриране и документиране е регламентирано и които може да не отговарят на изискванията за музейна колекция, но въпреки това Министърът я е определил за публична музейна колекция въз основа на нейната научна и художествена стойност. Тези колекции могат да се класифицират като: местни исторически колекции; колекции, съсредоточени върху историята на институция или лице; специализирани; тематични колекции или църковни или църковно – исторически колекции.

4. Публично музейно експозиционно място

Публично музейно експозиционно място е институция, която не притежава независима и значима собствена колекция (като паметник на даден човек, събитие, организация или географско място, замък, фолклорна къща, галерия и т. н.), която има право, въз основа на разрешение от Министъра, да показва културни ценности или сгради и групи от сгради заедно с техните принадлежности и декоративна украса.

Собственикът на публичната музейна колекция, съответно на публичното музейно експозиционно място назначава техния управител. Правилата за музеите се прилагат и по отношение на публичните музейни колекции и експозиционни места.

5. Депозиране в музей

Музеите могат да приемат културни ценности от трети лица, съответстващи на профила на съответния музей за определен срок, въз основа на

писмено споразумение със собствениците на тези ценности. Срещу такъв депозит музейт може да определи възнаграждение в споразумението, което най-малко трябва да покрива направените разноски. Освен ако не е уговорено друго, депозиращата страна може да иска предсрочно връщане на депозирани ценности единствено ако това не пречи на музейните културно – образователни или научни дейности. Споровете в този случай се разрешават от Директората. По време на срока, който е определен в споразумението, музейт може да изучава, излага ценностите и публикува получената информация във връзка с това.

6. Директорат по историческото наследство

Директоратът се контролира от Министъра. Неговите правомощия са подробно уредени в закона. Могат да се обособят в няколко групи:

- Въз основа на мнението на специалисти и професионални органи решава относно:

1. деклариране на защитен статус на културните ценности, както и прекратяването на този статус,

2. въпроси за издаването на разрешения за износ на културни ценности

3. трансфер на защитени културни ценности и инвентарите на закритите музейни институции към публичните колекции,

4. деклариране на временен статус на защита за археологически местности от изключително значение,

5. въпроси, свързани с издаване на разрешения за извършване на разкопки,

6. решава дали определен обект да се счита за културна ценност в спорни случаи,

7. въпроси за обезщетения при деклариране на защитен статус.

- Директоратът:

1. Веднъж на всеки пет години преразглежда категоризацията на музеите,

2. Решава въпросите, свързани с искове за връщане на незаконно преместени от или закупени в страната културни ценности,

3. Участва в международната обмяна на информация за откраднати културни ценности,

4. Колекционира, регистрира, обработва и публикува информация и документация за дейността на музейните институции в Унгария.

Директоратът поддържа регистър на:

- защитените културни ценности;
- защитените местности с археологическа стойност и на незащитените, но известни археологически зони;
- културни ценности, които са били незаконно отнети от техните собственици или които са изчезнали;
- разрешения за износ;
- лицензии за дейност на музейни институции.

7. Финансова основа за закрилата на културни ценности

Държавният бюджет подпомага изпълнението на дейностите по повод закрилата на културни ценности и издръжката и дейността на музейната система, както следва:

- чрез бюджета на министерствата, занимаващи се с издръжката на държавните музейни институции,

- по отношение на местните правителства, от бюджета на Министерството на вътрешните работи в нормативно определените граници целеви помощи за културно образование и публични колекции,

- бюджетът на Министерството на културата и образованието трябва да подсигури финансовите средства, необходими за дейността на Директората и за издръжката на следните дейности:

1. официални и професионални задължения, свързани със закрилата на културни ценности (защитени културни обекти и регистрация на археологически зони, начално опазване на археологически находки, упражняване от държавата на привилегированите и права, обезщетяване и т. н.),

2. подпомагане на църковните музейни институти,

3. подпомагане на музейни институции, собственост на фондации, частни лица и трети страни, по пътя на публичното възлагане.

- Правителството създава публична фондация за закрила на културното наследство. Директоратът по културно наследство има правото да внася определена част от своите доходи на публичната фондация.

VI. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И НАРУШЕНИЯ

В Наказателния Кодекс на Унгария – в неговия раздел 216 са уредени следните състави на престъпления, свързани с културните ценности:

1. Вандализъм на исторически монументи

Субект на това престъпление е всяко наказателноотговорно лице, в чието владение се намира исторически паметник (монумент). Изпълнителното деяние се изразява в рушене на този паметник, намиращ се в негово владение.

По друг състав, който е резултатен субектът на престъплението е същият, а изпълнителното деяние е дадено в две разновидности: разрушаване на исторически паметник и причиняване на непоправими вреди на такъв паметник, от които той губи характера си на исторически паметник.

2. Вандализъм на културни ценности

Субект на престъплението е всяко наказателно-отговорно лице. Изпълнителното деяние се изразява в рушене на обект, класифициран като защитена културна ценност. По следващия състав изпълнителното деяние е дадено в два варианта – разрушаване или причиняване на непоправими вреди на обект – защитена културна ценност.

3. Незаконно използване на културни ценности

Престъпление съставлява поведението на онзи, който отчужди обекти, считани за културни ценности и принадлежащи към защитена колекция или част, принадлежаща към защитен групов обект или който не съобщи по надлежния ред за промяна в собствеността на защитени културни ценности.

Престъпление е също така и износът на културни ценности, без да е налице необходимото разрешение за това, когато за него се изисква разрешение или макар и да се извършва с разрешение, е в нарушение на условията по него.

ГЪРЦИЯ

Елена Розалинова

I. ОБЩИ ПРИНЦИПИ НА ЗАКРИЛА

Закрилата на предметите с културна стойност е уредена в Закона за закрила на антиките и културното наследство. Обхватът на закрилата е както за предмети, намиращи се на гръцка територия, така и извън нея, но част от културното наследство на страната. Основните направления, които обхваща закрилата са:

- локализиране, изследване и документиране
- предотвратяване на евентуално разрушаване или повреждане
- консервация в подходящи условия и реставрация
- подобряване на достъпа на обществото до тях
- използване с образователна и естетична цел

На министерство на културата е възложено да се грижи за записването и съхраняването на нематериални културни ценности (традиционно фолклорно и литературно изкуство).

II. ОПРЕДЕЛЕНИЕ И КЛАСИФИКАЦИЯ НА КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ

1. Културни обекти са всички свидетелства за индивидуалното и колективно развитие на човечеството.

2. Паметници са всички материални културни ценности, които са част от националното културно наследство и се ползват със специална закрила.

Видове:

- Антични паметници и антики са културни предмети, датиращи от праисторическия, античния, византийския и късновизантийския период, създадени преди 1830 година. Значението на периодизацията се изразява в това, че недвижимите паметници, създадени до 1453 г. (т.е. до прекратяване съществуването на Византия– *бел. моя, Е.Р.*) са изключителна държавна собственост и се намират под режима на вещи извън оборота (*extra commercium*)

- Съвременните паметници са създадени след 1830 г., но се ползват със закрила поради своето историческо, художествено и научно значение

- Недвижимите паметници са построени или закрепени върху земната повърхност или се намират на дъната на водните басейни, и не могат да бъдат преместени без да бъдат повредени. Преместването им става с разрешение на министъра на културата. Обособени са в няколко групи: антични предмети отпреди 1830 г., паметници с културно-историческо значение, създадени преди повече от 100 години, съвременни културни паметници. Последните две групи се обявяват за недвижими паметници на културата с решени на министъра на културата, което се публикува в „Държавен вестник“. Към недвижимите паметници спадат и движимите предмети, които са неразделна част от тях. Те се ползват директно със закрила на закона, без да е необходимо издаването на административен акт.

- Движими паметници – към тях спадат:

1. паметниците, създадени до 1453 г.;

2. създадени между 1453 г. и 1830 г.;

3. съвременните културни паметници, създадени преди повече от сто години или по-малко от сто години, но с особено обществено, художествено и архитектурно значение.

Предметите, включени в точка 1. и 2. се ползват със закрилата на закон, без да е необходимо издаване на нарочен административен акт. Предметите по точка 3. се определят с решени на министъра на културата, придружено със задължителни указания, изпращани на митническите и полицейски органи. Владението на движими културни паметници може да бъде предоставяно на физически и юридически лица при условие, че е гарантирано доброто съхранение и лицето не е осъждано за тежки престъпления, не е укривал предмети на престъпления, не е нарушавал законодателството в частта му за културното наследство и не е обвиняем във всякащ процес по посочените основания.

- Археологически обекти са части от сушата или дъната на водните басейни с намиращи се върху тях останки от антични паметници или градове

- Историческите местности се характеризират с особеното си историческо и митично значение, имат фолклорни, исторически, художествени, архитектурни особености

- Нематериалните културни паметници включват общоприети практики, обичаи, традиции, митове, танци, ритуали, музика и др., които представляват традиционно фолклорно и литературно наследство.

Репродукциите и масовото разпространение с комерсиална цел или пряко или косвено извличане на финансова печалба на културни памет-

ници, собственост на държавата, било то движими или недвижими, по какъвто и да било начин, включително по електронен път и чрез телекомуникационни мрежи или чрез фотографии, подлежат на разрешение от министъра на културата след заплащане на такса, постъпваща във фонда за археологически постъпления и експроприации. Разрешение може да бъде предоставено както на физическо, така и на юридическо лице Използването на репродукции с образователна, научна или художествена цел също става след заплащане на съответната такса. Размерът ѝ се определя съвместно от министрите на културата, икономиката и финансите.

III. КОМПЕТЕНТНИ ОРГАНИ

1. Държавни органи

Във всяка административно-териториална единица или остров е предвидено създаването на 11-членен **Съвет за културните паметници**, съставен от представители на научни, изследователски и университетски центрове, архитекти, археолози, представител на Националното сдружение на общините, председателстван от съдия от Държавния съвет по законодателство. Съветът има съвещателни функции.

Централният археологически съвет се състои от 17 члена и има компетенции относно античните паметници на културата, археологическите обекти и историческите местности, създадени преди 1830 г. Останалите паметници на културата са подведомствени на **Централния съвет за съвременни културни паметници**. Основната функция на двата съвета е даване на съвещателни мнения за: паметници на културата, разположени на територията на повече от една община или на брега на морето, закрила на обектите, включени в Списъка на световното културно наследство, значителни интервенции, засягащи паметниците, създаване на статут на археологическа и историческа местност или защитена зона, принудително отчуждаване с цел закрила на обекта, преместване на недвижими паметници на културата, класифициране на движимите паметници, износ на културни паметници, временен износ на музейни сбирки, отдаване под наем на движими паметници на културата собственост на държавата.

С решение на министъра на културата се създава 15-членен **Съвет по музеите**, включващ 6 директора на музеи, председателя на гръцкия клон на Международния съвет по музеите плюс административни лица. Правомощията на Съвета е да дава съвещателни мнения относно създаването на държавни музеи, прилагане на принципа на взаимност при организирането на експозиции и по всеки въпрос, касаещ дейността на музеите.

2. Музеи

По смисъла на закона музей е всяко учреждение или организация с идеална цел, учредена като юридическо лице или неперсонифицирано образование, което придобива, приема, съхранява, регистрира, изследва и популяризира сбирки от археологически, художествени и етнологически предмети. Като музеи могат да се конституират всички организации със сходни цели и функции, както и музеите на открито. Учредяването на музей става с решение на министъра на културата при наличието на една или повече сбирки, подходящи сгради, персонал и други необходими средства за постигане на целите. Музей, който е част от дейността на друго юридическо лице, придобива такъв статут с решение на министъра на културата, при наличието на посочените предпоставки. Решението конкретизира типа музей с оглед на притежаваните сбирки, географското положение или организацията, към която принадлежи; самата процедура по учредяването; издаването на съответните сертификати и разрешителни.

Музеите трябва да бъдат отворени за посещение в определени дни и часове, трябва да приемат правилник за вътрешния ред, одобрен от министъра. Излаганите предмети трябва да бъдат задължително регистрирани в Описа на националните паметници на културата. Евантуални промени в музейните сбирки, загуби, придобивки трябва да бъдат нотифицирани на компетентната служба към Министерство на културата. При продажба на аукцион държавата се ползва с право на предпочитание при определяне купувача на паметниците на културата. Забранява се придобиването или приемането на предмети, за които съществува предположение, че са нелегално внесени, откраднати или придобити в нарушение на закона. Изрично е забранено отчуждаването на предмети от сбирките на държавни музеи, при спазване на принципа с отчитане на различията (*mutatis mutandis*) за предметите, които не представляват особен интерес за националното културно наследство. Отчуждаването на предмети, принадлежащи на юридически лица с държавно участие или правителствени агенции и частни юридически лица, както и прехвърлянето към друга музейна сбирка става с одобрението на министъра на културата. Обменът на предмети, които не представляват особен интерес за националната историческо наследство, с чуждестранни музеи също се извършва с разрешение на културния министър.

IV. СДЕЛКИ С ПАМЕТНИЦИ НА КУЛТУРАТА

Всяко лице, което притежава движим античен или съвременен паметник на културата, може да подаде молба за признаване качеството на колекционер от министъра на културата като обезпечи необходимите ус-

ловия за съхранение на предмета. Не може да бъде искател лице, което е осъждано за тежко умишлено престъпление, за нарушаване на разпоредбите за закрила на културното наследство, подправяне, кражби, укриване на предмети на престъпление. Отхвърляне на молбата може да последва и ако е възбудено наказателно преследване. Физическо лице, което се занимава по занятие със дейност по закрила на културни паметници, търгува с антики и други културни ценности и е служител или акционер в дружество със сходен предмет на основна дейност, не може да бъде признато за колекционер. Колекционерите се ползват със същите права и задължения като собствениците и владелците на културни паметници. Те трябва да предоставят описание и снимка на обекта на компетентната служба към Министерство на културата и при евентуални промени са длъжни да уведомят същата в 6-месечен срок. Важи забраната за придобиване на културни паметници, предмет на нелегален износ или кражба. Колекционерите са задължени да улесняват изследването и фотографирането на паметниците на културата от лица, които притежават необходимото разрешение за това. Единството на колекцията не може да засяга без разрешение на министъра на културата, което се издава в четири месечен срок от подаване на молбата. Продажбата на колекции на държавата, музеи или частни колекционери може да се извърши след уведомяване на службата към културното министерство в шест месечен срок от датата на уведомяването. Разрешение се дава и в случаите, когато колекцията е собственост на юридическо лице с държавно участие. В случай на смърт на титуляра, наследникът трябва да подаде молба за признаване качеството му на колекционер в шест месечен срок от приемане на наследството или от изтичане на срока за неговото приемане. Ако са наложителни мерки за съхраняването на колекцията, тя се предава на държавата след изплащане на дължимо обезщетение на собственика в размер в зависимост от ценността на предметите.

Търговци на антични предмети е лице, което по занятие придобива владението и собствеността на движими паметници на културата, придобити по законен начин или посреднички при прехвърлянето на собствеността. Разрешението за извършване на тази дейност се издава от министъра на културата. Необходимите предпоставки са лицето да има необходимия професионален опит; разполага с необходимите условия за съхранение; не е признат за колекционер; не е обвинено или осъждано в умишлено престъпление. Придобиването на движими паметници на културата подлежи на вписване от страна на търговците в предназначенията за това книги, в които се вписва описание на предмета, снимка, произход, личните данни на предишния собственик, цената и датата на прехвърлянето. Ако изнасянето на предмета зад граница е забранено, при прехвърлянето на собствеността търговецът трябва да издаде необходимите документи, удостоверяващи това. В сила е и забраната да не придобиват нелегално внесени или

откраднати културни ценности. Ако търговците престанат да отговарят на някое от изискванията, разрешението може да бъде отнето временно или постоянно.

V. НАКАЗАТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

1. Фактически състави

Кражбата на културен паметник с висока стойност от музей, склад или друго място на съхранение и отделянето на част от недвижим паметник се наказва с лишаване от свобода до 10 години (**член 372 от Наказателния кодекс**). Същата норма се прилага и при съучастие в извършване на кражби и въоръжени грабежи. Присвояването на паметници на културата се наказва с лишаване от свобода до 10 години (**член 375 НК**). Укривателството или отчуждаването на културни паметници, може да се наказва с повече от 10 години лишаване от свобода ако предметът има особена висока стойност. Причиняването на щети под формата на разрушаване, повреждане и замърсяване на паметници, изложени в музеи или други публични места се наказва с лишаване от свобода до две години, освен ако не е предвидено по-тежко наказание. Когато това е резултат от организирано престъпление и при наличието на съучастие на две или повече лица, наказанието е 10 години. Ако лицето, причинило щетата, е собственик на културния паметник, наказанието не превишава 3 години. Ако щетата е причинена по непредпазливост, срокът на лишаване от свобода е не повече от две години.

Неизпълнението на задължението за деклариране на културния паметник се наказва с 2 до 3 години ако лицето без съмнение е знаело, че предметът подлежи на деклариране.

Ако лице отчуждава културен паметник без да има предвидените в закона разрешителни, решения или уведомления с лишаване от свобода до 3 години, освен ако в друг нормативен акт не е предвидено по-строго наказание.

Изкопаването на архитектурни находки без надлежно разрешение се наказва с лишаване от свобода до 10 години. Извършването на други археологически дейности без разрешение и с цел откриване на антични предмети се наказва с лишаване от свобода не по-малко от 1 година. Използването на металотърсач или друга подобна апаратура се наказва с лишаване от свобода до 3 месеца, ако нарушението се извършва системно наказанието е до 3 години.

Лице, което изнася или има намерение да изнаесе извън гръцка територия в нарушение на закона се наказва с лишаване от свобода до 10 години като придобиването на културен паметник в резултат на престъпление

се счита за отегчаващо вината обстоятелство. При неспазване на срока за временен износ се наказва или не по преценка на съда. Срокът на наказанието може да се увеличи до 10 години ако лицето е възнамерявало да изнесе окончателно извън гръцка територия паметника на културата. Нарушаването на разпоредбите на регламент 3911/1992 и директива на Съвета на ЕС, касаещи изнасянето извън територията на ЕС. При наличието на тези фактически състави се предвижда конфискация на нелегално изнесените или новооткрити предмети. Ако съществува някаква законова пречка за конфискация, се налага глоба в размер не по-малко от половината от стойността на обекта.

Лице, което нарушава нормите на Конвенцията за забрана и предотвратяване на нелегалния внос, износ и прехвърляне на собственост на предмети с културна стойност (Конвенция на ЮНЕСКО от 1970 г., ратифицирана със закон 1103/1980 г.), се наказва с лишаване от свобода до 1 година, ако не е предвидено по-тежко наказание.

Лице, което не изпълни съдебно или арбитражно решение, постановяващо връщане на културния паметник по силата на международна конвенция, по която Гърция е страна или съгласно нормите на правото на ЕС, подлежи на лишаване от свобода.

Извършването на незаконни действия и интервенции върху паметниците на културата, в археологическите и исторически местности, както и заобикалящите ги райони, се наказва с лишаване от свобода до 3 години.

Нарушаването на задълженията за опазване и условията за съхранение на културния паметник, се наказва със затвор за не повече от 3 години.

2. Юрисдикция

Изброените фактически състави са подсъдни на 3- членен състав на Апелативния съд. След приключване на предварителното разследване, делото трябва да бъде препратено от главния прокурор на първоинстанционния съд до главния прокурор на Апелативния съд, който може при липса на достатъчно доказателства да отнесе въпроса до Юридическия съвет към Апелативния съд. Ако прокурорът отчете наличието на достатъчно доказателства и със съгласието на председателя на Апелативния съд, делото се отнася директно пред съда и това постановление не подлежи на обжалване.

ПРЕПОРЪКИ КЪМ УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА НАКАЗАТЕЛНО-ПРАВНАТА УРЕДБА, ПОСВЕТЕНА НА ПАМЕТНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА

доц. Борис Велчев

Наред с възпитателните мерки и активното привличане на частния интерес в управлението на културните процеси, приемането и спазването на едно адекватно на съвременните условия законодателство е основна гаранция за запазването на паметниците на културата и тяхното изучаване и популяризиране.

В юридически план, защитата на културно историческото наследство може да се осигури на няколко нива.

Важно място в това отношение заема Конституцията. В конкретния случай, чл. 23 КРБ определя, че държавата се грижи за опазването на националното културно и историческо наследство.

По обясними причини, Конституцията не може да отрази детайлите на спецификата на държавната политика в областта на опазването на културно-историческото ни наследство. Това налага по модела на защитата на други особено важни обществени отношения, да бъде приета Концепция за защита на културно-историческото наследство. Утвърдена с решение на Народното събрание, тя не само би била задължителна, но и като стратегически документ би предопределила съдържанието на бъдещото законодателство в тази област. Нейната полезност е безспорна и липсата на такъв документ издава липса на ясна държавна политика в тази особено важна област.

На следващо ниво, тук следва да бъде отбелязано законодателството с устройствен характер, което да уреди основните понятия, да дефинира обектите на защита и да регламентира функциите на държавата, обществото и частния бизнес. На това ниво следва да се уреди и системата от административни санкции за относително по-малко опасните посегателства срещу паметниците на културата.

Особено място в рамките на законодателното ниво заема наказателно-правната защита на паметниците на културата. Със своя специфичен инструментариум, наказателното право позволява не само да бъдат наказани най-тежките посегателства върху историческото наследство. То дава възможност да се реализира и специална, и генерална превенция, която е съществена част от възпитанието на гражданите. И все пак, основната роля на наказателното право в този случай е да осигури запазването на

паметниците на културата – както физически, така и по отношение на правата на държавата върху тях.

Не може да има адекватна наказателноправна защита на паметниците на културата в отсъствието на национална концепция за отношението на държавата към тях. Наказателната репресия е само начин за провеждането на държавна политика в този сектор. Отсъствието на ясно формулирана и модерна държавна политика, обрича наказателноправната уредба на фрагментарност и в нашия случай ѝ придава архаично звучене.

Българското наказателно право разглежда опазването на културно-историческото наследство като елемент от дейността на държавните органи и го защитава като част от защитата на функционирането на държавния апарат. Само това обстоятелство е достатъчно, за да квалифицира подхода на българския законодател като нелогичен. Самите паметници на културата не се разглеждат като самостоятелен обект на защита, като носители на такава обществена ценност, която да позволи в НК да се обособи специален раздел, посветен на тази защита. Нещо повече, не само в НК няма отделна глава, която да отчете особеностите на престъпната дейност с предмет паметници на културата, но и дори в рамките на Глава осма (Престъпления против дейността на държавните органи, обществените организации и лица, изпълняващи публични функции) няма обособен раздел за тези престъпления. В момента те заемат място в НК между престъплението, свързано с незаконното премахване на печат, поставен от орган на властта и престъпленията срещу флората и фауната. Очевидно е, че опазването на културно-историческото наследство понастоящем не е приоритет на българската държава.

Впрочем, това трудно може да бъде иначе в момент, в който държавата не е дала публичен отговор на основни въпроси на своята политика в тази област, за да създаде защитата на онези ценности, които тя намира за приоритетни. Все още не знаем например, дали държавата има истинско намерение да насърчи легалния вътрешен пазар или ще продължи да третира частните колекционери на ръба на закона. Предстои да стане ясно отношението на държавата към възможността за финансова самостоятелност на музеите и възможността те да се финансират от продажба на повтарящи се предмети от техните фондове или други предмети, които никога няма да бъдат експонирани. Продължава да бъде неясна възможността за концесиониране на недвижими паметници на културата. Отношението на държавата към износа на паметници на културата продължава да отразява архаични тенденции дори по отношение на легитимни колекции. Макар да е разбираемо желанието да се защити националният интерес, дори и за сметка на ограничаване на частното право на собственост, сегашното състояние на нещата е крайно рестриктивно.

По-конкретният анализ на предвидените в НК състави за защита на паметниците на културата показва, че те могат да бъдат систематизирани в няколко групи.

На първо място това са състави осигуряващи физическата цялост и съхранението на паметниците на културата. Предвидени са наказания за унищожаване и повреждане на паметници на културата, както и за даването на разрешение за унищожаване или видоизменяне на паметник на културата без законово основание.

На второ място, предвидени са състави, осигуряващи запазването на нашето културно-историческо наследство на българска територия. Предвидено е наказание за износ на паметници на културата без разрешение. Тази „териториална“ защита отива дори още по-далеч – носи се наказателна отговорност за всякакви сделки с паметници на културата, извършени със съзнанието, че приобретателят може да изнесе съответните предмети зад граница.

На трето място, НК съдържа състави с предмет паметници на културата, които осигуряват запазването на правата на собственост на държавата по отношение на намерени такива предмети. За намирането им трябва да се съобщи на властта трябва под страх от наказателна отговорност.

На четвърто място, предвидени са състави, целящи да се противодейства на иманярството, като е забранено извършването на незаконни археологически разкопки и проучвания, като по-тежки наказания се налагат при използването и на технически средства.

Накрая, наказателна отговорност е предвидена и за извършването на всякакви сделки с археологически обекти без разрешение.

Наказателноправната защита на паметниците на културата разкрива ясно дефекта на законодателния подход. Вместо да приеме национална стратегия, в която да отрази политиката си за запазване на културно-историческото наследство, и в изпълнение на тази политика да приеме съответните правни мерки за защита на паметниците на културата, държавата се задоволява мимоходом да уреди в НК някои основни посегателства срещу културното наследство. Повечето от тях са логични и на практика могат да бъдат открити във всички законодателства. Няма как да не бъде защитена физическата цялост на паметниците на културата чрез забраната на тяхното повреждане и унищожаване. Логично изглежда и задължението да се съобщи на държавата за намерен паметник на културата, защото той е държавна собственост.

За съжаление, уредбата страда не само от недостатъчна задълбоченост, но и показва правно-технически дефекти.

Не е предвидено задължението да се предаде намерения паметник на културата, а само задължението да се съобщи за него „на властта“. Формално погледнато, едно лице може да съобщи на някой държавен орган за намерен паметник на културата и от това да не последват никакви действия на дър-

жавата да си прибере намереното. Трудно може да бъде обяснено каква е разликата между паметника на културата и „ценната историческа находка“, посочена в чл. 278а НК. Неясно е съотношението на забраната за износ на паметници на културата без разрешение и разпоредбите относно контрабандата. Съмнителна изглежда свръхзащитата, предвиждаща наказателна отговорност на онзи, който легално отчужди законно притежаван паметник на културата, „като знае, че може да бъде изнесен от страната“. Несигурна е защитата на археологическите паметници срещу незаконни разкопки в тяхната „охраняема зона“, тъй като това понятие се отнася единствено до декларираните археологически обекти. Не са предвидени квалифицирани състави за вещно укривателство, когато негов предмет са паметници на културата. Накрая, няма практическо приложно поле разпоредбата на чл. 278б, ал. 3 НК за сделки с паметници на културата вътре в страната без разрешение, тъй като такъв разрешителен режим изобщо липсва.

Препоръките към усъвършенстването на наказателноправната защита на паметниците на културата могат да бъдат в няколко насоки:

1. На първо място, необходимо е законодателят да оцени значението на посягателствата срещу културно-историческото наследство и спецификата на техния обект, като ги обособи в отделна глава и поне в отделен раздел.

2. На следващо място, необходимо е да се направи внимателна преценка за това, какъв да бъде пределът на наказателната репресия. Струва си например да бъде преоценена забраната за сделки, само защото прехвърлителят знае, че вещта може (без да е сигурен в това) да бъде изнесена зад граница.

3. На трето място, налага се правно-техническо подобряване на някои състави. Добре е да се предвиди кого точно трябва да информира един гражданин за намерен паметник на културата и дори – дали да не бъде задължен направо да предаде намереното. Отделно от това би следвало да се посочи, че несъобщаването за намерен паметник на културата е престъпление само в немаловажни случаи, за да не бъдат изкуствено правени хората престъпници, само защото са намерили например една монета, без особена стойност.

4. Трябва да се премахне съставът за извършване на сделки с паметници на културата вътре в страната без разрешение. Не само, че в момента няма режим за получаване на такова разрешение, но и това е израз на свръхрестриктивност, която на практика ликвидира легалния вътрешен пазар на паметници на културата.

5. Необходимо е да се предвидят по-тежко наказуеми случаи на контрабанда и на вещно укривателство, когато те имат за предмет паметници на културата.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ В БЪЛГАРСКАТА МУЗЕЙНА СИСТЕМА И НЕОБХОДИМОСТТА ОТ НОВ ЗАКОН ЗА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

доц. д-р Иля Прокопов

1. НЯКОИ ПРОБЛЕМИ, ПРОИЗТИЧАЩИ ОТ СЕГА ДЕЙСТВАЩАТА ПРАВНА УРЕДБА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО В БЪЛГАРИЯ

1. **Частните музеи и колекции.** В законите, посветени на културата, липсва понятие за колекция, а макар и да е дадено такова за музей в чл. 7, ал.1 на ЗПКМ, то не е единно и изключва частните музеи от своето приложно поле, защото те не са културни институти. Създаването на частни музеи в момента е трудно за реализация⁴;

2. Ролята и правомощията на националните, държавните, регионалните, общинските музеи не са адекватни на съвременните нужди и те не могат да изпълняват ролята на основни лостове в областта на културното и историческото наследство;

3. Разделянето в текстовете на закона и в практиката на движими и недвижими паметници на културата и предоставянето на управлението им в ръцете на различни органи обособява по същество двойствен режим в техния статут. На практика и юридически музеите не разполагат с правомощия да упражняват надзор и грижа спрямо недвижимите паметници на културата, като за последните остава единствено компетентен НИПК, който не разполага с необходимия ресурс повсеместно да осъществява дейността по управление на недвижимите ПК. Това положение не позволява на музеите да извършват работи по конкретни недвижими обекти, в които са включени и движими такива.

4. Наредбата за реда за извършване на оценка на декларирани движими паметници на културата, собственост на юридически и физически лица, влязла в сила от 01.01.2005, не работи ефективно. Така например при повече от 20 000 колекционери⁵ нумизмати в България са необходими хиляди

⁴ До момента няма информация за успешно приключила процедура по създаване на частен музей в България.

⁵ Това беше официалната бройка само на членовете на нумизматичното дружество в България до 1989 г.

лицензирани експерти оценители в музейните комисии, които да работят само и единствено по тази наредба, без да се занимават с други служебни ангажименти. Сега те са само няколко десетки души. Процесът по оценка и регистрация би продължил при активна работа десетки години;

5. Статутът на „паметник на културата“ е неясен и внася много проблеми, както в практиката на музеите, така и в работата на съдебната власт. Макар и в чл. 3 ЗПКМ да е дадено определение на паметник на културата, не са правно регламентирани критериите, на които трябва да отговаря един предмет, за да обоснове задължение за неговия притежател да го декларира като паметник на културата. Наред с това чл. 12, т.1 ЗПКМ *ex lege* признава на определени обекти (като археологическите обекти например, за които съществува легално определение – *всички движими и недвижими материални следи от говейшка дейност от миналите епохи* и т.н.) качеството на паметник на културата, т. е. те са такива автоматично въз основа на закона, а не след като бъдат регистрирани. Тази законова постановка дава възможност за паметници на културата да се считат и обекти, които не притежават особена стойност, защото те по право автоматично се превръщат в такива, а законът не предвижда критерии, по които обектите да се отсяват и преценяват при включването им в категорията „паметник на културата“. Необходимо е конкретно и последователно законът да закрепил критериите, които трябва да са меродавни при преценяване на значимостта на отделните обекти – като цялост, съхраненост, художествени елементи, съдържащи се в него, стойност (художествена, научна, колекционерска, парична);

6. Няма пълна яснота по отношение на размяната и сделките с артефакти и ценности в страната;

7. Липсва изградена позиция за **легален/официален** пазар на културни ценности, а оттука и правила, по които да става това;

8. Специалистите в музеите страдат от ниска и дори срината престижност на своята професия. Те нямат ясни перспективи за професионално развитие и растеж. Не са им подsigурени адекватни условия за специализация – не е практика да се организират перманентно или периодично специализирани обучения; кадрите изостават в професионалната си подготовка и са далеч от европейските стандарти.⁶ Понастоящем у нас те нямат възможност да получат и допълнителна специализирана подготовка, която да гарантира, че те притежават необходимите знания и умения и която да бъде надлежно удостоверена със съответен документ. Никъде в страната не се извършва обучение за експерти на културни ценности. В закона няма текст, който да регламентира статута на експертите – техните права и задължения, изисквания към лицата, които могат да бъдат експерти, задължително ниво на квалификация, документ, който да удостоверява качеството им на експерти.

⁶ Например в съседна Гърция специалистите преминават през периодично обучение и повишаване на квалификацията при това в чужбина във водещи университети и институти.

II. ПРИМЕРИ ОТ СЕГА ДЕЙСТВАЩИЯ ЗАКОН ЗА ПАМЕТНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И МУЗЕИТЕ

Чл. 5, ал. 5 ЗПКМ⁷. Наименованието на обозначения в тази разпоредба орган е Национален **институт** за паметниците на културата (НИПК). Правилникът му се утвърждава от МС.

По **ал. 6** наименованието на компетентния тук орган е Национален **център** за музеи, галерии и изобразителни изкуства (НЦМГИИ). Не се посочва кой утвърждава правилник (дали МС или Министерството на културата) за дейността му за разлика от предната алинея. Разделението на организациите, администриращи въпросите с паметниците на културата в зависимост от това дали се касае за движими или недвижими такива няма основание да съществува. Преди всичко един предмет е паметник на културата, независимо от това дали е движим или недвижим и като такъв за него би следвало да се прилага единен режим – общи правила за управлението на всички паметници на културата. Разбира се тук не се изключва възможността някои значими специфики на отделните паметници на културата, произтичащи от техния вид да бъдат отчетени като се санкционират с правна норма. Прилагането на единни правила изисква съществуването на един общ орган, който да е компетентен и да се занимава с управлението на паметниците на културата – той би могъл да се нарича Агенция по културно-историческото наследство и да е създаден като ведомство към Министерството на културата.

Понастоящем двата органа, които се занимават с управлението на паметниците на културата не разполагат с идентични правомощия. Неравното им третиране проличава и от самите им наименования – единият е „институт“, а другият – „център“. НИПК разполага с много по-широка автономия от НЦМГИИ – дейността и правомощията му включват елементи, характерни за изпълнителната власт (актуване, съгласуване и пр.). Касае се за странен хибрид овластен наднормено, който едновременно дава научни консултации и мнения, взема решения и сам си дава оценка за работата. Не съществува реална система за контрол и обществен мониторинг.

Дейността на музейната мрежа е безнадеждно оплетена в практическата невъзможност на Националния **институт** за паметниците на културата да бъде едновременно на хиляди места в страната. Като пример може да се посочи, че в НИПК има само няколко инспектори в направление археологически паметници. Добрата практика от близкото минало беше в местните музеи да има инспектори и отговорници за всяко населено място. Те поддържат бази данни, работен архив и пълна картотека които се

⁷ По-горе в текста са цитирани само членовете и алинеите, а не пълния текст. Виж пълните текстове в ЗПКМ.

осъвременяваха перманентно. По места да работят комисии включващи музейните експерти, представители на местните органи на самоуправление, които да разрешават всеки един възникнал проблем и да съгласуват дейността си с НИПК или съответната държавна агенция. Днес работата би била много ползотворна и облекчена, ако се изгради подобна система на работа по места и само в случаи на обекти с национално или с особено значение да се търси санкцията на министерство или на друго учреждение. Съществуването в новите условия на институцията като НИПК, която осъществява солиден монопол при ограничена отговорност следва да се коригира в текстовете на новия закон. В своята дейност тя трябва да отразява възможно най-добре интересите на обществото и добре би било да бъде поставена под обществен мониторинг. Най-ефективно би действала като основна съставна част на държавна агенция и пр.

Националният център за музеи, галерии и изобразителни изкуства – координира, контролира и методически ръководи опазването и разпространението на движимите паметници на културата. Резултатите през последните години и особено в практиката показваха, че подобна институция е натоварена с много тежки отговорности, а срещу това е облекчена с недостатъчни правомощия. В досегашната практика **Националният център** за музеи, галерии и изобразителни изкуства не беше в състояние да партнира на другите „участници“ в дейностите, които са му вменени в задължение, защото другите са министерства, общини, областни управи, агенции и пр. Съществува явно неравенство, което не позволява директен контакт, равнопоставен диалог и вземане на решения. За да се достигне до решение за всеки един, включително дребен и незначителен въпрос се търси подпис на министър или ресорен негов заместник. Такова понятие като „**център**“ в изпълнителната власт не е подходящо, особено що се отнася за един толкова невралгичен ресор като движимите паметници на културата. Полезната практика е да се реорганизира тази институция в държавна агенция, като и се дадат пълните правомощия за управление на всички дейности по движимите паметници на културата. Ресорът е много широк и обхваща както дейности, така и значителни територии в страната. Най-ефективно би действала системата, ако на музеите се дадат необходимите правомощия за предприемане на съответните действия, свързани с управлението на паметниците на културата и те да действат като регионални и местни звена на централното ведомство. Полезно би било да се възприеме принципът на децентрализация в управлението на паметниците на културата, като регионалните музеи играят ролята на представителства по места на централния орган, отговорен за паметниците на културата.

Чл. 7, ал. 1. Музеите са научни и културно-просветни институти, които издирват, изучават, събират, придобиват, съхраняват, документират и популяризират паметници на културата.

Ал. 8. Частните музеи са „културни организации“ по смисъла на Закона за закрила и развитие на културата.

Коментар към чл. 7 (ал. 1 и 8):

Така регламентирани музеите не могат да извършват пълноценна дейност по опазване и охрана на националното богатство, каквото са паметниците на културата. Те стоят покрай събитията. Явна е липсата на цяло звено в тази дейност. Полезната практика в миналото, в която България има добър опит е наличието на Дирекции „Културно-историческо наследство“ по области. Те бяха естественият лост на държавата за пълноценна работа във всички сфери на паметниците на културата. Единствено те разполагаха с администратори и експерти по всички направления. Те координираха и консултираха дейността на държавните и общински структури в процесите на превантивни мерки, контрол, опазване, санкциониране, конкретни дейности (разкопки и проучвания, консервация и реставрация, научно-изследователска и пр.). Практиката показва, че това е една от най-сполучливите форми на работа досега. Подобна е дейността и днес на ефориите като регионални и областни структури в съседна Гърция.

По отношение на частните музеи. Те са регламентирани като „културни организации“ по смисъла на Закона за закрила и развитие на културата. Между двата закона – а именно ЗЗРК и ЗПКМ има колизия в правно-техническо отношение: нормата на чл. 7, ал.1, която съдържа определението за музей говори единствено за културни институти, а не и за културни организации, каквито са частните музеи и по този начин те са изключени от определението за музей. Това е накарало законодателя механично да вмъкне в ЗПКМ текста на ал. 8 за частните музеи, но той не дава определение за тях, а само констатира, че са културни организации по ЗЗРК. Необходимо е правната уредба както за публичните, така и за частните музеи да се обедини и унифицира, като се даде единно определение за музей. Добра и полезна практика би било не само да се подкрепя желанието на гражданите да създават частни музеи, но и да се даде импулс за това. Частните музеи следва да са равноправни и пълноценни участници на полето на културата, да са поставени в условия на същия данъчен комфорт при който работят останалите музейни институции. Тяхната дейност изцяло да е в рамките на законите и по нищо друго да не се различават от държавни, общински и пр. музеи, освен по собственост, начини на финансиране и управление. Те да бъдат под държавен и обществен контрол, така като и останалите музейни институти.

По отношение на регламентацията на **националното богатство** биха могли да се отправят също определени забележки. В ЗПКМ е предвидено, че обектите от основния и обменния фонд на музеите са национално богатство. Научно-спомогателният фонд не би могъл да има принос за наци-

оналното богатство, т. к. в него не влизат въобще паметници на културата, а онези предмети и материали, които са от значение за изследователската, експозиционната и образователната дейност на музея. Тук проблемът е следният – дали не се разширява прекалено кръгът на движимите ПК – национално богатство, като се включват в него автоматично обектите от двата фонда на музея – основен и обменен. Това води до по-тромава система на обмен на ПК, доколкото по отношение на националното богатство са установени редица ограничения. От друга страна трябва да се прецени доколко е целесъобразно задръстването на музеите с многократно повтарящи се ПК, които са били регистрирани, изследвани и за които се знае, че повече няма да бъдат изложени и доколко би могла да бъде призната възможността на музеите да се финансират от продажбата на подобни предмети. Приложените критерии за квалифицирането на един паметник на културата като национално богатство са установени прекалено общо (национално богатство представляват онези паметници на културата, които са с най-голяма научна или художествена стойност) и по този начин на практика неприложими, тъй като не са изработени унифицирани стандарти за определяне на стойността на паметниците на културата. Наред с това авторите на промените в закона са подхождали механично определяйки за национално богатство автоматично паметниците на културата, включени в музейните фондове при неизяснени обстоятелства, без да се позовават на ясно установени критерии. Някой би следвало да е отговорен и да знае, че в музейните фондове са инвентирани и артефакти/материали без особена историческа, научна, художествена или колекционна стойност, които по никакъв начин не биха могли да попаднат в категорията национално богатство. Това се е случило особено през периода 60-70те години когато едно от основните изисквания към музеите в страната е било да имат повече инвентирани бройки и което е било един от основните показатели за атестирането на музеите. Законодателят би следвало да предвиди чрез въвеждането на легални критерии как да отсее материалите без стойност от фондовете или да се извърши преместване от един фонд в друг, за да не ги превърне в паметник на глупостта на цяла епоха, давайки им статут, за който те нямат стойност. Добрата практика е да се определят ясни материални критерии и то по-ограничителни, по които един предмет би следвало да бъде вписан в музейния фонд, кой следва да извърши оценката и кой да носи съответната отговорност. Друго разрешение би било, както беше отбелязано по-горе инвентирани във фондовете на музеите ПК да не стават национално богатство *ex lege*, а тяхното класифициране като такива да става на базата на изрично регламентирани критерии.

Терминът национално богатство по отношение на движими паметници на културата насочва съгласно сега действащия закон предимно към музеите и техните фондове. Наред с това в ЗПКМ е отбелязано, че ПК – на-

ционално богатство са онези движими ПК, които са с най-голяма научна и културна стойност и представляват значителен интерес за националното наследство от историческа, художествена или археологическа гледна точка. Няма единно общо легално определение в Република България що е **национално богатство**, къде и от кой се съхранява. Извън музеите предмети с особена стойност се съхраняват в различни институции, някои от които буквално са „държава в държавата“ и никой при никакви обстоятелства на практика не може да ги контролира, да констатира състоянието им, да предложи за обществена полза техния ресурс. В публичните регистри няма информация за тях. Става дума за предмети, организирани в музеи, сбирки и колекции, не попадащи под административното управление и влияние на МК. Нещо повече, при досега действащата нормативна база не се извършваше остойностяване на паметниците на културата. Те не се водят счетоводно, а оттам и никой не носи конкретна отговорност като материално отговорно лице за съответния паметник. При случаи на унищожаване, загубване, кражба и пр., *post factum* се назначават комисии, които да установят щетите. Поне по два пункта това води до неточности и субективизъм. Първо физически паметникът вече не е налице за да бъде експертизиран⁸, второ оценяването става колективно от група хора, обикновено ангажирани служебно и събрани по силата на административна заповед за назначаване на комисия. Често членовете на комисията са колеги на лицето което е отговорно, т.е. свързани и зависими в определена степен. Така днес на никого не е известно с какъв актив разполага България глобално, каква е общата стойност на т.н. „**национално богатство/национално съкровище**“.

Чл. 9 – предвижда, че музеите се ръководят:

а) методически от МК;

б) в научно-изследователската дейност – от Българската академия на науките и съответните ведомствени научноизследователски институти и учреждения;

в) в административно-организационно отношение – от кмета на общината и ведомството, към което се числят.

Коментар към тази разпоредба:

Най-сигурният начин да вържеш ръцете на един институт е да го поставиш под ръководството на няколко висши инстанции. Добрата практика е да се предвиди в закона и да се даде такъв статут, който да даде свободата

⁸ Много рядко предметите са добре документирани фотографски и пълно описани. Обикновено се налага оценяването на вече липсващи инвентарни музейни единици да се извършва по бегли описания.

на действие както в специализираната сфера, така и в стопанската. Един от доказаните в практиката начини е създаването на „бордове“ (управителни съвети с добре балансирани квоти) които да носят отговорност и да управляват музеите съгласно закона и според устройствените си правилници.

Чл. 11, ал. 3: „Движимите паметници на културата, собственост на юридически и физически лица, се декларират от собствениците и регистрират от най-близкия регионален музей или специализиран национален музей. При регистрацията въз основа на оценка, извършена от експертно-оценителната комисия на музея, се определя стойността на всеки деклариран движим паметник на културата и на паметниците на културата, представляващи национално богатство.“

Технически е много трудно това да се осъществи. Показва го и практиката през последната година. Цитираната разпоредба е в сила от 01.01.2005 г. и до момента регистрациите, които тя предвижда, ако изобщо са правени са епизодични. Не въведен срок за регистрация, което автоматично прави тази разпоредба неефективна. Натоварването с отговорност на музейни експерти, организирани в комисии, разходът на много време, липсата на възнаграждение за експертите и пр. са само част от проблема. Добрата практика е да се премахне задължителната регистрация, а да се въведе доброволна за онези паметници на културата, чийто собственици биха искали да ги експонират, публикуват, дадат някакъв защитен режим и пр. Самата оценка, както е в страните с добър опит и традиции става от независими експерти оценители, листвани в съответната браншова организация.

Чл. 15, ал. 1 и 2. Според ал. 1 разрешението за археологически проучвания се дава от Археологически институт с музей при БАН съгласувано с МК, а според ал. 2, ако се нанесат вреди или се създаде опасност за паметниците проучванията се прекратяват със заповед на министъра на културата (без съгласуване с Археологическия институт).

Коментар: Видимо има двоен стандарт, различни нива на вземане на решения и размита отговорност. Археологическият институт е орган с научно – изследователски правомощия и е нецелесъобразно да се предостави в неговите ръце такова правомощие като даването на разрешение за извършване на археологически проучвания. Нормалното е този който дава разрешение да поеме и отговорността и да го прекрати заедно с последствията, а в случая видимо не е така.

Чл. 32а, ал. 3–7. В него изобщо липсват термини като „фалшификат“ и „художествена реплика“ на паметник на културата – определения, много важни за доброто функциониране на закона. Така може да настъпи сериозно объркване и да се допусне пробив в юридическата защита на паметниците на културата.

III. ПРЕДЛОЖЕНИЯ

- Да се премахне всяка възможност поради липса на регламентация да бъдат репресирани и притеснявани множество български граждани само поради факта, че имат собствени колекции или някакви интереси в областта на историята, археологията, етнологията и пр. Да се премахне задължителният регистрационния режим на частните и обществени колекции, тъй като в сегашния си вид се нарушават конституционно признати права на гражданите.

- Да се въведат ясни критерии за паметниците на културата – национално богатство, както и за всички останали категории предмети попадащи под действието на закона;

- Да се пресече по естествен път изтичането на ценности от България чрез балансиран мерки и условия. Да не се разчита само на репресивни действия, а да се предвидят и мерки като отварянето на легален национален пазар и пр.;

- Да се въведат принципите на деконцентрацията в дейността и правомощията на регионалните музеи за да се постигне по-голяма гъвкавост, стриктност и своевременност при прилагането на закона;

- Да се премахне съществуващият негласен монопол на т.н. „Културна мафия“ върху дейностите в областта на „Културно-историческото наследство“. Да се излезе от срамната ситуация, когато корпоративни и групови интереси надделяват над общонационалния интерес, а културно-историческото наследство на България е превърнато в ресурсен център за частни среди в страната и чужбина;

- Да се развие институционално в България експертната дейност и се създаде според съвременните изисквания институцията на независимия експерт в областта на културно-историческото наследство;

- Да се създадат законови условия за включване на неправителствения сектор в управлението и контрола на културно-историческото наследство;

- Да се предвиди в текста на закона създаването на адекватна структура в изпълнителната власт която да има необходимите правомощия и да покрива целия сектор на културно-историческото и природно наследство, без неговото управление да се предоставя в зависимост от делението му на движимо и недвижимо.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основният проблем, който българският законодател трябва да реши, е да изработи ясна концепция за провеждането на държавната политика в областта на културното наследство.

Трябва да се прецени какво значение се отдава на културното наследство. От разбирането на проблема в неговата максимална дълбочина, което ще проличи в дадения отговор, ще зависят и конкретните стъпки. Възможностите за развитие са няколко и те могат да бъдат групирани в две основни направления:

На първо място – да се подходи към изработване на цялостна **Национална концепция за културното наследство на Република България**. В нея би следвало да се отрази огромното значение, което българското общество съзнателно отдава на това наследство и го свързва с принципа на самото си съществуване. Това означава осъзнаване чрез припомняне и припознаване, без да се допуска връщане назад в какъвто и да е смисъл. Също така означава единение на идеята за съществуване и позитивно развитие, в което разбирането и осъзнаването на наследството да стане изходна позиция за духовен подем на българското общество. Това е напълно възможно само при достигната определена степен на зрялост на обществото и при съобразяване на българските национални особености.

Другият вариант е да се продължи компромисът и да се игнорира проблемът, че липсва правилен подход на законодателя и че съществуващото законодателство в тази насока страда от явни противоречия, архаичност и нелогичност и не работи в посока на националните интереси. И всичко това при наличието на чл. 23 от Конституцията на Република България, с който отдавна е дадена зелена светлина за положителна промяна.

БЕЛЕЖКИ

* „Свързани лица“ – легално определение или споменаване на това понятие се съдържа в редица закони, повечето от които са свързани с данъчното облагане – ЗДДС, ЗКПО, Закона за акцизите и т.н. Наред с тях уредба се намира и в редица други закони – Закона за банките, ТЗ, Закона за държавния служител, Закона за счетоводството и много други. Подходът на законодателя в различните закони е различен – в едни случаи препраща към определението в параграф 1 на ТЗ, в други случаи изчерпателно изброява лицата, които следва да се считат за свързани (в този случай по хипотези различните закони си приличат, като в зависимост от съществото на отделния закон законодателят е счел за необходимо да предвиди някои специфики като стесни или разшири кръга на хипотезите) или дава самостоятелно определение за свързани лица (такъв е случаят по Закона за счетоводството – параграф 1, т.6). ТЗ като общ в повечето случаи в параграф 1, т.3 на допълнителните си разпоредби изброително е посочил кои лица са свързани. Това са:

1. съпрузите, роднините по права линия – без ограничения, по сребрена линия – до четвърта степен, роднините по сватовство – до трета степен включително;
2. работодател и работник;
3. лицата, едното от които участва в управлението на дружеството на другото;
4. съдружниците;
5. дружество и лице, което притежава повече от 5 на сто от дяловете и акциите, издадени с право на глас в дружеството;
6. лицата, чиято дейност се контролира пряко или косвено от трето лице;
7. лицата, които съвместно контролират пряко или косвено трето лице;
8. лицата, едното от които е търговски представител на другото;
9. лицата, едното от които е направило дарение в полза на другото.

Изглежда като критерий при определяне на връзката между лицата законодателят е възприел наличието на някаква икономическа зависимост или на роднинска обвързаност между тях, което и именно обуславя възможният интерес при осъществяване на едно или друго действие от тях. В ЗКПО е възприет същият подход както в ТЗ при определянето на „свързани лица“, като наред с категориите по ТЗ са добавени още две точки:

1. за лицата, които участват пряко или косвено в управлението, контрола или капитала на друго лице или лица, поради което между тях могат да се уговорят условия, различни от обичайните;
2. тук законът включва всички останали случаи, определени в съответствие с критериите в счетоводното законодателство – т.е. въз основа на тази точка в ЗКПО се разширяват хипотезите и за случаите на свързани лица по смисъла на Закона за счетоводството.

В чл. 13 на ЗКПО са предвидени правните последици когато свързани лица осъществяват своите взаимоотношения при условия, които оказват влияние върху размера на печалбата и доходите, отличаващи се от условията при несвързани лица. В този случай печалбата и доходите им (това е правно релевантният факт от значение за определяне на облагаемата основа) се установяват при условията, които биха възникнали за несвързани лица.

По Закона за счетоводството в параграф 1, т.6 е постановено, че са свързани лицата, когато едното е в състояние да контролира другото или да упражнява върху него значително влияние при вземане на финансови решения и решения относно дейността, в съответствие с приложимите счетоводни стандарти. В тази връзка трябва да се отбележи Международният счетоводен стандарт 24 от 2005 г. за оповестяване на свързани лица, където в параграф 5 са дадени дефиниции на понятията „свързано лице“, „контрол“, „значително влияние“. Наред с това са посочени различни методи за определяне на цената при сделки между свързани лица, засегнат е и въпросът за оповестяването в счетоводните отчети на някои категории свързани лица.

“Вещи лица” – необходимостта от тях възниква във висящ процес когато съдът не разполага с такива специални знания и умения, които са необходими за изясняване на определени обстоятелства по делото. В този случай се назначава експертиза. За всеки съдебен район на окръжен съд се съставя списък на специалистите, утвърдени за вещи лица. За включване на специалисти в списъците на вещи лица предложения могат да правят министерства, ведомства, учреждения, общини, съсловни и други организации и научни институти, както и лично самите специалисти. Предложенията по принцип се изпращат до председателя на съответния окръжен съд. ВКС, ВАС, Върховната касационна прокуратура, Върховната административна прокуратура и Националната следствена служба при необходимост утвърждават отделен списък за нуждите на своята дейност. До тях се изпращат и предложенията на лицата за включване в този списък. Самите предложения трябва да съдържат определени данни – трите имена на специалиста, домашния му адрес, телефон за връзка и данни за неговото образование, специалност, местоработата, заеманата длъжност, продължителността на трудовия му стаж, стажът му като вещо лице и продължителната квалификация. Предложенията трябва да са придружени със съответните документи, които да удостоверяват обстоятелствата в предложенията. Списъците се утвърждават от комисии в състав: председателите на апелативния и окръжния съд, окръжния и апелативния прокурор и директорът на окръжната следствена служба, а списъците на висшите съдебни органи – съответно от комисия в състав: председателят на ВАС и този на ВКС, главният прокурор и директорът на Националната следствена служба. Председателят на апелативния съд изпраща списъците за съдебния район на апелативния съд на министъра на правосъдието за обнародване в „Държавен вестник“. Списъците са примерни – при необходимост за вещи лица могат да се назначават и специалисти, които не са включени в тези списъци. Ако нуждите на съответния съдебен орган налагат това, той може да назначи вещо лице от списъците на други съдебни райони. Списъците са публични – обявяват се на достъпно място от съответния орган на съдебната власт и се огласяват чрез Интернет от Министерството на правосъдието. Вещите лица в гражданския процес – както беше отбелязано по-горе за адекватното и правилно установяване на определени факти, от съществено значение за правилното разрешаване на повдигнатия пред съда правен спор, понякога са необходими специални познания и опит, каквито не се предполага да притежава съдията или членовете на решаващия състав. В такъв случай се налага назначаването на вещо лице, което на базата на предоставените му материали да изготви своето експертно заключение по поставените му в определението на съда въпроси (вж. чл. 157, ал.1 ГПК). Вещото лице трябва да представи писмено заключение, да се яви в съдебното заседание и да отговори на допълнително поставени му въпроси. Необходимо е лицето, което дава заключението, да притежава процесуална правоспособност на вещо лице. Най-общо казано, то трябва да притежава висока степен на специална подготовка в дадена област (арг. чл. 157, ал.1 и чл. 159 ГПК). Доразвитие на същата идея има в Наредба 10 за съдебните и арбитражни експертизи и Наредба 23 за съдебномедицинските, съдебнопсихиатричните и съдебнопсихологични експертизи. Посочени са специалистите, които могат да дават заключения по граждански дела. Лице, което не притежава предвидените в цитираните наредби качества, няма процесуална правоспособност на вещо лице. Установеното в заключението и от отговорите на вещото лице няма материална доказателствена сила за съда, защото той не е длъжен да го възприеме (чл. 157, ал. 3 ГПК). Доказателствената стойност на заключението зависи основно от два фактора. От вътрешна страна тя зависи от това доколко аргументирано и компетентно е даденото заключение: доколко от изследваните материали с оглед на ползваните методики изводите могат да бъдат еднозначни и достоверни. От външна страна доказателствената стойност на заключението зависи от това доколко то логично се свързва с останалия доказателствен материал по делото. Преценката на доказателствената

стойност на заключението на вещото лице и на неговите отговори, дадени по време на съдебното заседание, зависи от съда, но във всички случаи в мотивите към съдебното решение трябва да се изложат съображения за възприемането или невъзприемането на едни или други моменти в заключението, т. е., да се изясни защо съдът е оценил доказателствената му стойност по този начин, по който го е направил.

В нашето законодателство е вложено еднозначно съдържание в понятията експерт и вещо лице, когато те са използвани в различните нормативни актове. Този извод следва от параграф 1, ал.2 на Наредба 1 от 5 май 2004 г. за условията и реда за определяне на възнагражденията на вещите лица, където е отбелязано, че вещо лице е: специалист със специални знания и умения, включен в списък по чл. 200б или специалист по чл. 200в от ЗСВ, както и специалист със специални знания и умения, което в други нормативни актове е наречено „експерт“.

Експертите в наказателния процес – на тях се възлага извършването на експертизата.

Експертите са специалисти от съответното учреждение или организация (например институтите на БАН). Изследването може да се възложи и на лица извън специализираните учреждения или организации. По отношение на експерта действа специфичен процесуален режим:

- експертът е участник в наказателния процес и не осъществява основна процесуална функция;
 - експертът следва да бъде непредубеден и незаинтересуван, след като дейността му се отнася главно до въпроси извън компетентността на съда и другите компетентни органи в наказателния процес. С оглед на това в чл. 121, ал.1 НПК са предвидени основания за отвод, респ. самоотвод на експерт;
 - задължения на експерта: когато е редовно призван да се яви пред съответния орган за възлагане на експертизата; да извърши експертното изследване в определеното учреждение или организация; да представи в срок експертно заключение; да си направи самоотвод при наличие на основания. При неявяване пред съответния орган, когато е редовно призван и не сочи уважителни причини, експертът се глобява, но не може да бъде принудително доведен.;
 - права на експерта: да се запознае с материалите по делото, отнасящи се до въпросите на експертизата; да изисква сравнителни материали; да изисква допълнителни материали и да участва при извършване на определени следствени действия; да получи възнаграждение за положения труд; да му бъдат заплатени разходите, които е направил; да иска отмяна на актовете, които накърняват негови права и законни интереси;
 - срещата на експерта с процесуалния орган е с оглед да се установи самоличността на експерта, неговата специалност и компетентност, отношенията му със страните по делото, наличието на основания за отвод, както и да се предупреди за отговорността по чл. 291 НК;
 - всеки експерт действа като едноличен субект. Неговата отговорност също е еднолична, винаги точно персонализирана. Ако по делото действат няколко експерта, всеки от тях сам за себе си и на собствено основание изпълнява зададената експертна задача. Когато експертизата е колективна, допустимо е експертите да се съвещават, да съгласуват своите позиции и при единодействие – да възложат на един от тях да изложи налагащото се и общоприето заключение по поставените въпроси. Това не ги прави членове на колективен орган, тъй като по принцип за всеки експерт се съхранява възможността за единоначално действие и преди всичко:
 - да откаже да даде заключение, ако поставените въпроси излизат извън рамките на неговата специалност или материалите, с които разполага не са достатъчни, за да си състави обосновано мнение;
 - да състави и представи пред органа по ръководство и решаване отделно заключение, щом няма съгласие между експертите по делото, пред които е поставена сходна задача.
- В Наказателния кодекс в чл. 291 е предвидена наказателна отговорност за вещи лица (респ. експерти), които пред съд или друг надлежен орган на властта устно или писмено дадат невярно заключение.

*** Оценители – по-детайлизирана правна уредба на тази фигура се среща в Наредбата за анализите на правното състояние и приватизационните оценки и за условията и реда за лицензиране на оценители. Оценителната дейност е обект на лицензионен режим. Компетентен орган да издава и отнема лицензи е Агенцията за приватизация. Лицензът по своята юридическа природа представлява индивидуален административен акт и за да е правновалиден следва да отговаря на петте изисквания за законосъобразност по ЗАП. Процедурата за получаване на лиценз е сложна, включваща участието на различни органи:

1. Подаване на молба образец до Агенцията за приватизация от кандидатите за получаване на лиценз. В чл. 20 на Наредбата са предвидени условията, при наличието на които по отношение на дадено лице, то не би могло да кандидатства за лиценз – когато е осъдено с влязла в сила присъда за престъпление от общ характер по глава 5 и 6 на НК, освен ако е реабилитирано; когато е обявено в несъстоятелност или е в производство за обявяване в несъстоятелност; когато се намира в ликвидация и когато като оценител му е отнет лицензът (предвид специфичната санкция, която представлява отнемането на лиценза). Към молбата образец за издаване на лиценз трябва да се представят документите по чл. 21 на Наредбата. Ако молбата със съответните приложения не отговаря на изискванията по чл. 21 кандидатът писмено се уведомява и му се дава 7 – дневен срок да отстрани допуснатите нередности. При положение, че кандидатът не отстрани в срок нередностите, молбата се оставя без разглеждане.

2. Провеждане на специализирани курсове за обучение на кандидатите – физически лица, за получаване на лиценз. Организацията и провеждането на курсовете се извършва от комисия, назначена от Агенцията за приватизация, чийто състав и начин на вземане на решения е определен в чл. 18. Тази комисия е компетентна да изготви доклад до изпълнителния съвет на Агенцията за приватизация, в който да предложи кандидатите – физически лица, които следва да бъдат допускани до участие в курса.

3. Писмен изпит, с който завършва всеки специализиран курс. В 7-дневен срок след провеждането му комисията изготвя доклад до Изпълнителния съвет на Агенцията за приватизация, съдържащ изпитните резултати и предложение за кандидатите – физически лица, на които да бъдат издадени лицензи. Към доклада се прилагат проверените изпитни материали.

4. Решение на Агенцията за приватизация въз основа на доклада, с което определя участниците, на които да бъдат издадени лицензи. Отказите за издаване на лицензи подлежат на обжалване по реда на ЗВАС. Агенцията за приватизация в 7-дневен срок от решението си издава лиценза. Лицензите се издават за неопределен срок.

По тази Наредба се издават лицензи за извършване на оценки на следните обекти:

1. недвижими имоти;
2. машини и съоръжения;
3. фактически отношения;
4. търговски предприятия;
5. финансови институции;
6. други активи, включително произведения на изкуството, нумизматиката, филателията и бижутерията.

Поради широкия обхват на обектите, за които Агенцията за приватизация издава лицензи за извършване на оценки, множество нормативни актове препращат в материята на оценяването към нея. Методите за извършване на оценките са дадени в чл. 9 на Наредбата, а в чл. 10 е въведено изискването оценките да се извършват най-малко по два от посочените методи по чл. 9. При извършване на оценките се спазват стандартите за бизнесоценяването – към наредбата има съответно приложение за тези стандарти. То предвижда минимални критерии, които да се спазват от оценителите при извършването на оценки и изготвянето на оценителски доклади, без оцените-

лите да бъдат ограничавани да прилагат своите умения и експертни познания като професионалисти. Изисква се стандартите да се спазват от всички лицензирани оценители при изготвянето на оценки.

В чл. 29, ал.2 на Наредбата е предвидена специфична санкция – отнемане на лиценза и случаите, в които това може да става.

Наред с това в чл. 260 на Наказателния кодекс е предвидена и наказателна отговорност за оценителите ако дадат невярна оценка или заключение за стойността на оценявано имущество.

Фондация „Програмен и аналитичен център за европейско право“

Правна уредба на културното наследство

в България и в ЕС

Сравнителен анализ

София, 2006

ISBN-10: 954-91322-6-9

ISBN-13: 978-954-91322-6-7

дизайн и предпечат

VLL

печат

МП 2000